

<i>Szépirodalom</i>	
Báthori Csaba: Napjaink futása	5
Nyilas Atilla: Egyenyári jegyzetek	8
Száraz Miklós György: Darázs	12
Vári Attila: Az álmodozó	21
Patak Márta rövidprózái	31
Ferencz Imre: Triptichon	37
Fehér Imola: Karantén-versek	40
Szabó Dárió: Ahonnan hiányzom	44
Zsidó Ferenc: Költőzködés	45
Vasas Tamás: Felvételek	54
Tomos Hajnal versei	57
Murányi Sándor Olivér: Anti és a zápor	59
Fellinger Károly versei	63
<i>Literata Hungarica</i>	
Kabdebó Lóránt: Az ember helyének aggályos keresője. Kinde Annamária poétikája	65
<i>Kelet Népe</i>	
Veres Stelian: Idegen nyelven gyóntat papunk, idegen nyelven prédikál	74
<i>Ködoszlás</i>	
Kolumbán-Antal József: 1166 – Bizánc támadása Erdély ellen?	85
<i>Ujjlenyomat</i>	
Így éltünk (Dimény János feljegyzései. Közreadja dr. Nagy Lajos) II. rész	95
<i>Szemle</i>	
Payer Imre: A költői emlékezet többértelmű megszólaltatása (Várady Szabolcs: <i>De mennyire</i>)	132
Fekete J. József: Perifériáról betekintő (Balázs Attila: <i>Magyarfaustt</i> ; Bánki Éva: <i>Összetört idő</i> ; Bödöcs Tibor: <i>Meg se kínáltak</i> ; Háty János: <i>Kik vagytok ti?</i>)	139
Ádám Szilamér: Lektúrbe oltott egzisztencializmus (Fehér Boldizsár: <i>Vak majom</i>)	152
Biró Mónika-Anita: Napi menü: nyakleves székely módra (Nagy Lóránt: <i>A nyakleves antológiája</i>)	156
Máriás József: „Akik jeleikkel otthonossá kívánják tenni az otthonatlan világot” (Cseke Gábor újabb köteteiről)	163
Lőrinczi Dénes: Székely falvak az 1916-os hadak útján („ <i>El a hontalan- ságba...</i> ” Az 1916-os román betörés az unitárius egyházi forrásokban)	175
Előfizetők névsora	180
Diákpályázat 2020	194

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Lovétei László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó – Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Báthori Csaba
NAPJAINK FUTÁSA

I.

Mit néz fenn, ha nem engem, az a sárga
nap-szem? Reggel is letört tíz körömmel
ragaszodom ahhoz, ami Teremtés.
Egy sebzett karvaly sértett guggolása
az életem. Még nem ütött kilencszer
az óra, és én már valakié
lenni szeretnék. Mondom, engemet nézz,
Nap, ragyogj úgy, ahogy szemem szeretné!

Mondd, tudja-e a kés, hogy élezéssel
öregszik? Ki álmodik a kötetlen
anyagban, mi lüktet az atomokban,
egyik vad a másikhoz mért kötődik?
A fény bennünk szabadság-e vagy kényszer?
Miért gyanítunk lelket a szemekben?
A kínok miért örömbé takartan
jönnek, s mért tartanak örök időkig?

Nézz rám, Nap, sorban számold meg a csontom,
míg el nem oldom. Szent Balázs simítja
homlokom már. Ki szól a horizonton
majd, ha felhőkkel együtt elmosódom
és némán és megvakulva szeretnék
még egyszer lenni, ki egyszer se voltam,
vagy felderengni, mint a zsenge emlék
más szívekben, a maradék vadonban.

Régen vagyok itt, nem tudok beszélni
még arról, ki voltam. Talán a hosszú
út segít majd, s Nap útján Phaetonnal
álmodom bár, biztosan nem zuhanni

térek magasra. Az a szakadékkal
szegélyezett fény várjon, halleluja,
amit fennhangon annyian ígértek,
a hitemet halasztó szép szirének.

II.

Nézz le rám, Nap, bölcsőmre, sírhelyemre:
világíts meg, te égő, állhatatlan
csillag a szememben és a magasban,
legyen való életem a halálban
fényedtől ne híg, sóhajtalan álom.
Ápoljon, ha majd elsöpört a lenge
idő, az ingatlan föld, fehér mivoltom
úrje a sose látott válaszúton.
Nappali ragyogásod, szélszegélyezett
láváid izzása soha nem öntött
halált fekhelyemre! Mézzel a méhek,
harmattal füvek, így ősz hajjal évek
teltek, minden izgalom pusztá táj lett,
saját világunk elszívták a gödrök,
de te megmaradtál, nappali bolygó
öröklét, te láthatatlan bolyongó.

Te ugyanaz vagy, itt a tarka földön
akar csak más lenni minden. Ki voltál
ifjúkoromban? Örölt-e időköz
temérdek erődből, forró idegszál
tömbjeidből, saját szíved emésztő
titkaidból? Izzanak és vakítnak
hajnali harsogó csóváid, s esti
ested déli műveid nem felejtí.

Tavaszi, téli visszfényed a múlttal
elszővődve ring el ma is, akár a
tegnap útjain. Amikor mi nemzünk,
te vak vagy, s amikor mi mindenünnen
elhalunk, te tüzet vetsz a világra

újra. S míg mi ülepedünk az űrben,
s testünk kis halálunkkal visszaszökken
az anyagba, te tündökölsz időtlen.

Ha van Nap s nincs is isten, létezik
a jóság. Oly óriás, hogy botorság
őt aléltan dicsérni – bizonyosság
elég, hogy naponta megreng a semmi,
s látjuk a rettegés pillanatait
ritkulni, sötétben is létre lelni
az embert. Mindenki felfedi arcát,
s a Naptól tündököl, ha igazat lát.

Ó, napjaink! Szálló diribdarabra
zúzott semmiségek! Jaj, volt-e útja
részeg, igazság-ittas tébolyunknak?
Mind hiszi, Nap világított az úton...
Föld a Naptól, Nap a Földtől tanulja
szél lobogását, s ami szerteszórtan
világlott életünkben, meteorként
süvített, az hirtelen lobogó fényt

sugároz, s megtanítja elviselni
még az éjszakát is. Nézz le reám, Nap!
Legyen hiányod is édes jutalmad,
ha majd a halált kapjuk örök útnak!
Bűvölj el, ha semmivel elegyedtünk,
vezesd minden határon át a testünk,
s legyen boldog mindenki, aki eltűnt,
legyen út előttünk és Nap fölöttünk!

Nyilas Atilla
EGYNYÁRI JEGYZETEK

1.
Akarok-e még a munka előtt valamit csinálni:
naptár szerint nem,
előkészület nem,
továbbírni nem.

2.
A vulkán tüzet hány,
a sárkány tüzet okád,
kémény, kipufogó,
és én is füstöt ontok.

3.
Ez a leggyengébb láncszem.
Ha szétszakad valahol e sorozat,
négy sorosok miniciklusa,
itt szakad szét.

4.
Kicsi zsarátnok a csupasz felkaromon.
A cigimről esett oda.
Üdvözöllek, fájdalom.
Hová sietsz annyira tőlem?

5.
Túl sok a gólya,
kevés a béka,
strici és rendőr,
eszkimó, fóka.

6.

„A kékszakállú herceg várá”-ra
mind a ketten elélveztünk,
én képletesen,
ő meg ténylegesen.

7.

Unikummal karcolok agytekervényeimbe.
Szeszbe áztatom, mint zöld diót.
Meggfesti, illatot, ízt ad neki,
egy koponyányi agylikőr.

8.

Hányszor eszembe jut:
„vágtyól butult arcom”,
és derülök a saját
lihegő bánatomon.

9.

A nagy fenyő kis tükörképe
dohányzóasztal üveglapján.
Kristálycukor keskeny tasakban.
Egy vákuumhibás univerzum.

10.

Pihenő a dodzsem árnyékában.
Tekintetem körhintája.
Négy kormány: kettő elöl, kettő hátul.
Úgy látszik, mindenki a saját kerekét kormányozhatja.

11.

Holdöröm.
Múkutya.
Ebhal.
Hüllőcsillag.

12.

Állítólag Kertész Imre
jellegzetes arckifejezése volt.
Így már kevésbé zavar,
ha rám olvassák a pincérmosolyt.

13.

A kisfiú az előétel,
az anya a leves,
az apa a főétel,
a kislány a desszert.

14.

Nyolc kocsí áll most a kastély első parkolójában.
Négyet szürkének nézek, négyet fehérnek.
Feltehetőleg a miénknek legkisebb a piaci ára.
A miénk a legszebb.

15.

Ragaszkodom rossz mondataimhoz,
ragaszkodom az ábrázatomhoz,
ragaszkodom a múltamhoz,
ragaszkodom a rossz fogamhoz.

16.

A hölgy német,
legalábbis németül beszél.
Az úr föláll hozzá,
és úgy maradnak egész este.

17.

- Össze tudnád röviden foglalni az álláspontodat?
- Igen.
- És mi volna az?
- Szopásjog.

18.

Budapestről Tiszakürtre utazóban
a buszon írtam föl azt, hogy
„Evezzünk egy csónakban!”,
és lön.

19.

Ezt a csomag cigit ő vette nekem
a Lehel téri piacon, nem itteni gyártású,
rücskös dobozú, külhoni, jobb.
És amikor ezt a gesztenyét mellé tettem, ő még élt.

20.

(Rágyújtok, mikor még ég a cigim.)

- Vigyázz, mert még úgy jársz, mint én,
hogy nyolcvankilenc évesen is itt ülsz!

- Ezen ne múljon.

Az indiánok földjén, 1995

Szár az Miklós György

DARÁZS

A hogy eltámolyogtak előttem, köptem utánuk. Ketten voltak. Az egyik magas, nagycsontú, a másik zömök. Huszonöt-harminc közt járhattak, és alig álltak a lábukon. Megtorpantak, visszafordultak. Zavaros tekintettel meredtek rám, abban sem voltam biztos, hogy látnak-e egyáltalán.

- Kis rohadék - mondta a zömök.

- Mi van? - kérdezte a másik, aki nem bírt megállni egyhelyben, előre-hátra totyogott, hogy megtartsa az egyensúlyát.

- Köpött ránk.

- Mi van?

- Az a szaros.

Mindig szombaton jöttek be a faluba. Traktor vontatta fedett pótkocsin hozták őket a környező tanyákról. Az egyenruhájuk acélszűrke volt, a tekintetük alattomos és kihívó. Sosem tudtam eldönteni, szegénylősek-e vagy büszkék. Mereven jártak a friss, ropogós öltözetben. Bakancsuk úgy fénylett, mint Salamon töke. Sokuknak az volt az egyetlen jó ruhája. Ha levetették az egyenruhát, senkik voltak. A falu szélén parádézta: felvonultak, meneteltek. Gyakorlatozni a mezőgazdasági termelősövetkezet sivár, betonozott udvarára jártak. Meglestük őket az erdőben, ahol éles lögyakorlaton vettek részt. A faluban általában fegyvertelenül láttuk őket, ha valami ünnepnapon mégis kiosztották nekik a raktárból a dobtáras géppisztolyt, megdicsőült arccal szorongatták az üres fegyvert. Késő délutánra, estére olyan részek voltak, mint a csap.

- Munkásörök - morgott apám, ha kórházi lakásunk emeleti ablakából megpillantotta őket, és azt hitte, nem hallom. - Fegyverbuzik. Őrzik a szocializmust. Kell is, még a végén ellopja valaki.

Szombat este volt. Alkonyodott. A kórház oldalában húzódó vaskorlátan ültem. Az utcának ezen az oldalán alig jártak emberek. Mindenki a szemközti járdát használta. Télen, nyáron, este, reggel. Talán mert azon az oldalon sima, egyenes aszfaltjárda húzódott. Vagy mert nem akartak a kórházhoz közel jönni. Nem szerettek volna a kórház hosszú,

vasrácsos kerítése mellett, a szolgálati lakások kétemeletes épületei mellett elhaladni. Féltek a fertőzéstől. Akkoriban inkább ezzel magyaráztam. Pedig valószínűbb volt a járda, de amikor tizennégy éves az ember, másként látja a világ dolgait.

- Rohadt kis béka vagy, igaz? - kérdezte az alacsonyabbik.
- Mi van? - imbolygott a magasabb.
- Leköpött minket. Igaz, taknyos?
- Nem igaz - mondtam. - Köpök magukra. De nem köptem le magukat.

Nem féltem tőlük: gondoltam, gyorsabb vagyok. Nyugodt, szép őszi szombat este volt, a hullott akáclevél puha szőnyegét élénk narancs-sárgára színezte az utcai lámpa fénye. A munkásörök többségét arcról ismertük, mondom, a falu környéki tanyákon éltek. Tanyasiaknak hívtuk őket.

A tanyasi gyerekek mások voltak. Vagy csak másokká kellett lenniük, mert másnak tartottuk őket? Minden osztályba jutott belőlük egy, néha kettő. Csöndesek voltak. Szegényesebben öltöztették őket a szüleik, mint a falubeli gyerekeket. Másként is beszéltek, bár maguktól ritkán szólaltak meg. A traktor vontatta pótkocsira ablakkal ellátott fémdobozt szereltek a téaszben; ebben a kasztniban hozták be őket reggelente a tanyákról. Hóban, sárban, téli fagyban, reménytelenül szakadó őszi esőkben. Rekkenő hőségben nem, mert nyáron iskolaszünet volt. Órát lehetett igazítani hozzájuk. Ha meghallottam a traktor gépágyú-kelepelését, ahogy döngtet a főutcán a kórház, a tanácsháza, a plébánia és a kultúrház előtt, tudtam, hogy nekem is kelnem kell. Reggel hétre hozták őket, mert csak egy traktor és egy kasztni létezett, így a többinek is mindennap a legkorábban kezdővel kellett érkeznie. A szerelvény a főutca és a Dózsa György utca kiszélesedő kereszteződésében állt meg. Az álmos gyerekek lekászálódtak a magas vaslétrán, és csoportokra szakadozva ballagtak az üresen kongó iskola felé. A traktor recsegve elkelepelt, hogy délután háromra jelenjen meg újra, amikor egy óra hosszat várakozott, majd négykor elindult vissza a tanyákra.

Majmoknak csúfoltuk őket. „Majomketrec! Majomketrec! Milyen a ketrecben, csimpánzok?” Diót, almát, cukrot dobtunk nekik. A Grimm boltosék hájas fia, akit különben utáltam, mert gonosz és irigy kölyök volt, és akinek Beatles meg Stones lemezeket és piros címkés Levi's

farmert küldözgettek a vasfüggöny szabad oldaláról a nyugat-németországi rokonai, egyszer behajított a kasztni ablakán egy banánt. „Hu-hú! Láttatok már banánt, gorillák? Húzzátok le a héját, különben keserű!” Sokáig én is részt vettem a csúfolódásban. Nem mintha bajom lett volna velük – némelyiküket meg is sajnáltam, főleg azokat, akik meghúzódtak a bódé sarkában, és szótlanul túrték a kínzásokat –, inkább csak azért, hogy ne lójak ki a sorból. Aztán történt valami, és többé nem csúfolódtam a tanyasiakkal.

Délután volt, unalmas, poros tavaszi délután. Hazafelé ténferegünk, talán tornaóráról vagy valami ünnepélyről. Fél négyre járhatott, máskor már rég otthon voltam ilyenkor, megebédeltem, olvastam vagy Kormossal és valamelyik barátommal jártam az erdőt. Megálltunk a pótkocsi végében, felbámultunk a nyitott ajtóra, és valamelyikünk, az sem lehetetlen, hogy éppen én, beszólt: „Vakaróztok, bolhások? Ha szépen vicsorítotok, kaptok cukorkát.” Válasz nem érkezett, a tanyasiak épp csak felpillantottak, aztán maguk elé meredve, szótlanul ültek tovább a félhomályos bódében a hosszú padokon. Persze, hogy nem hagytuk annyiban. „Mi van, emberszabásúak? Elfogyott a kókuszdió? Ti még nem találtátok fel a beszédet?” Egy idő múlva a tanyasi gyerekek közül a legnagyobb – szótlan, komoly fiú, mindig ugyanabban a sárgára fakult, egykor barna, több helyen is foltozott, de tiszta kord zakóban – felállt, az ajtóhoz jött. „Ne kötődjete. Halottaink vannak. Egyiknek az édesanyja, másiknak a bátyja veszett oda.” Elnémultunk, aztán a kis Gonzó, inkább zavarában, mint rosszaságból, vagy talán mert meg kellett törnie a hirtelen támadt csöndet, megvakarta a feje búbját, és vidáman rikkantva megkérdezte: „Jé, a majmok is szeretik az anyjukat?” A kocsi belsejéből vinnyogás hallatszott, rövid és hátborzongató, a nagyfiút félrelökte valaki, és mert én álltam a legközelebb a vaslétrához, a kocsi belsejéből egyenesen rám vetette magát egy tébolyult fúria. Rúgott, harapott, karmolt, az volt a szerencsém, hogy a zuhanás végén jól beverte a fejét a fejembe, és le tudtam fogni, a testéhez tudtam szorítani mindkét kezét. Hányta-vetette magát, a térdével próbált rúgni, aztán elernyed, és zokogni kezdett. Úgy lógott a karomban, mint egy istállószagú télkabát, én pedig csak annyit tudtam kinyögni: „Bocsáss meg. Bocsáss meg.” Szerettem volna többet mondani. Legalább annyit, hogy sajnálom. Sajnálom, hogy meghalt az édesanyja vagy a bátyja. Hogy nem szeretem csúfolni őket, és nem

gondolom, hogy csimpánzok lennének. Azt is szerettem volna a tudtára adni, hogy nem én tettem fel a kérdést, hogy a majmok is szeretik-e az anyjukat. De az előbbi gyöngeségnek, az utóbbi pedig árulkodásnak számított volna. Így hát nem tehettem mást, csak azt ismételttem: „Bocsáss meg. Bocsáss meg.” A nagyfiú lemászott a létrán, átvette tőlem, a karjára emelte a hüppögő lányt, és amikor a tekintetünk találkozott, a szemében valami olyat láttam, amit nem tudok leírni, és amitől hirtelen én is nagyobbnak, szinte nagyfiúnak éreztem magam.

Látásból ismertem a lányt, azt viszont nem tudtam, hogy gúnynev-e, vagy igazából is Darásznak hívják. Két-három évvel fiatalabb volt nálam, és veszett vadóc hírében állt. Nem kezdeményezett, és addig csak a saját korosztályában vállalta fel a küzdelmet, igaz, akkor aztán nem nézte, kicsi vagy nagy, fiú vagy lány, bárkinek nekiment. Méltó ellenfele nemigen akadt, mert ördögien harcolt, ahogy azok verekszenek, akik csöppet sem féltik a testi épségüket. Néhány héttel az eset után újra találkoztam vele. Kormossal tekeregtem kettesben, és – mint akkoriban mindenütt, erdőn és mezőn, irtásokon, elhagyott bányákban – őskori fossziliák, római őrtornyok, középkori temetők maradványai után kutattam. Észre sem vettem, milyen messze elkóvályogtunk a falutól, amikor arra eszméltem, hogy körülvettek. A távoli Idamajor határában történt, a juhodályoknál, egy csenevész akácerdő szélén. Öten-hatan lehettek, köztük a félelmetes kis Zsukán, akit hatodik után karhatalommal sem lehetett bekényszeríteni a következő osztályba, és akiről az a hír járta, hogy mielőtt megkínozza és kiheréli, előtte lócitrommal eteti meg azokat a falusi fiúkat, akiket a karma közé kaparinthat. Sose tudtam, ki kinek kicsodája, unokahúga, bátyja, testvére, de nem is számított: ők voltak a 'majoriak'. Biztosan eltárgálnak, és talán nem is az lett volna a legszégyenletesebb, ha nincs köztük Darázs, aki kedvetlenül és durcás képpel, de azt lehet mondani, hogy megvédett. „Hagyjuk – mondta –, ennek orvos az anyja.” Hogy valóban ez számított, vagy az, hogy bocsánatot kértem, amikor a karomban zokogott, nem tudtam meg soha. Ahogy azt sem, hogy a nála nagyobb fiúk miért hallgattak rá. Azok a kemény munkára fogott tanyasi gyerekek, akik hajnali háromkor meg négykor keltek, iskolába indulás előtt disznót etettek és tehenet fejtek, és akiknek a szüleitől néha még a rendőrök is tartottak. Vajon valóban olyan elérhetetlen és

megkérdőjelezhetetlen tekintély volt az orvos, hogy az még engem is óvott?

- Elverjük?
- Mi van?
- Verjük el. Törjük be neki a pofáját!

Meglepett. Részegen is gyors volt, mint a kígyó. Moccanni sem volt időm, már markolta is a karomat.

- Köpködsz, bazmeg? - Hangja rekedt volt, marka satu. - Most köpködjél. Látod, Jani? A rohadt kis szarost? Most beszart.

- Mi van?
- Beszart. Tudja, mi következik.

A magas az egyik akác fekete törzsének támaszkodott, és végre megtalálta az egyensúlyt. Lógatta a csontos lófejét, aztán oldalvást, alulról fölfelé rám emelte a tekintetét.

- Hagyjad má', Zsuk - mondta. - Menjünk a picsába.

A zömök nem nézett se rá, se rám, a földet bámulta maga előtt.

- Köpött ránk.
- Hagyjad a picsába. Gyerek emmég.
- Épp azér'.
- Hagyjad békibe.
- Nem lehet. Meg kell neki tanulni.
- Mi van?
- Bele kell verni a szaros pofájába.
- Mit kell?
- A törvényt.

A nagycsontú, aki közben ismét maga elé lógatta a lófejét, elengedte a fát, mire nyomban ismét imbolyogni kezdett.

- Mi van? - kérdezte. - Mi a faszt?
- Hogy nem köpködünk, csak mer' mi nem a faluba' lakunk benn.

Ahogy oldalt vetettem magam, a trikó félig leszakadt rólam, de a szorításából kiszabadultam. Gyorsan felmérte, hogy esélye sincs rá, hogy újra elkapjon. Mosolygott, de a szemében hideg gyűlölet fénylett.

- Azt hiszed, megúszta?
- Gondolom - feleltem, és a karomat dörzsölve sem vettem le róla a tekintetem.

- Lehet - mondta, és elővigyázatosságra intett, hogy nem a szemembe, hanem valahová a mellkasom közepére nézett. - De lehet,

hogy nem. – Elvigyorodott, rám emelte a szemét, hunyorgott. – Majd meglátjuk.

– Menjünk má’ a piczába – mondta a magas, és imbolyogva, fél kézzel a fatörzsnek támaszkodva, egész ügyes hátraarcot csinált. Már indultak, amikor utánuk szóltam.

– Maga a nagy Zsukán?

A zömök megállt. Megfordult. Látszott az arcán, hogy meglepődött.

– És ha az vagyok?

– Ismer egy Darázs nevű lányt?

– És ha ismerek?

– Magsajnáltam egyszer. Nagyon sírt. Meghalt valakije.

– Kije?

– Nem tudom. Rég volt. Tavaly vagy tavalyelőtt. Az anyja vagy a bátyja. Nem tudom.

– Kit ismersz még?

– Néhányat.

– Kit?

– Az öccsét is.

Bólintott, aztán, nem is akartam elhinni, csak egy villanás volt, megint elkapta a karomat. Úgy szorított, mint aki csörgőkígyót fogott. Aggasztó volt, hogy megint nem rám néz, hanem valahova mellém, a sárga avarba, amikor azt kérdezi: – Magsajnálta a Darázst?

Nem szóltam, csak biccentettem.

– Amikor sírt?

Bólintottam.

– Amikor nagyon sírt?

Fürkésztem a szemét, ő meg nem nézett rám, olyan volt, mintha magához beszélne, és közben, szerintem észre sem vette, úgy szorította a karomat, hogy másnapra megkékült.

– A Darázs sosem sírt. Ha szíjjal vertem, akkor is csak nevetett. Érted? Kinevetett.

– Akkor sírt.

– Elhiszem – mondta, és végre a szemembe nézett. – Elhiszem neked. Ahogy révetegen bámult rám, nem is tűnt részegnek.

– Elengedhetné a karomat.

A tekintete lassan vándorolt lefelé, úgy tűnt, csodálkozva bámulja a saját mancsát, a szakadt trikómat.

- Az jó - mondta. - Nagyon jó. Igaz, Jani?

A nagycsontú a vállát a fatörzsnek vetette, és úgy tűnt, a sárga levélszönyeget bámulja, vagy a fejét lógatva álltában elaludt, ám a nevét hallva tétován felemelte a fejét.

- Mi van?

A kultúrház felől röhögés és hangoskodás, rézfúvósok ricsaja, dob bufogása hallatszott. Fölöttünk, valamelyik első emeleti lakásban lehúztak egy vécét.

- Hogy sírt. Az nagyon jó.

A szemembe nézett.

- Átkozottul jó gyerek vagy?

Megvontam a vállam, ő meg csak nézett fürkész szemmel.

- Rendes, jó gyerek, igaz?

Megcsóválta a fejét.

- Nem értem - mondta. - Azt nem értem, hogy miért utálsz te engemet. Miért gyűlöltök? Ez az, ami nem fér a fejembe.

Elengedte a karomat. Szürke zubbonya egyik felső zsebéből gyűrött cigarettásdobozt kotort elő. Vastag, durva ujjával körültekintően megcélozta a rést, és elsőre sikerült kicsippenenie egy szálát. Megnyálazta, cserepes ajkai közé illesztette. A paklit visszagyúrta a zsebébe, aminek a fülét gondosan rágombolta, aztán a széles bőrszíjjal összefogott, buggyos nadrág zsebéből gyufát vett elő. Megrázta. Rágyújtott. Lehunyta a szemét, majd a fejét hátrabillentve fölfelé fújta ki a füstöt, ami gomolyogva szállt az utcai lámpa fényében sárgán világító akáclomb felé.

- Én nem magát utálok - mondtam, és visszaültem a korlátra.

Csak bámult, szívta a cigit, fújta a füstöt, aztán mégis megkérdezte:

- Hát kit?

- Nem kit. Mit.

- Hát mit?

- Az egyenruháját.

Meglepődött. Hitetlenkedve meredt rám, aztán végignézett magán. A hüvelyk- és mutatóujja közé csippenve mindkét combján kifeszítette a nadrágot. Táncolt a cigaretta a szája sarkában, ahogy értetlenül mondta.

- Ezt? Ez csak egy koszos ruha.

- Az - mondtam. - És milyen koszos.

Rám bámult, aztán a nadrágra, majd megint rám, bárgyún és gyanakodva, mint aki nem tudja, hogy komolyan beszélnek vele vagy bolondot csinálnak belőle, és az igazat megvallva magam sem tudtam, hogy mit akarok tőle.

- Elment - mondta végül, és a földre ejtette a félig szívott cigarettát, majd a bakancsa talpával hosszan, gondosan eltaposta. - Ő mosott ránk. Rám meg az öcsénkre.

Felém pillantott, de nem hiszem, hogy látott.

- Már nem mos - mondta révülő tekintettel. - Fél éve nem láttuk. Elment a sánta Szulákkal.

A nagycsontú felébredt, a fa törzsébe kapaszkodva valahogy meg is fordult. Felemelte fáradt lófejét, és bánatos szemével előbb rám, aztán a társára bámult.

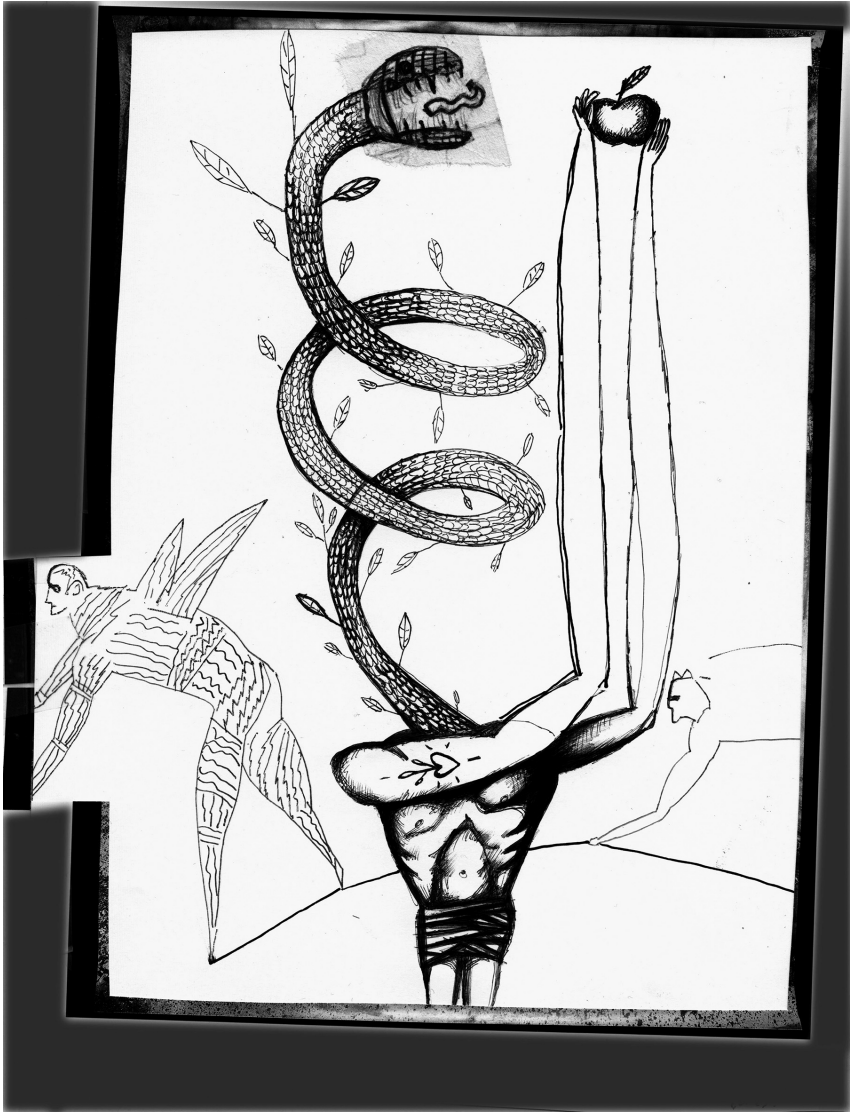
- Menjünk má', Zsuk - mondta kérlelően. - Ne panaszkodj'. Az semmin se nem segít. Gyere má'. Menjünk a piczába.

- Kussoljál, Csipás. Tudod is te, hogy mi segít.

A hangja halk volt és színtelen. Csaknem józannak tűnt. Lassan elindult, aztán megtorpant és meglepetten kapta rám a szemét. Mint aki csodálkozik, hogy még ott talál.

- Jó gyerek, egyszer igyunk valamit - mondta. - Biztosan örülne, ha látná.

Miután eltámolyogtak, egy darabig még ücsörögtem a korláton. A fejem fölött valaki megint lehúzott egy vécét, aztán hirtelen csönd támadt, a Kálvária alatti vizenyős kertekből öblös békakuruttyolást sodort a langyos szellő. Anyám kinyithatta az ablakokat, mert a kórház udvara felől tisztán hallatszott, ahogy apám az írógépét püföli, aztán mélyen, mintha a testemben pulzálna, a kultúrháznál ismét tompán bufogni kezdett a dob. Egy férfi rekedten ordibált, nők visítotak. A lábam alatt citromsárga, puha levélszőnyeg terült el, fejem fölött, mint egy japán vízfestmény, szinte világított a lámpafényben a vöröslő lomb.

Rajz, 1995

Vári Attila

AZ ÁLMODOZÓ

Avádként elhangzó kérdések miatt szinte egyik percről a másikra aggastyán lett. Megvárta, hogy az ellenőrök kiszabadítsák a terepjárójukat a sínek fogságából, s aztán szinte vonszolva magát, ő is elindult. Ha tudott volna, hátra sem nézve rohant volna a sínek között.

A nyugdíjas iparvágányi karbantartó, a börtönviselt hajdani műegyetemi hallgató, akit szabadulása után csak kétkezi munkára vettek fel, aznap a tarvágáshoz vezető vasút zúzalékkő töltésén, bár alig bírta magát, legyalogolt a talpfákon, s a falusi állomási kocsmában vett egy üveges sört, kiült vele a közeli bútorgyár holtvágányának magas rámpájára, s ha nem szégyellte volna, elsírta volna magát.

- Hát vége - motyogta maga elé, s nézte, ahogy a póre teherkocsikról legördülnek a lánctalpasok, a kanalas kotrók, talajgyaluk, s a vízerőmű gátjához szükséges munkagépek.

- Hát ezért vegzáltak az ellenőrök - gondolta.

Hónapokkal korábban már hallotta, hogy egy vállalkozó megszerezte a pályázati pénzeket, hiteleket sem kellett fölvegyen, hogy a völgyoszoróban megépíthesse a duzzasztógátat.

A faluban mindenki a tervezett erőműről beszélt, de a pályamester nem vette komolyan, aztán egyszer csak arra figyelt fel, hogy geodéták ide-oda helyezik háromlábú eszközüket, s amíg meg nem tudta, hogy mit is csinálnak, azt hitte, hogy természetfilmesek dolgoznak, bár nevétségesen kicsinek látta az állványra szerelt készüléküket.

Nem hitte, hogy lesz valami a dologból, hogy engedélyezik az értelmetlen építkezést, mert az erdők kivágása után megváltozott a hajdan pisztrángos patakok vízhozama, korántsem voltak olyan kiszámíthatóak, mint a hegység érintetlenségének idején. Inkább időszakos vízfolyásnak lehetett nevezni azt, ami kifolyt a völgyoszorból, s nem hitte, hogy épeszű ember villanyerőművet tervezne a bizonytalanra, s erre még állami garanciát is biztosítanak azzal, hogy előre szerződnek a még meg sem termelt áramra.

Néha éppen csak csobogott a mederben a víz, de felhőszakadások, hirtelen jött hóolvadások után árvíz zúdult a völgytorokból a magas-

felföld szántóira, rétjeire, iszappal fedve be még a falusi állomás mellé épült bútorgyár csarnokait is. És nemcsak a vízhozammal volt baj. A hegyek alatti laposokon időnként beszakadt a föld, víznyelők feneketlen kútjait hagyva maga után, s emlékezett diákkorából arra, hogy valahol a világban egy hasonló, mészkőre épített erőmű gátja átszakadt, de már a katasztrófa előtt sem termelt áramot, mert a víz nagy része a föld alatti járatokon elszivárgott. Sejtette, hogy itt sem lehet más a feltáratlan barlangok sokasága miatt a tervezett vízierőmű sorsa.

A rámpa szélén ülve szavakat ismételtgetett magában, félmondatokat. A fenyegetésnek is beillő számonkérés hordalékát.

- Kérem a cége papírjait - követelte az egyenruhás pénzügyőr. - Mindent, számlákat, ki- és befizetési bizonylatokat.

- Nem látom az elsősegélyszekrényt, sem a munkavédelmi sisakot - folytatta az egyik asszony.

- Ön jogosulatlanul, műszaki engedélyezés nélkül használta a vasúti pályatestet - harsogta a másik fiatalember.

- A latrina szabálytalan, átszivárog a patak vizébe - közölte a környezetvédelmi hivatal ellenőre, a szóke nő.

- Nincs tüzeléstechnikai jóváhagyása mészégető működtetésére.

- És hol vannak az áfás számlák a faluban eladott mészről?

Zuhogtak rá a fenyegetések. A helyszínen kiállított büntetésekre egy egész évi nyugdíja sem lett volna elég, hiába magyarázta, hogy nincs cége, hogy nem folytat iparszerű tevékenységet, mert meg sem hallgatták. És mindez akkor történt, aznap, amikor hajnalban becsomagolta a hátizsákba kevéske személyes holmiját, s indulni akart, bele a nagyvilágba, hiszen már az sem volt, ahová hazatérjen.

A félelem és tehetetlenség dühe kínozta azóta, hogy reggel meglátta a talpfákon pattogva közelítő terepjárót. Vészvillogóit, tetősínre szerelt, vám feliratos fényhasábját is használva, szirénázva bukdácsolt a fatelep felé. Ha rájuk gondolt, a düh, a tehetetlenség és az a félelemmel vegyes undor munkálkodott benne, amit először akkor érzett életében, amikor egyetemistaként az ügyész szájából hallhatta a koholt vádakát.

- Ezek sem voltak különben - gondolta, miközben belekortyolt az üvegbe, s talán a délelőtti meghurcoltatástól, biztosan nem az üvegnyi sörtől, valami olyan fejfájásos szédülést érzett, hogy nem is tudta pontosan felidézni a pénzügyőr százados, a vasútbiztonsági felügyelő,

s a két hölgy, a munkavédelmis kövér, s a másik, a festett szőke hajú, sovány környezetellenőr fenyegetésnek is beillő szavait.

- Az, hogy mind a négyen ugyanabból a kocsiból szálltak ki, nem lehetett a véletlen műve - gondolta.

Sejtette, hogy a gátépítő cég tulajdonosa hívhatta ki őket, amiért egyetlen beszélgetésük alkalmával azt merészelt mondani az ellenvéleményt nem ismerő milliárdosnak, hogy ipartörténeti védelmet, műemléki besorolást érdemelne a hely. És kérni is fogja az illetékesektől.

- A pályatest, a kitérők váltórendszere, de még a mozdonyok, a fatüzelésű gőzszivattyú is tizenkilencedik század végiek, s ugyanolyan korú a gatternél a fűrészgép, amelyet egyetlen karral vízajtásról az állógözgpén hajtókerekére átkötve lehetett üzemeltetni.

Lehet, hogy magát nem érdekli, de ilyen egységes felszerelés sem a Kárpátokban, sem az Alpokban, talán sehol a világon nem maradt ennyire működőképesen egyben - mondta, amire a másik gúnyolódni kezdett.

- Persze, ezt Leonardo da Vinci csinálta a saját kezével, múzeumba való, maga csak tudja - mondta fensőbbiségesen. - Az a mondás járja mifelénk, hogy suszter, maradj a kaptafánál - bökte oda, jelezve, hogy nem tartja sem szakértőnek, sem pedig méltó vitatársnak a rongyos, elhanyagolt külsejű pályamestert.

Kezében a sörösüveggel csak ült magába roskadva az elhanyagolt rámpa szélén. Késő délután volt, csípősen hideg szél sodorta arcába a bútorgyár faforgács hegyének fűrészporát. A távoli házak kéményei füstoszlopokat leheltek az égre, s a falu felett látni vélte azokat a koboldként táncoló füstpamacsokat, amelyeket legelőször akkor látott, első munkanapján, amikor a fakitermeléshez helyezte a munkaelosztó hivatal.

Felrémlt, hogy milyennek is látta akkor az iparvasút vágteri állomását. Első megbízása az volt, hogy kiszabadítsa a víz-gém beszorult nyakát. A gémet, amelyet vízkutyának neveztek az idősebb favágók, s amelyet a rozsdától nem lehetett visszafordítani, hogy a gőzöst tápláló cső párhuzamosan álljon a sínekkel, mert abban a helyzetében, ahogy rámerevedve a mozdonyra, töltési állapotában megrekedt, beleakadt volna a füstöt pöfögő kéménybe.

Sűrű köd fedett mindent a földön, nem lehetett látni sem a síneket, sem pedig a telephez tartozó épületeket, s ahogy fölért a függőleges, embervastagságú csőhöz rögzített vaslétra tetejére, háromméteres

magasságban kibukkant feje a völgybe megtelepedett vékony párártégből, s olyasmit látott, ami mesei és hihetetlen volt számára. A fehér sivatag tetején felhő-félgömböket látott. Egyvonalban helyezkedtek el, olyanok voltak, mint a falusi házak frissen meszelt kenyérsütő kemencéi. Imbolyogtak, mintha tenger hullámozott volna alattuk. Ámultan nézte a lehetetlen jelenséget, s mert csupán a keskeny völgy alja állt ködbe dermedten, volt viszonyítási lehetősége. Sejtette, hogy a favágók barakkja mellett látja a ködkupolákat, aztán amikor a heti rendszerességgel végzett rutinmunka alkalmával már harmadjára észlelte a ködben felbukkanó látványt, rájött, hogy nincs szó varázslatról, természetfölötti jelenségről. A favágók, egész családok laktak az irdatlanul hosszú barakkban, a priccsek sem egyszemélyesek voltak, de mégis volt magánéletük. A tűzrakó. Minden családnak, csoportnak külön-külön kőből rakott katlanféléje volt, s hajnalban azon főzték egész napra a tarisznyába való kemény puliszkát. A tűzrakó felszálló füstje, a meleg levegő emelte meg a tüzek fölött a tejfehér ködöt. Nem látszott a lehulló fakéreggel vastagon fedett, párával burkolt tér sem, csak távolabb, a völgy fehér mészkőfogai, kakastaréj szikláik emelkedtek ki a sivárságból, mintha a Hétfejű Sárkány nyitott szája lenne, még képtelenebben meseivé téve a látványt.

Mégis, a magyarázható jelenség miatt gondolt először a mesefalura, amelynek megépítése nemcsak dédelgetett terve, de életcélja is lett.

Olyan sokáig érlelte a magára hagyott keskenyvágányú vasút közepébe megálmodott gyermekboldogító mesetelep tervét, hogy látta is a Hétmérföldes Csizma házat, Tündérszép Ilona kacsalábon forgó palotáját, a Hétfejű Sárkány barlangját, s a többi mesehős lakását, ahol majd nyaranta olvasótábori gyermekek fognak zsi bongani, átélve a mesék csodáit abban a környezetben, amelyről azért ábrándozott, mert hitte, hogy emberi létre s a mesék tanulságából származó erkölcsiségre nevelhetik a lakótelepek kulcsos-csellengőit.

Az évtizedekig tartó fakitermelés megszűnése után, a hegy lábánál már sarjerdő jelezte, hogy a természet kezdi visszafoglalni a lekopaszított völgyeket, Málnavész és szedresek, törpenyír és galagonya, kőkény, vadrózsa tenyészett a széleken, de a sarjadékban fejlődő lombkoronák alatt már látni lehetett, hogy az avarrétegen milyenfajta árnyéktűrő növények élnek majd. Olyan cserjék, amelyek az ős-bükkös korában is jól érezték magukat a lombok szötte félhomályban.

Amikor nagy nehezen meggyőzte a visszaszolgáltatás után a tarra vágott, hajdan közbirtokossági erdő tulajdonosait, hogy ne szedjék fel az iparvasút sínjeit, ne adják el ócskavasként a maradék két gőzmozdonyt, sem a használható rönkszállító vagonokat, tudta, hogy nagy munka előtt áll, ha életre akar kelteni mindent, amit megálmodott.

Arra számított, hogy az állami erdőgazdaság fejletlen kivonulásával, a nehéz traktorok, fatörzseket emelő lánctalpas rakodógépek okozta rombolás nyomát el lehet tüntetni, ki lehet javítani a töltésbe nyomott síneket, s mert nem is egyszer fűtötte fel, mozdította ki a fűtőházból, mint mindenhez értő karbantartó lakatos, víz- és villanszerelő a mozdonyokat, tudta, hogy azokat újra mozgásra bírhatja majd, ha arra kerül mesefalujában a sor.

Amíg a keskenyvágányú sínpálya javításán dolgozott, lelki szemeivel már látta is a pöfögő, személyvagonokat húzó mozdonyait. Úgy öt kilométernyire, a szélesvágányú szárnyvasút állomásán, egy mellékvágányra tolva rozsdásodtak azok a személyszállító kocsik, szám szerint hat másodosztályú vagon, amelyeket évekkal korábban még az állami vállalat vezérigazgatója szerzett, akit ő, az egyszerű mindenés győzött meg arról, hogy menteni kell, ami még menthető. Most, a bútorgyári rámpáról látta őket. Rozsdamarta tetejükéről a lefolyó víz vörössárga absztrakt rajzolatokkal töltötte meg az ablakokat, s a gyomos töltés éppen csak annyira tükröződött bennük, hogy zöldje miatt olyan legyen, mintha álcázó hálót terítettek volna a kocsikra.

Minden hónapban adott magának egy szabadnapot. De ez a nap, amelyen meglátogatták az ellenőrök, nem a munka szüneteltetésének a napja lett volna. Ezen a hétfégen, amikor felvette a hátizsákját, már nemcsak azért ment volna, amiért máskor, hogy a falusi boltban beszerezhesse a havi élelmiszer szükségletét. Végleges elmenésre készült. Eloldalogni, mint egy kivert kutya a megvalósíthatatlanná vált terveivel.

Éppen akkor, amikor lélekben búcsúzkodott attól a majd' másfél évtizedtől, amelyet értelmetlenné tett munkájával töltött, s már végleg el akart menni, befejezve a fölöslegessé váló tervezgetést, előbb csak meghallotta, aztán meglátta a vasúti töltésen bukácsoló terepjárót. Még egészen messze, a völgytoroknál járt, s a pályamester tudta, hogy nem jelenthet jót a szirénázva közelítő váratlan vendég.

Nem sokan tették meg a szinte járhatatlan utat. Néha málnázó, gombászó asszonyok jöttek fel a legközelebbi faluból, de autót nem látott soha. A telephez még a vágter működtetése alatt sem szoktak autóval jönni az erdőgazdaság emberei. Az asszonyoknak, mert más lehetőség nem volt, a keskenyvágány sűrűn rakott talpfáin kellett járniuk, az egymástól néhány centire lefektetett, olajkátránnyal telített gerendákon, kényelmetlenül, olyan esetlenül tipegve, mintha valami különös törzsi táncot jártak volna.

Nem városi terepjáró volt az, ami dacolva a lehetetlennel, araszolgatva közeledett, hanem valódi, olyan nagykerékű, magas alvázú autó, mint amilyent a hadsereg használt valaha.

Biztos volt abban, hogy a váltónál elakadnak, ott, ahol a vizes gém állt, az az embernél magasabb derékszögű cső, amelyen keresztül ellátták a gőzmozdonyokat. Betonmedence mellett állt a gém, előtte, a hegy felőli oldalon, ahol még csordogált valamennyi víz a patakmederben, néhány kőgát fogta fel a hordalékot, így tiszta ivóvízzel láthatták el a szivattyút, s a sínek alatt két talpfányi szélességű betonozott átereszt biztosította a túlfolyást. Tudta, hogy csak addig jöhet a terepjáró, s szerencséjük lesz, ha idejében észreveszik a méter mély s ugyanolyan széles akadályt, mert ha belebillennek az első kerekek, onnan még az isten sem szedi ki egykönnyen őket.

Megálltak, s a kocsiból egy pénzügyőr-egyenruhás férfi, egy civil és két nő kászálódott ki. A cementezett árkot vizsgálgatták, próbálták felmérni, hogy a töltés és a patak közti szűk területen hogyan lehetne visszafordulni, aztán otthagyták a járművet és gyalog közelítettek a pályamesterhez.

És ez éppen azon a napon történt, amikor búcsúzott, amikor már befejezettnek tekintette a húsz méter hosszú, másfél méteres kőfalat, amelyet azért kellett megépítsen közel ötévnyi munka árán, hogy a szurdok előtti sziklás résznél megvédje a pályát a felhőszakadások sárlavináitól. Egy évig, az utolsó hónapokban, úgy gürcölt, hogy közben reménykedett, hogy nem kerül víz alá mindaz, amiért annyit dolgozott. Csökönnyösen, a gyermekfalu fontosságában, a magához térő környezet szépségének megmentő erejében bízva rakosgatta egymásra az embert próbáló hatalmas szikladarabokat.

Nem akart a kudarcra gondolni, de mégis szomorú volt és tehetetlennek érezte magát. Úgy hurcolta a búcsú napján is a fölöslegesség

érezésétől szürkére váltott arcán a fojtogató magányt, mintha arra ítélték volna, hogy vágyak és álmok, jövőkép és hit nélkül cipelje örökkön örökké maradék életének ezt a letéphetetlen és lazíthatatlan maszkját. De azért az utolsó napig mint egy megszállott, építette tovább a kőfalat.

Alig egy hete még tetterős férfinak érezte magát, túl a hetvenen nem volt rajta egyetlen grammnyi felesleges súly sem. Csupa izom volt, felkarján és vállán látszott a nehéz fizikai munka nyoma, s a tenyere úgy nézett ki, akár egy szállítószalag repedezett gumija, mert vastag bőren nem maradtak finom vonalak, csak aszfaltszínű redők és repedések.

Egy forgóvillás rönkszállító kocsi elé fogta az egyetlen lovat, azzal szállította a nagyállomásra a cementet, mindig csak annyit, amennyire pénze volt. De így is mindene ráment, hogy a mederből, a sziklaperemből kiszedett kövekből megépíthesse saját védőgátját, s bár hallott valamit, hogy most éppen a törpe vízierőművek, szélturbina és napkollektor-parkok telepítését támogatják, azt hitte, hogy nem lesz belőle semmi, mert épeszű ember nem tervez duzzasztógátat a szinte víztelenül maradt szurdokba.

Rakhatta volna egymásra válogatás nélkül a köveket, de álmaihoz nem talált volna a szedett-vedett kőfal. Vasrúdból készítette a pajszert, a feszítővasat, s a fűtőházi szerszámok között talált csákányfejből csinálta a vésőt. Azokkal fejtette és darabolta, egyengette a mészkövet, s az emberfeletti, számára ismeretlen fortélyokat követelő munka megviselte. Még nem tudta a kezdetekben azt, amit minden kőfaragó, hogy a köveknek is van szálirányuk, s a láthatatlan rétegek mentén könnyebben lehet darabokat hasítani. Eleinte minden este borogatnia kellett vérző tenyerét, de lassanként cipőtalp-vastag lett a bőre, s ahogy embermagasra nőtt a fal, inkább csak az állványra való fel- és lemászás miatt érezte, hogy eljárt fölötte az idő. Azt szerette volna, s a fal közepén azért épített ki egy egyszemélyes boltozatos fülkét, hogy majd megépíti a sínek túloldalán a fal társát, aztán idővel ívesen befedi, hogy az olvasótáborba érkező gyermekek ennek az alagútnak a végében, mintha látcsőbe néznének, úgy pillanthassák meg a mesefalut.

Tíz-tizenkét órát dolgozott naponta. A forgóvillás teherkocsi elé fogott, az állami vállalat örökségéként magára hagyott pókos lábú lóval hordta, szinte zsákonként a cementet, s amikor kimúlt az állat, fel

kellett fedezze, amit évezredek óta tudott az emberiség. Meszet égetett. Arra is magától jött rá, hogy csak abból a kőből lesz mész, ami nem keveredett agyaggal, s az első sikeres égetés után már nem maltert használt, hanem oltatlan mészbe rakta a köveket, s amikor kész volt a fal egy-egy rétege, vízzel öntötte le. Az a habzó, sístergő hang, amit a könnyen málló kiégett mészdarabok az oltás, a víz felvétele közben hallattak, s a keletkező gőz azt jelentette számára, hogy az örökkévalóságnak épülő gát fala újabb magasságot ért el.

Már a munkahelye megszűnése előtti hetekben nyugdíjba mehetett, éppen a furcsa felszámolás napjaiban kapta meg az értesítést, de attól, amekkora összegre számíthatott, nem lett gazdagabb, csak annyit költhetett magára, hogy éppen ne éhezzen, hogy bírja a munkát, s kicsi pénzének többi része vasutasoktól szerzett sínszegekre, szerszámok pótlására, cementre ment el. Nem ivott, nem cigarettázott, s már az sem érdekelte, hogy toprongyos kinézetű lett. Csak egyetlen dolgot nem tudott elhagyni. Minden reggel szíjon kifent borotvakésével kaparta le arcáról a sörtét, s esténként derékig megmosakodott.

Tizenhat évig dolgozott, de inkább robotolt azért, hogy majd egyszer a kisvasút melletti tisztáson elkezdje fölépíteni álmait, a mesefalut. Egyedül, megszállottan végzett mindent, s mert úgy érezte, hogy ez lesz majd életének igazi értelme, csökönyösen, szinte apátiára hasonlító közönnyel vette tudomásul, hogy elfogyott az otthoni háttére. Amíg ő távol volt, holdkóros álmait kergetve, akár élete első és utolsó munkahelye, szétesett a családja is.

Nem akart beletörődni a sikertelenségbe, még úgy sem, hogy mindenki bolondnak tartotta. Azok sem hittek már benne, akik eleinte azt remélték, hogy hasznuk lehet a munkájából. Teljesen egyedül kezdte el az iparvasút s a hozzá tartozó létesítmények rendbe hozását, s bár egyik nyáron segített neki néhány egyetemista, akik éppen arra kirándultak, s akiknek megengedte, hogy csillagtúrájuk alaptáborá itt legyen, hogy a helyrehozott barakkban aludjanak, de mindvégig egyedül végezte, közel másfél évtizede azt a munkát, amihez legalább fél tucat emberre lett volna szüksége.

Kora tavasztól késő ősziig dolgozott, olvadástól az első komoly havazásokig, s csak ő tudta, hogy olyan távol áll a munka befejezésétől, mintha el sem kezdte volna az újjáépítést.

Amíg még volt kitermelni való fa a havas alján, a tulajdonos állami cég, ha nem is sokat, de áldozott arra, hogy a keskenyvágányú vasút működjön. Nem érte volna meg, hogy utat építsenek, s teherautókkal szállítsák a fát. Ahhoz az útszakasz felén ki kellett volna robbantani a sziklákat, hogy elférjenek a sokkerekes tehervontatók, s olyan sok hidat, átereszt kellett volna építsenek, hogy az jócskán leföloztesse volna a várható hasznot.

A hegy szoknyáján még vegyes erdők voltak valaha, gyertyánnal kevert tölgyesek, de fent a meredélyeken már az évszázados bükkösök jelentették a kitermelni való gazdagságot. Hatalmas fák voltak valaha a Páfrányosnak nevezett területen. Akkorák, hogy egy-egy szétdarabolt törzs, amelyet többnyire négybe vágtak, hat-hétméteres hosszával, s iszonyatos súlyával éppen csak szállítható volt, elérte minden rakomány a vonal és a forgóvillás teherkocsik terhelhetőségének felső határát.

Az állami vállalat úgy szűnt meg, hogy nem volt átadás-átvétel. Vadfelszámolás volt, de inkább egyik napról a másikra történő hirtelen felhagyása a munkának. Valakik, talán nem is az állami vállalat emberei, éjt nappá téve szállították el a több száz köbméter kitermelt, hegyről lehordott bükkfát, elvitték a mozgásképes nehézgépeket, de semmi mással nem törődtek. Idegenek voltak, talán tolvajok. Mintha nem is létezett volna soha az állami cég, mindenüket ott hagyták, s csak eltűntek. A mozdonyszínből, amelynek fala mellett keresztléceikkel szellőztetve egymásra halmozva álltak a gyertyáncszékák rakásai, amelyekből a vagonok fékbetétje készült valaha. És ott sorakoztak elhagyottan a kenőolajos hordók, vonatlámpák, fékező saruk, az óriásfák vágás előtti legallyazásához szükséges hevederek, sodronykötegek, mászókampók, s az irodában is ott maradt az örökre elnémult telefon. Az a tonnányi papír sem kellett láthatóan nekik, ami sok évtized alatt gyülemlt fel. Számlatömbök, pecsételők maradtak, mert lényegében nem is volt soha valódi felszámolás.

A rendszerváltással, az állami erdőgazdaság megszűnésével akkor, amikor a közeli falu közbirtokossága visszakapta a tarvágással szinte lekopasztott hegyeket, rá kellett jöjjenek, hogy nem éri meg kivágni a még lábbon maradt, többnyire tanúfákat, s kapóra jött a hajdani karbantartó-pályamester ajánlata, aki azt állította, hogy lesz még élete a kisvasútnak, a jövő század a turizmus százada lesz. Amíg még volt

mit kitermelnie az állami erdészetnek, vizes vályúk csúszdáin, sodronypályákon szállították az irdatlan rönköket az iparvasúti rámpához, arra a majdnem sík területre, ahol az állomás, a mozdonyszín s az ukrán határról szerződöttetett avasi favágók barakkjai álltak. Mindent ott hagytak, nemcsak a síneket, mozdonyokat, a javításokhoz szükséges özönvíz előtti szerszámokat. Tervei voltak a kötélpályával is. Az első évben még működőképes állapotba lehetett volna hozni a fatelepet. Ha lett volna elég víz a duzzasztáshoz, ismét járhatott volna a fűrészmalom, a gatter, amelynek keretfűrése szinte arra várt, hogy valaki felnyissa a gát csatornáján a vízikerekhez vezető zsilipkaput, s fájdalmas sikoltásra emlékeztető hang kíséretében vág hassa a deszkát.

De nem volt víz.

Az erdő eltűnésével megcsappant a vízhozamuk azoknak a csermelyeknek, vízereknek, amelyek patakká egyesülve valaha malmokat hajtottak még a felföld falvaiban is. Időszakos áradások, nyári zivatarok, tavaszi oladások vizei vitték magukkal a fakitermelés hordalékát, a hegyekből a termőtalajt.

Idáig hozták, a bútorgyár rámpájáig.

A fatörzsből kimélyített bődön-kutat látta maga előtt, pedig a semmibe révedt. Azt az egyetlen tiszta vizű forrást látta, ahogy lassan, súlytalanul áramlik benne, mintha forna a víz. Szomjasabb lett, mint amilyennek a hosszú, kínlódva megtett gyaloglás után érezte magát. Zsebéből összekotorta maradék pénzét, vett még egy sört, s még ott a söntésnél állva felhajtott egy vizespohár vegyes pálinkát is. Nem emlékezett, hogy hol hagyta a hátizsákját, s úgy indult el a semmibe, hogy az üveggel hadonászva magyarázta, hogy az ipartörténet egyik ép emlékét akarják eltüntetni.

Úgy érezte, mintha a megálmodott alagútban lenne, sötétnek, hűvösnek érezte a világot.

Furcsának tűnt, de talán fel sem fogta, hogy csak éppen tipeg, hol a talpfákra, hol pedig a kőzúzalékra lépve, s hogy nem a keskenyvágány sínjei között lépeget. Imbolygott körülötte minden, s homályosan, de látta az alagút végén az Észak Király soktornyú várát, ahonnan a legkisebb fiú megszökteti az Aranyhajú Királykisasszonyt.

Életmeséje része lehetett az a kétségbeesett vonatfütty is, talán a gatter sárkányvisítása, amit hallhatott volna, ha élete első és utolsó részégségében még figyelni tudott volna a külvilág hangjaira is.

Patak Márta

TITOK

– *Ami Benito Pérez Galdós Tristanájából kimaradt* –

Ne írj, ne hívj, majd én jelentkezem. Ne törj be külön, teljes valóddal az életembe, amikor nem vagy velem. Bőven beérem annyival, amennyit rólad képzelek. Többet úgysem tudok befogadni belőled.

Ha egyedül vagyok, magam elé képzelek, és olyankor a hangodat is hallom. Becsukom a szememet, és hallgatlak. A nevemen szólítasz, hátulról közeledsz felém. Máskor meg én megyek feléd, és te vársz rám. Így is elképzelek. Talán ez utóbbi kicsit gyakrabban fordul elő. Hogy én megyek hozzád. Te állsz a nyitott ajtóban, rám nézel, és én azt a ragyogást szeretem a szemedben, meg ahogy olyankor a nevemet kimondod.

Hová jönnél még te is? Hiszen itt vagy, hiába nem vagy itt, mégis állandóan itt érezlek magam mellett. Szólnom sem kell, elég, ha gondolkodok rád, és rögtön itt teremsz. Ne nehezítsd meg a helyzetemet, ne férközz be jobban a hétköznapjaimba. Csak felkavarnál a kettős jelenléteddel. Egyet bírok csak el belőled.

Éjszaka rosszabb. Olyankor nem tudom irányítani a gondolataimat. Felébredek, és úgy érzem, menten megbolondulok. Testemet szétfeszíti a fájdalom, amikor rádöbbenek, hogy csak álmodtam, nem is te fekszel ott az ágyban mellettem. Pedig napközben minden olyan egyszerű. Fűtőrészve kimegyek a piacra, a kofák már ismernek, szeretnek, amiért ilyen vidám fickó vagyok, szívesen elbeszélgetek velük, sose alkudozom, inkább még adnék többet is, át tudom érezni, mennyi munka, mire elkészül a tejföl, túró, dicsérem őket, Mancsi néni, remek az új frizurája!, mire Mancsi néni pironkodva jegyzi meg, hogy pedig már évek óta nem látott fodrász, mire én, nem számít, akkor is olyan, mintha a legdrágább belvárosi szalonból lépett volna elő, nekem elhiheti!

Csak akkor van baj, ha belépsz az életembe. Megcsörren a telefon, miközben állok a bankfiókban a pénztár előtt, azonnal a zsebemhez

kapok, ösztönösen fölveszem, és meg sem tudok szólalni hirtelen. Csak a szokásos sablonos mondatok, hogy vagy, mi újság, köszönöm, hogy hívtál. És utána nagyon rossz. Nem találok a helyemet. Kilépek a bankfiókból, kóvályog a fejem. Össze kell szednem magamat, hogy egyáltalán eszembe jusson, hol hagytam az autót. Olyan vagyok, mint akibe idegbénító mérget fecskendeztek. Olyankor leülök egy teraszra, megiszom egy kávé, és csak utána indulok tovább.

Ne lépj ki a helyedről. Ne mutakozz máshol, csak ahová én vezetlek. Így könnyebb nekem. Írni sem szeretek, és azt sem szeretem, ha te írsz nekem. Megzavarod a rendet a fejemben. Nem értem, amit írsz. Nem láttam azt a virágot, amiről mesélsz, nem voltam ott melletted, amikor azt a filmet megnézted.

Legjobban azt szeretem, amikor egyedül ülök az autóban, és vidékre utazom. Legalább kétszáz kilométernyi távolságra. Olyankor elindítok valamilyen zenét, és hangosan énekelek vele. De ezt csak egyedül tehetem. Semmi hangom nincs, a családom kinevetne, ha énekelni hallanának. Sose énekelek más előtt. De előtted énekelni is lehet. Olyan lehetek, mint egy kajla kamasz. Nyomom a gázpedált, és teli torokból énekelek. Rajtad is látom, hogy élvezed, akkor is tetszik, ha az én hangom nem túl tisztán szól az énekesé mellett, és a dalszövegekre is csak úgy nagyjából emlékszem. Téged ez cseppet sem zavar. Elég egy kissé jobbra pillantanom, rögtön látom az arcodon. Jár a fejed, a kezed a térdeden, táncol a felsőttested, és ahogy hullámszol, kívánom nagyon a melledet. De nem érhetek hozzá, mert vezetek.

Jó így. Amíg úton vagyok. Nem gondolok munkára, tárgyalásra, nem azon jár az eszem, hogy mi vár rám a lenti raktárbázison, megint a visszáru, a selejt, a hóbortos kívánságok sora, semmire nem gondolok, egyszerűen csak létezem. A forgalom gyér, autó alig van az úton, szól a zene, énekelek, ott vagy mellettem. Mi kell több ennél?

Időnként hallom a nevetésedet. Sose mellettem nevensz. Mindig valahol távol csendül föl az összetéveszthetetlen kacagásod. Fölkapom rá a fejemet. Amikor indulnék lefelé a mozgólépcsőn. És hirtelen meghallom a hátam mögött a nevetésedet. Hátrakapom a fejemet, de nem látlak. Sehol sem látlak, eltűntél, belevesztél a tömegbe. Amilyen hirtelen felbukkantál, olyan hirtelen el is tűnsz. Utána hiába kereslek. Aznap már nem leszel mellettem. Tudom, ilyenkor valahol itt a közelben jártál, csak nem találkoztunk. Éreztem. Tele volt veled a város.

Engem különös nyugtalanság fogott el. Egész nap nem találtam a helyemet, mindenütt téged éreztelek, de sehol sem találtalak. Eltűntél mellőlem. Mintha hirtelen megsokszorozódtál volna. Benne voltál mindenben, pedig nem voltál sehol, még mellőlem is eltűntél.

Arra kérek, ne mutakozz a hétköznapjaimban, hogy olyan maradhass, amilyennek gondollak. Csak velem változhatsz. Tőlem különálló életed nem is létezik a szememben. Ne mesélj róla, mit csinálsz, amikor nem velem vagy. Akkor is legyél velem, de úgy, ahogy én szeretem. Csak annyit, úgy és ott legyél velem, ahogyan én akarom. Ennél többet nem bírok el belőled.

Titokban. Egyedül. Akkor. Amikor már mindenki elment hazulról, mielőtt még én is útnak indulnék. Olyankor visszabújok az ágyba, magam mellé képzelek, és nagyon szeretlek. Aztán felöltözünk, és elmegyünk. Mögöttem jössz néhány lépéssel. Az autóban is a hátsó ülésen ülsz, sose mellettem. Vezetés közben nem szeretnék látni, nehogy eltereld a figyelmemet. Úgy helyezkedsz, hogy a visszapillantó tükörből se látlak, csak tudom, hogy ott ülsz, egész a szélen, hogy ne is kerülj a látóterembe. Nem mozdulsz, csendben vagy. Már megtanultad, hogy csak a hosszú, vidéki utazásainkon ülhetsz mellettem, és olyankor énekelek neked. Ha itthon maradunk, egész nap hang nélkül követsz, mint az árnyék, és nekem megnyugtató a tudat, hogy velem vagy.

Hogyan mondjam el, hogy nagyon szeretlek, de nem is tudnám, mihez kezdjek veled, ha a hirtelen felébredő vágy pillanatában egyszer csak ott teremnél mellettem. Csak állnék dadogva, megkövülten, mint a kisgyerek, aki a versenyautójával mindent leelőz, szárnyashajót, repülőgépet is, ha kell, mert olyan kétéltű a versenyautója, amelyik földön, vízen és levegőben egyaránt gyorsabb mindennél, pedig csak egy kézre álló fadarab, azzal játszik, mígnem egyszer a szülei meglepik, és az önfeledt játék kellős közepén az orra elé gördül egy távirányítós piros Maserati, ám a kisfiú nem tud mit kezdeni vele.

Úgyhogy maradj inkább otthon, éld az életedet, és ha hívlak, ne várakoztass sokáig. Hamar gyere. Nehogy kétségbeesésemben azt kelljen gondolnom, hogy nem is létezel, csak úgy elképzeltelek.

NE BŐGJ, FIAM, KINEVETNEK A LÁNYOK!

- Ne bőgj, fiam, kinevetnek a lányok! Emlékszel? Mindig ezt mondta, valahányszor nekimentem a biciklivel a járdán egy ház falának, mert hirtelen elém ugrott egy kutya, és nem tudtam kikerülni, végigkaristoltam a bőrt a kezemen, a lábam szárán, vagy amikor fociztunk a salakos pályán, tiszta kék lett a térdem, mert telement a seb salaktörmeléssel, csípte veszettül a sebemet, és te kimostad, bekentéd jóddal, hogy ne fertőződjön el, akkor is nevetett, felkőnyökölt az ágyban, amennyire tudott, fogta a hasát, hátradobta a fejét, úgy kacagott rajtam: Micsoda katona lesz belőled!, Anyád talán majd akkor is fogja a kezedet, amikor az esküszöveget mondod!, Bezzeg amikor én elestem, fölhasítottam a vádlimat egy kiálló vasdarabbal a kerítés tövében, a nagyapám besózta a sebet, én meg összeszorítottam a fogamat, föl se szisszentem, pedig veszettül fáj, elhiheted, aztán körbetekerte egy tiszta ronggyal, és én szaladtam tovább, mintha mi sem történt volna, vagy amikor mezítláb futballoztunk a réten, megcsípte a talpamat egy méhecske, fél lábon ugráltam, leültem, kiszedtem a fullánkját, és már futottam is a labdáért, vagy amikor kőbe rúgtam, és lefordult a hús a nagyujjamról, akkor se álltam meg, pedig vérzett is rendesen, de gólhelyzet volt, be kellett rúgnom, mit szóltak volna a többiek, Egy vacak kavicstól ennyire kétségbeesni?, egy kényszerítővel éppen hozzám került a labda, menni kellett velem, nem volt mese, különben viszi az ellenfél, látod, fiam, ez az, ami neked sose ment, mert te rögtön az első akadálynál meghátráltál, szaladtál anyád ölébe, az meg a szoknyája ráncával törölgette a könnyet az arcodról, az rontott el, a kedves édesanyád, azt hitte, így is nevelhet férfit belőled, hát nem, fiam, én már akkor megmondtam, így sose lesz férfi belőled, eddzen meg az élet, viseld el a fájdalmat, a szakramentumát neki, különben ilyen anyámasszony katonája maradsz világeleteredre.

Emlékszel? Beszélni már nem tudott, de még a halálos ágyán is csóválta a fejét, amikor meglátott, benne volt a tekintetében, hogy fiam, fiam, sose lesz férfi belőled, látom az arcodon, megint anyád vigasztal, odabújtál az ölébe, mielőtt bejöttél hozzám, nem bírod látni bennem a

csöveket, nem állod a vér- és húgyszagot, pedig itt az van, jobban érezni, mint a fertőtlenítő szagát, még reggel a hypó se nyomja el, pedig azzal mosnak fel a reggeli szöszmötölés előtt, Nézz rám!, Hallottál egy nyikkanásnyi panaszt valaha is tőlem?, Idenézz, fiam!, Hiányzik tőből a két lábam, csöveken jön ki belőlem a húgy, a szar, de hallottál engem jajgatni?, Pedig olyan fájdalmaim voltak, hogy Krisztus se szenvedett jobban a keresztfán, nekem elhíheded, mintha tőből szaggatták volna ki a lábamat életlen késekkel, időnként annyira hasogatott, de én olyankor behunytam a szememet, és arra gondoltam, milyen lehetett, amit apám mesélt, amikor feküdt a hidegben fagyott lábával a lövészárokban, és süvítettek a füle mellett a golyók, vagy amikor a háromlábú puskájával célba vette az orosz, és mind a ketten tudták, hogy aki gyorsabb lesz, az marad életben. Hát milyen férfi lettél, fiam?, Nyeld le a könnyeidet, és szólalj meg, mondj valamit búcsúzóul apádnak, a betyár teremtésit neki, különben úgy megyek át a másvilágra, hogy embernői ember létére se lett férfi a fiamból, hát hogy állok én meg a Jóisten színe előtt, édes fiam?

Láttam a szemében, hogy nem tart semmire, hallottam szinte a korholó hangját a hátam mögül, pedig ott feküdt előttem a halványzöld kórházi lepedők között, felére zsugorodva, egyik fele nélkül, a lábát is leszámítva, hiányzott a fele ember belőle, de még így is vádolt a szeme, a hangja meg ott zengett a hátam mögött, csiklandozta a tarkómat a lehelete, ahogy mondta, Fiam, fiam!, Hiába van három diplomád, semmire se mérsz vele, ha arra se vagy képes, hogy apád szemébe nézz, és azt mondd neki, igazad van, így kell ezt, világeletemben kemény voltál, most se add fel, apám, mit szól az ápolónő, ha bejön, és azt látja, hogy ez az öregember itt kesereg, legyen férfi az ember, az utolsó leheletéig, hát hiába tanítottalak rá kiskorodtól fogva, fiam?, az Anyád a hibás, úgy elkényeztetett, pedig mindig mondtam neki, ne sajnáld, ha elesett, majd fölkel, így tanulja meg, hogy az élet nem fenékgig tejfel. És ő erre mit csinált? Nem hallgatott rám, rohant hozzád, ölbe vett, simogatta a fejedet, odahúzott magához egészen, te meg ott zokogtál a mellén, nem tudom, meddig, órákon át is talán, amíg meg nem untad a simogatást, nem tudom, mert én öt percnél tovább nem bírtam, mentem a dolgomra, intézzétek el, magamban füstölögtem odakint, hogy akarja ezek után, hogy férfit faragjak belőled. Hallottam, ezt mondtad, apám!

És most te is itt hagytál, anyám. Hová bújjak? Kinek mondjам el, hogy mennyire fáj, nem szeret már senki ezen a világon, mert csak te szeretted engem, apám nem tudott szeretni, mindig éreztem, pedig iparkodott nagyon, láttam a szemében, nagyon keményen akart bánni velem, de te nem engedted, mindig elhúztál előle, emlékszel, egyszer lecsatolta a nadrágszíját, azzal fenekelt el, téged kiküldött a nyári konyhából, mert már akkor kiabáltál, amikor beléptem, pedig akkor hősiesen álltam az ütések, nem engedte, hogy begyere az ajtón, az ablakot verted kétségbeesetten, hogy János, mit művelsz azzal a gyerekkel?, Hagyd békén, mit akarsz tőle?, Legyen ő is olyan szívtelen, mint te?, Azt hiszed, többre megy veled?, Ennek a gyereknek még van lelke, neked meg már nincsen, talán nem is volt soha, belekérgeződött a szíved a melledbe, ahogy apádé, a nagyapádé, meg az ükapádé is, az egész férfias Vajda nemzetségé, büszkék lehettek mind a hatalmas férfierőtökre, mikor szemernyi emberi érzés nem volt bennetek sose, hát mire mentek veled, mondd, mire? Apám elengedett engem, feltépte az ajtót, megiramodott feléd, neked annyi idő se volt, hogy elszaladj előle, csak álltál ott, mint akit megbabonáztak, én meg csak annyit láttam, hogy apám elkap, és pofon vág, fülemben még most is visszhangzik az a csattanás, nem felejttem el, amíg élek.

És most itt fekszel, anyám, ugyanúgy felére zsugorodva, mint akkor az apám, és én nem bújhatok az öledbe, nem simogathatod már a fejemet, pedig ott hallom egyfolytában a hátam mögött, most is beszél hozzám, elnyomja a hangodat, folyton csak őt hallom, még holtában is korhol szakadatlan, mondja, sorolja megállás nélkül az intelmeit, és én behunyt szemmel próbálak téged elevenné képzelni, anyám, látom, ahogy kitért karokkal jönél elém a kapuba, mikor csengetek, de valami nem enged, én pedig egyre hangosabban hallom a hátam mögött a gúnyos nevetést, elerednek a könnyeim és kiáltok, Megjöttem, anyám!, mire élesen felcsattan, egész közel, szinte érzem a leheletét is a tarkómban, ahogy mondja, Ne bógj, fiam, kinevetnek a lányok! Hát, itt vagyok, megjöttem, anyám.

Ferencz Imre

TRIPTICHON

1. *LÍRA*¹

Ha nem Almáson születtem volna
feltehetően nem fogtam volna író tollat
tekintve hogy én az egész regénybeli világot
a nyelvet a képes beszédet a színes gondolkozást
a sokszínű kedélyt a kapás-kaszás világszemléletet
az egész természeti környezetet stb. döntő módon
determinálóan a szülőhelyemtől örököltém...

Megválva a loki élet lezárult magánparaszti világától
valóságosan párhuzamos kettősséggel éreztem
hogy lezárult életemnek egy olyan szakasza
amelynek folyamán eszmélő gyermekkorom óta
benne éltem az eleven falusi-paraszti világban
írói pályakezdésem óta pedig annak irodalmi újraélésében...

A regényéletet is tíz esztendőn át éltem
és most a végén kétszeres szomorgással néztem
hogy a regényben is az életben is eltűnt idővé
letűnt világgá lett mindaz ami a Homoród és Vargyas
(a „Pisztrangos” és „Hidegaszó”) két völgyében
életem legbelsőbb része volt...

A két völgy határán belül a kaszálói világ
a maga egész terével olyan különleges varázsú volt
hogy számomra még akkor is íráskedvet buzgató
ihletforrást jelentett amikor kedvtelenítően zord idő járt

1 (Szabó Gyula: *Képek a kutyaszoritóból* című visszaemlékezéséből kiemeltem néhány mondatot, s azokból raktam „csalatornyot” az író születésének 90. évfordulójára... A „szaván fogott” prózáirót „költővé” avattam? A prózáiróban mindig is ott élt a költő... Az első vers tehát verssé tördelt vendégszöveg.)

a székelylóki világ körül s most (...) az a legújabb tapasztalat is bennem szomorgott hogy árvulni kezdtek a kaszálói helyek kezdtek lebontani a völgyben-oldalakban pettyesen szétszórt emberszagú szállásokat mintha a természetben is úgy lett volna vége valaminek mint egy regényben...

Mennyi tudás és mennyi értelem van bennünk tudós lényekben mennyi felfedező rácsodálkozással tudjuk felmérni az emberi tüdő teniszpályányi négyzetmétereit és milyen ostobán s misztikus félelemmel tudjuk nézni hogy menthetetlenül megsemmisül elalszik minden légző-levelét lehullatja a hatalmas lombzat hogy holtlevelekből vessen ágyat hitünknek tudásunknak életszeretünknek reményeinknek s hiába vesznek körül a társak a barátok a fájdalmas tudás mélyén tán valami ösztönös vak bizakodással hogy ennyi barát láttán hátha megtorpan a megállíthatatlan hiába látjuk naponta megrendülten hogy mennyi barát fog körül védő gyűrűként mint kráter a tengerszemet mennyire egyedül kell mégis lennünk a magunk félelmetes tengerszem-magányában ha legkonokabb fogadalmunkat is előli a hínár...

2. SZFINX

Mint egy szfinx... Mögötte a könyveiből épült piramis. Az eltűnt idő nyomába szegődött, de másként, mint korábban Proust... Évszázadokat, évtizedeket, éveket, hónapokat, heteket, napokat idézett meg, ért tetten, de órákat, percekét, másodpercekét sem hagyott korba (!) veszni... Aprólékosan, akkurátusan, vagyis GONDOSAN gyűjtötte fedél alá az eltűnt időt... Feljegyezte az elejtett szavakat, lejegyezte a kor faláról, a kutyaszorító oldaláról az üzeneteket. Egybefogdosta az időt, mint egy szövés szálaait az osztovátán, hogy ne felejtse el az utókor, néha jusson az eszébe...

3. VISSZAPILLANTÓ

Kalapáccsal és sarlóval hadováztak
az elvtársak, és harsányan kritizáltak:
– Az atyafiság csak gatyafiság! – mondták.
Az ábrázolás nem felel meg a szocreálnak!

Nem eléggé osztályharcos ez, elvtárs!
Nem tipikus a hős, nem tipikus a környezete!
Az író tűzön-vízen át haladjon a néppel,
és véres legyen a tolla hegyezete...

Kolozsvár–Marosvásárhely–Bukarest
Bermuda-háromszögében habzott a tinta...
Hanem az író a könyveit csak írta, írta,
s a sátán labdáit a hálóba gurította...

(A KUTYASZORÍTÓBÓL kilábaltunk-forma:
nem cenzúrázzák már a krónikákat...
Ki mondja, hogy vessünk fálylat a múltra,
s hogy felejtjük el az ATYAFISÁGOT?!)

2020. augusztus

Maszk I., 1999

Fehér Imola
KARANTÉN-VERSEK

1. BÖRTÖN

Szúr a bőröd,
valami rágja.
Szobád sarkában
ledobott cipő.
Két hete senki
sem használja,
s nem vastagszik
talpadon a bőr.
Inged fesztelen
lóg a fogason,
gyűrődéseit
magától kirúgja,
garbód mosógépben
pihen, unja magát,
kinyúlik az ujjá.
Tavaszi kabátod
dugiban szú rágja.
Most senki nincs,
aki kimenekül,
ki a nagyvilágba.
Börtönben vagy,
úgy érzed,
bár most lehetnél
csak igazán szabad.
Az elméd rácsai
szétfeszítenek,
közben rájössz,
saját bőröd
karanténja
Te vagy.

2. TÁPÉRTÉK

Egybefolyik a nap
az éjjel,
egy halovány fény
végig pislákol.
A remény az,
mi nem ég el,
és jól passzol
a szüflé mártáshoz.
És a kenyérhez,
mit tegnap dagasztottál,
és a kuglófhoz,
mi az asztalon pihen,
míg a házi csoki
utolsó cikke a mérlegen
tüntetően oldalra billen.
Minden ételed
tovább éltet,
saját konyhád
séfje te vagy.
Hirtelen mindent
megsütsz-főzöl,
az ízek világa csalogat.
Gurmand lettél
pár hét alatt,
ízlelőbimbóid feléledtek.
Kellott a karantén nekik is,
hogyan érezzék,
végre egy jót ettek.

3. NYUGTATÓ

Bezártad magad,
önkéntes fogság,
hogyan másoknak
ne árts,

áltatod magad,
közben akivel
lenned kellene,
annak ártasz:
Önmagad.
Önnön léted
vírusa lettél,
kiirtani nem lehet;
rágod magad,
tenyered izzad,
szíved ritmusa
megremeg.
Rohantál végig,
kapkodva éltél,
bár az élet nem
egy maraton.
Maradj most otthon,
szépen, a csendben,
állj meg és élvezd.
Nyugalom.

4. LÉLEKÉLESZTŐ

Lüktet benned
a tettvágy,
rutinod diktálja
az ütemet.
Ahelyett,
hogyan lelassulnál,
csak pörögsz tovább,
mondván:
Adjátok vissza
az életemet!
Fel se merül,
ki vette el,
tied volt-e mindezidáig?
Robot tested

rozsdásodik,
lelked zsalugáttere
virágzik: tavaszodik,
bugyraiba régi dallam
ritmusa gerjed.
Éleszd fel,
ne hagyd tovább aludni azt,
ki mindvégig
ott élt benned.

5. *KARANTÉMA*

Nem zárom le,
mint magunkat,
keretek közé
nem teszem.
Legyen kérdés,
legyen talány,
de ne legyen kétely:
hogy élünk,
maga a kegyelem.
Ha hiszel, a remény
legyen a járvány,
mi terjed, burjánzik
sivár lelkeken.
Ha tudod,
hogy van tovább is,
lépj!
Ne tegyen karanténba
a holnaptól való
félelem.

Szabó Dárió
AHONNAN HIÁNYZOM

Kezdetben az anyajegyeket fedeztem föl. Olyanok, mint
a betört tükörképek: nézem őket, de
nem néznek vissza rám.

Elveszni látom magam a bőr lüktető
tejútrendszerében, mióta
tudom, hogy ami tükröz, ott nem vagyok és
nem is leszek.

A valóság, amit magamon látok, hiába egy -
szem elől tévesztem. Hiába
egész - az összerakás reflexét váltja ki. Szórszálak
szabdalják fel.

Hogy keret vagyok vagy szilánk, nem
tudhatom - de az anyajegyek a bőrön, már látom,
az igazság hiányát jelölik. Kerítés, udvar, kert és
árnyékot adó fa nélküli házak,

amelyek kigyulladtak a rendszertelenség és az
indokolatlanság tüzétől, de
nem számít -
mert senki nem lakik bennük.

Zsidó Ferenc

KÖLTÖZKÖDÉS

- Képzeld el, beköltözött! - köszönés helyett ezzel kezdte Lali a telefonálást, mintha nem is telt volna el hét év, amióta nem beszélgettek.

Irén sejtette, a szűkszavú közlés valami ostoba poént takar, megszokta ezt már tőle; biztosan nem arról akarja értesíteni őt, hogy új szeretője van, vagy ilyesmi, mert bármennyire jóban voltak is annak idején, bármennyire barátságban váltak is el úgymond, ilyesmivel azért nem zavarná. Próbált olvasni Lali gondolataiban, de nem sikerült, igazából nem is volt nagy kedve hozzá, rosszul aludt az éjszaka, s nyugós volt, ez újabban, amióta a hőhullámok jelentkezni kezdtek, elég gyakori volt. Kissé ingerülten kérdezett vissza hát:

- Ki költözött be?

És várta a poén folytatását, hogy nyomni kezdi a szöveget, ahogy csak ő tudja, hol szellemesen, hol kissé fárasztóan.

- A rák a tudómba! - jött a tömör válasz, elcsukló hangon.

- Mi?

- Az. Beleette magát...

- S hát mennyire? - kérdezett vissza reflexből, utóbb villant be, hogy kérdése kissé morbidra, amolyan Lalisra sikeredett.

- Egészen...

Irén megdöbbsent. Hogy hol a régi Lali. S hogy létezik, hogy ebbe az életerős emberbe bele tudott költözni?! Még öregnek sem mondható, pont tíz évvel idősebb, mint ő, vagyis ötvenöt esztendő. Igaz, fiatalkorában számolatlanul szívta a cigarettát, de rég leszokott róla, már megismerkedésük elején. Persze, ki tudja, mi történt, mióta külön mentek... Ha olykor rágondolt az elmúlt hét évben - nem, nem gyakrabban a kellesénél -, gonosz örömmel töltötte el, ha azt képzelte róla, élete romokban hever.

- Cigaretta? - kérdezte aztán, hogy kérdezzen valamit.

- Hisz tudod, hogy régóta nem szívom... - jött a kissé szemrehányó válasz.

Irén elszégyellte magát. Lali bajban van, s ő körülményeskedő kérdésekkel fárasztja. Mintha nem lenne mindegy. Eszébe jutott, az is

lehet, nincs senkije. Nem volt az a nőcsábász-típus; barátai régebben voltak, de inkább csak amolyan cimborák, akik vélhetően eltűntek, amikor ő legatyásodott. Az anyja évek óta halott, az apja már akkor gondozásra szorult, amikor ők együtt voltak, ki tudja, azóta...

- Hogy érzed magad? - kérdezte, bár sejtette, bagatellizáló választ fog kapni.

- Szarul, de büszkén... - nyomta a dumát, akárcsak régen, de most valahogy nem volt erő benne.

- És...?

Rövid csönd után Lali halkán, bizonytalanul megkérdezte:

- Nem jönnél ide hozzám?

Irén meglepődött. Tényleg nagy lehet a baj. Ha Lali ilyesmit kér. Rajta valamiért mégis a régi düh és sértettség lett úrrá. Most bezzeg jó vagyok?! Felidéződtek a régi megaláztatások, Lali gúnyos szellemi fölényeskedése. Dre! Milyen dre? Egészségedre! Igen, kedvesem, tűzi bicikli, mert ha van vízi bicikli, akkor tűzi biciklinek is lennie kell, nemdebár? Eszébe jutottak az ő buta értetlenkedései, a Lali szeretlek, mert buta vagy, csak papálj szépen!-jei. A belőled se lesz már gálickő; mi az a gálickő?

- Megyek! - mondta váratlan elhatározással.

*

Amikor meglátta, hogy néz ki, kissé elpárolgott a dühe. S eredeti szándékában is elbizonytalanodott. Ezt az embert már nem kell legyőzni. Egy csontsovány, ráncos, töpörödött embert látott, kinek csak nagy kék szemei voltak a régiek, de most azok is ijesztően világítottak az aszott koponyájában, előredülledő szemüregben.

- Mi van veled, te? - kérdezte döbbenet, Lali csak megvonta a vállát, valahogy úgy, hogy hát látod...

- Gyere be, ismered a járást... - tette hozzá aztán.

Igen. Egy gyors szemrevételezés után Irén megállapította, nem sok minden változott az elmúlt hét évben. Csak sivárabb, szomorúbb lett. Lali sosem volt igényes a környezetére, a lakberendezést fölösleges időtöltésnek vélte. Kopott bútorok, koszos kárpitú székek: az egész lakás lelakott volt. És... és betegszagú.

- Hogy nem vagy kórházban?

- Voltam... S még kell menjek, kezelésre...

- Mit mondanak az orvosok?
- Mit mondhatnának? Utolsó stádium...
- Kemóztak?
- Sugár is, kemó is...

Irén most vette észre, hogy Lali teljesen kopasz, elsőre fel sem tűnt, mert amúgy is mindig rövid szokott lenni a haja, az volt a heppje, hogy minden szombaton levágta magának nullásra, így fiatalabbnak látszom, mondogatta vigyorogva. Hát most nagyon fiatalnak látszol, Lalikám..., gondolta Irén, de hiába próbált rosszmájú lenni, nem sikerült.

- Tudod, az a te szobád... - intett Lali hátrafelé, míg ő levetette a cipőjét, s kabátját óvatosan felakasztotta a fogásra.

- Az én szobám? - lepődött meg. Nem úgy készült, hogy itt alszik. Egy gyors látogatás, esetleg összedob egy levest az exének, ennyi belefér, de azzal kész, slussz, betegeskedjen csak itt Lali magának, őt hagyja ki az egészségből.

- Arra gondoltam, itt maradhatnál... - mondta vontatottan Lali.
- Itt maradhatnék?
- Arra a kicsi időre, ami még hátravan...
- De hát én nemigen tudok, te Lali...

Igen, ez mindig is jellemző volt rád!, mérgelődött magában. Meg sem kérdezed, hogy esetleg tudnék-e, hogy van-e valakim, és nem azért, mert közben kutakodtál utánam, s tisztában vagy a helyzetemmel, hanem mert meg sem fordul a fejedben, hogy esetleg meg kellene kérdezned.

- Nemigen? - kérdezett vissza hitetlenkedve Lali.

Irén sóhajtott.

- Főzök egy levest, jó?
- Az bizony jó lenne.

Irtózott mindentől. Gumikesztyűt húzott. Egyáltalán el lehet kapni a rákot érintés útján? Fertőző? Nem tudta. A konyhában kosz volt, a kagyló tele régi mosatlannal. Kihalászott egy fazekat a halom közepéről, elmosta, a többivel egyelőre nem foglalkozott. Elővette szatyrából a gombát, tejfölt, s nekilátott, hogy megfőzze Lali régi kedvencét: a gombakrémlevest.

Lali leült egy székre, s végig őt nézte, míg tett-vett. Mosolyogni próbált.

- Hiányoztál innen...

- Azt látom... - mutatott Irén a mosatlanra.

Míg a gombát pucolta, fél szemmel olykor rásandított. Most látta, valójában milyen gyenge, hogy az ülés is nehezebbre esik.

- Műtöttek is? - kérdezte aztán.

- A tüdőt nem lehet kivenni, mert akkor kampec...

- Ja, persze... - Irén elröstellte magát a buta kérdés miatt, és bosszankodva állapította meg, hogy Lali jelenlétében még mindig butábban viselkedik, mint amilyen valójában. Valahogy ezt hozza ki belőle.

- Csak a vizet szívták le vagy háromszor... - folytatta Lali tüntetett egykedvűséggel...

- A vizet?

- Igen! Képzeld, annyi vizet termel a tüdőm, szinte nem is kellene boltban venni...

Irén megirtóztatva összerázkódott. Aztán megpróbált másra gondolni, sok tejfölt rakott a leveshez, s botmixerrel jól megkrémésítette, mert tudta, így szereti.

- Ilyen finom gombalevest senki más nem tud készíteni! - próbált lelkesedni Lali.

- Miért, készített még valaki neked gombakrémlevest?

- Nem...

Reszketeg kézzel emelte szájához a kanalat, nehezen nyelte a híg ételt. Öt-hat kanál után kijelentette:

- Kész, nem bírok többet...

Etetni kell, mint egy gyereket, állapította meg Irén.

- Maradok! - mondta váratlan elhatározással.

Szemrevételezte szobáját: idegen nő szagát nem érezte benne, szinte olyan volt, ahogy ő hagyta. Igen, már annak idején külön szobában aludtak, csak előzetesen egyeztetett testi célzatú együttlétekre látogattak egymáshoz. Lali tervezőmérnök volt, gyakorta fennmaradt éjszaka is a rajzaival, ezért döntöttek a különválás mellett. Lehet, rossz döntés volt, fordult meg most a fejében: ha egy szobában aludtak volna, tán még most is együtt lennének. De lehet, hogy pont így kellett történnie.

Szellőztetett mindenütt, aztán nekifogott takarítani.

- Mindig is azt mondtad, ebben legalább jó vagyok! - élcelődött közben a fotelben elfekvő Lalival.

- Mondtam én sokfélét...

- Hát mondjál, csak mondjál...
- Immár nem mondjálok...

Erőtlenül lehunyta a szemét, nemsokára elszenderedett. Szája kinyílt, ettől aszott arca még jobban megnyúlt, még csúnyább lett. Irén azon kapta magát, hogy viszolyogva, mégis élvezettel nézi. Hogy mivé lesz az erő. Mert valamikor volt Laliban elég! Úgy tudott ölelni, de úgy! Sajnos, más területen is túlságosan férfias volt. Harsány, arrogáns, malackodó.

Miután nagyjából rendbe hozta a lakást, tehertaxit fogadott, hogy áthozza fontosabb dolgait, személyes tárgyait.

Közben egyre-másra törtek elő az emlékei. Hogy repesett az örömtől, amikor a nála szinte tíz évvel idősebb, már menő építésznek számító Kardos Lajos pár hónapnyi ismeretség után felajánlotta, költözzön oda hozzá. Azt hitte, ezzel megfogta az Isten lábát, mert bár házasságot Lali ugyan nem ígért, de Irén bízott benne, hogy az lesz belőle. Nem lett. S lassanként Lali karrierje is megrekedt. Ambíciója csökkent, megrendelései visszaestek. Míg mások az ő szakmájában meggazdagodtak, házat építettek maguknak (is) menő kertvárosi részen, ők maradtak ebben a kis kétszobásban, a zsúfolt lakónegyedben.

Kilenc évig húzták-nyúzták a dolgot, egyre kevesebb lelkesedéssel, kevesebb közös tervvel (Lali gyereket nem akart), hogy aztán arra a következtetésre jussanak: elég volt. Irén veszekedés nélkül, de csalódottan jött el, úgy érezte, elpazarolta legszebb éveit. Azóta sokszor végiggondolta a dolgaikat, arra a következtetésre jutva, hogy nem kellett volna megalázkodni, hanem vissza kellett volna vágni, ki kellett volna harcolni az egyenrangúságot. Talán egy ideig fájdalmas lett volna, de hosszú távon kifizetődő. Na de, késő bánat. Most már...

- Ezt se gondoltam, hogy még egyszer ide beköltözök! Nem úgy mentem el... - nézett kissé rosszállóan Lalira, miközben ruháit pakolta be a szekrénybe.

- Nem...
- Addig kószolgattál, hogy megsavanyodtam, aztán kiköptél...
Lali elismerően nézett rá:
- Ezt szépen megaztmondtad...
- Lehet, hogy fejlődtem azóta...?!
- Én meg vissza...
- S akkor lassan egy szintre kerülünk, mi?

- Velem te csak ne akarj egy szintre kerülni...

Irén azon kapta magát, élvezi a lalizást. Így nevezte az efféle talányos/humoros, pizskálós, többértelmű ingerkedéseket. Vissza kellett fogja magát, hogy nem ez a fő cél.

Kimosta az ágyneműjét (igen, gumikesztyűben), majd a biztonság kedvéért rendre minden ruháját. Fertőtlenítette a fürdőt, az edényeket.

- Mindig is alapos voltál... - jegyezte meg Lali szinte-mosollyal.

- És egyre inkább az leszek... - válaszolta sokatmondóan Irén, bár maga sem tudta pontosan, mire céloz.

*

Ahogy teltek a napok, Laliba mintha kezdett volna visszatérni az erő. Talán a ráfigyelés, a gondoskodás, talán az a kis mozgás a szabad levegőn (mert Irén mindennap lekísérte sétálni), talán a jó ételek (melyekből egyre többet tudott megenni, Irén biztatására), talán a nőiség jelenléte... Kezdett fittebben mozogni, nem fáradt el olyan könnyen, a beszélhetnékje is beindult.

- Rendesen visszahoztad az életkedvemet! - állapította meg szinte patetikusan.

Irén nem volt szokva efféle bókokhoz:

- Annak idején állítólag fárasztottalak...

- Annak idején... De most?!

- Most minden más, ugye? - ironizált Irén. - Csupa báj és romantika...

- Na, mi van - kuncogott Lali -, helycserés letámadás...?

Délutánonként, ha Irén hazatért a munkából (mert az ő élete ilyen szempontból megmaradt a régi kerékvágásában: eljárt dolgozni a készruhágyárba, ahol minőségellenőr volt), Lalinak olykor kártyázni támadt kedve, és ő kártyázott vele, szenvedélyes 66-csatákat vívtak. Olykor egy-egy pohár bort is megittak közben, olyan alapon, hogy egy kicsi nem árthat.

Egy ilyen alkalommal Lali váratlanul megkérdezte:

- Nem aludnánk ma este együtt?

- Pont mi, pont együtt? - lalizott vissza Irén.

- Pont, pont, vesszőcske...

- Hát, nem is tudom... (Igazából, öntudatlanul, de kissé várta már a kérdést).

- Legalább egy kicsi meleg szuszogást halljak... - mondta Lali szinte szégyenkezve.

- Azt kaphatsz egy kicsit, na...
- A csigáimnak szólok, hogy kuss!
- A mijeidnek?
- Tudod...

- Ja! - Irén elmosolyodott, s már azt is tudta, ezután mindig így fogja nevezni. Így nem olyan szörnyű.

Irén azon kapta magát, hogy izgatottan készül. Alaposan tusolt, kis intimparfümöt is használt. Kíéhezett volt, kívánta a szexet. Lali után nem volt igazából senkije, bár egyik kollégájával kamatyoltak párszor, de amikor kiderült számára, hogy az csak ennyit akar, véget vetett a dolognak.

Nem tudta, képes lesz-e Lalira férfiként tekinteni, de úgy vélte, egy próbát megér.

Lekapcsolta a villanyt, úgy csusszant be melléje az ágyba. Némi gátlás vett erőt mindkettőjükön, tétován fordultak egymás felé. Amikor végül összeölekeztek, Irén rémülten tapasztalta, hogy nem érez semmit. Azért szántogatni kezdett kötelességtudóan a ráncos bőrön fel-alá, kiálló csontokba ütközve. Lali megfogta a fenekét és belecsókolt a nyakába, régen ez tűzbe hozta, most zavaró volt nehéz lehetete (tudta, azok a fránya csigák). Aztán a melléhez is odabújt, és gyúrogatni, puszilgatni kezdte, de Irén nem jött tűzbe. Benyúlt combjai közé, megfogta férfiasságát: az ernyedett volt, semmi hajlandóságot nem mutatott. Zavarba jött, nem tudta, mit tegyen. Lali jelezte, hogy ne adják fel olyan könnyen, öleltek hát még egy ideig, szenvedély helyett szenvedve. Irén még próbálta kézzel izgatni, húzogatta, markolászta Lali szerszámát, de az lágy maradt, mint..., igen, ez villant be agyába: mint egy csiga. Ettől végleg szétfoszlott benne az érdeklődés is, ami az elején ott pislákolott. Csalódott sóhajjal elfordult. Döbönt, ordibálós csend. Lali kisvártatva tétován odanyúlt az öléhez, a kezemmel még nincs baj, legalább neked legyen jó, súgta, de neki már nem esett jól az érintés, védekezően felhúzta a combját.

- Most inkább kimegyek... - mondta elfúló hangon.
- Persze, menj csak! - sóhajtotta Lali.

Másnap kerülték egymás tekintetét, s feltűnően szótlanok voltak.

- Én megértem, ha ezek után elköltözől... - törte meg aztán Lali a csendet.

- Viccelsz?! Nem azért jöttem ide...
- Hanem?

Irén sértettségében szinte a fejéhez vágta: azért, hogy lássalak meghalni, de aztán csak annyit rebegett:

- Nem magam miatt, hanem miattad...
- Nem kell mártír légy...
- Dehogy! A régi szép időkért...
- Voltak olyanok? – kérdezett vissza színpadiasan Lali.

Kínosan elnevelték magukat, s a témát ezzel lezárták tekintették. Irén továbbra is etette, gondozta Lalit, elkísérte a kezelésekre, ő pedig hálás volt ezért. És kedves, elismerő, nem fitymáló, flegmatikus. Egy alkalommal Irén meg is jegyezte:

- Ez a betegség téged kigyógyított a...
- Tisztára új ember lettem, ugye?
- Olyasmi...
- A kezelés sikerült, csak a páciens nem bírta... – vigyorgott ő.

*

Szürke, egyhangú napok jöttek. A démonoké. A belátásé, hogy csodák nincsenek. A várakozásé. Irén mind gyakrabban képzelte el, milyen az, amikor a tüdő felmondja a szolgálatot, amikor az ember levegő után kapkod, zihálva, sivalkodva, de nincs levegő, vagyis dehogy nincs, ott van az mindenhol, csak ő nem jut már hozzá, erei kidagadnak, görcsösen rángatózik, kezével a semmit markolássza, a rettenet mind jobban eltorzítja arcát, még hörög és szörcsög, aztán szeme elhomályosul, egy pillanatra minden izma megfeszül, majd elernyed, és kész, vége.

- Felkészültem! – mondta egy nap Lali.

Irén úgy tett, mintha nem értené:

- Mire készültél fel?
- A költözésre...
- Mit beszélsz?! Van még időd! Ki tudja...

Lali félbeszakította:

- Nincs mit kerülgetni a forró kását! Vége, finitto, kampec dolores!
- hülyéskedni próbált, de látszott rajta a kétségbeesés.
- Dehogy..., dehogy... – nyögte Irén erőtlenül.

- Már mindent elrendeztem magamban... – folytatta Lali. Ezt a kis lakást rád hagyom, megtalárod a végrendeletem a fiókban.

- De...

- Megérdemled a szolgálataidért.

- A szolgálataimért?

- Azért hát... meg mindenért... Hogy nem a szaromba kell belefoglaljak, hogy nem kell két hét után rám törjék a szomszédok az ajtót, amikor már oszladozik a hullám...

- De...

- Élni nem volt olyan jó veled, de meghalni igen... – zárta le Lali a beszélgetést.

Harmadnap reggel Irén arra nyitotta ki szemét, hogy gyanúsán csendes Lali szobája. Hiányoztak a jellegzetes, ébredés utáni köhögések, krákogások. Átsietett hozzá. Ott feküdt felakadt szemekkel, a hullamerevség beállt már. Nem volt hát hangos, görcsös haláltusa, amint ő elképzelte. Hirtelen nem tudta, amiatt sajnálkozzon-e, hogy Lali titkon ment el, a halálát nem osztotta meg vele, vagy csak sírjon, csak sírjon.

Revisiting Freud, 2015

Vasas Tamás

FELVÉTELEK

#1

gesztenyével dobna meg
a vonaton. három ötletem
van kapásból a lehetséges
reakciókra. mindegyiket
egy tankcsapda számmal
azonosítom.

#2

ezért nem szeretek az ótetetőbe
járni. mit kell éreznem egy olyan
sír előtt, amin az én nevem van?

#3

megpróbálták összehasonlítani az
áldozatok számát azokéval, akik
csak rosszkor voltak rossz helyen...
az intézményvezető professzor
szerint az eredmény vicces
lehetett volna.

#4

109 pár között keresem
a szempilládat, hozzá
illő sminkkel.

#6

egyre több szőke hajszálat találok
az ágyam mögött. érzem, hogy
valahol elkerülhetetlenül
vadászik rám a nyugalom.

#8

csak most látom, hogy majdnem
százszor írtam le a füzetemben:
„előre többé nem köszönöm
meg a válaszát senkinek”.

#9

nesze, titok... egy zselés
szaloncukorért kapott
pofon ég az arcomon
15 éve. csak azt látod,
arra szoktad mondani:
„kisimult”.

#11

szűretlen vér a pépes céklalé.
hogy nyakalják a vasárnapi
szocdrakulák meccs előtt.
karitaszos fotel várja
őket, mindegyiket,
a maguk ébredő
hangyaival.

#13

túl hosszú a sálam, ezért ahogy az esőben lehajolok
a félredobott csokispapírért, elkenek vele némi

piszkot a kukán. ahogy felnézek, tömegeket
látok felszállni egy számozatlan, sötét
buszra, aztán távolodnak,
majd eltűnnek a hideg
zuglói éjszakában.

#15

ha nem bántod,
észreveszed:
a bohóc is ember,
csak szomorú.
hadd sírja ki
magát az
elefántok
között.

#16

mindenki látja: a brooklyn híd
felett kerülik egymást a felhők.
számtalan ahasvérus
vánszorog a batyujával,
egymásról nem akarnak
tudomást venni.

#17

az óvodában hajót ábrázoló
rajzokból kell kiválasztanom
a gyerekeimet. akinek tegnap
este én húztam fel a bőrt a
fütyijén, mert az apjának
nem engedi. nem sikerül.
borzasztóan rajzol
a gyerekem, nem
tehetségtelenül.

Tomos Hajnal

SZÜRREÁL

Akkoriban minden éjjel
elmentem a képtárba,
hogyan találkozok Dalival.
Óriási volt a felfordulás:
macskák és székek
süvítettek el mellettem,
olvadt órák csörögtek szanaszét
és egy töredezett négyzet
vörös örvényeket hasított a tenyerembe.
Ő lobogó hajjal rohagált
fel-alá, mint egy karmester,
és folyton magyarázott valamit,
de tudod, hogy szokott ez lenni
egy visszatérő álomban...

Akkoriban még színes gombokat gyűjtöttem
egy dobozban, és eláztam őket
a kutyaól mögé –
szerettem volna magammal vinni
egyszer Dalit is, hogy a gombok mellé rejtsem,
de közben megtanultam olvasni
s abból a képtárból csak egy
varrógép és egy esernyő maradt,
akárha kirakatban.

IDŐVÁLTOZÁS

Te nefelejcsét préseltél emlékkönyvembe,
én egy sornyi vallomást,
alannyal, állítmánnyal, ahogyan illik.

Akkor még csupa együgyű igazságokat
hazudtunk egymásnak, mert még nem tudtuk,
hogy az alanyok néha kicserélődnek,
mint hosszú távon a fülke utasai –
az állítmányok pedig...
Nos, idővel rájöttünk, hogy nélkülük
sokkal képlékenyebb minden vallomás.

AKTUALITÁSOK

Egyesek még mindig a tévé előtt rostokolnak,
mások már kinyitották ablakaikat, és valami
kékes oldattal sikálják róluk a téli kormot.
Van, aki azt írja nyilatkozatában,
hogy orvoshoz megy, de csak lézeng az utcákon,
bámulja az ortodox templom előtti árvácskákat,
meg a furcsa felhőzetet, mely ki tudja miféle
égzengést szabadít ránk ismét.

Én minden reggel kimegyek a kertbe.
Estig hol a bal, hol a jobb fülelmen fekszem
egy testem nagyságú pázsiton.
Hallgatom, mint ásnak alattam a vakondok:
ők még tudnak valamit a következetességről.

Murányi Sándor Olivér

ANTI ÉS A ZÁPOR

- A medvék ma is jönnek! - nyugtatta meg Medvepásztor a berlini magyar cserkészcsapatot, amelynek vezetője két csoportra osztotta a gyerekeket, hogy két külön lesben kényelmesebben figyelhessék meg a nagyvadakat. Az egyiket Medvepásztor vezette az egyik leshez, a másikat én Antihoz, az újtusnádi székely emberhez, aki lovas szekérrel vitte tovább a másik leshez a vendégeket. Amikor kiszálltam Döméből, a medvésző terepjárómból, ezzel fogadott: - Na, akkor jöttetek! Ma eső lesz, de a lovak is elviselik! Esőben a legjobb haladni, mert a szekéren mindenki összebújik, s nincs harag. - Medve lesz-e? - próbáltam kérdezni tréfálkozva. - Azt mondják, rengeteg van, sőt, egyre több, de én naponta járom a lovakkal az erdőt, s az elmúlt évben eggyel sem találkoztam. Lehet, csak engem kerülnek el, pedig tudtommal a faluban sincs rossz hírem. Vagy ki tudja.

A szekér elindult. A cserkészek zöld nyakkendőben vidáman cseverészttek rajta, jómagam Anti mellé ültem a bakra. A középkorú zömök ember széles, mosolygós arca, élénk szeme rokonszenvet váltott ki - nemcsak belőlem, hanem a vendégekből is. - Kicsit halkabban beszéljtek, ha ma medvét akartok látni, mert ez itt nem a berlini pláza! Csak mondom! Tiérettetek! - De végül is, ha gondoljátok, egymást is leshetjük!

A szekeret húzó két lováról kérdeztem, miközben egyre közeledtünk a leshez. A dombokat hegyek váltották fel, alattunk a Csíki-mence, jól lehetett látni a messzeségben, melyik falut érte már el az eső. - A csikóját eladtam, de ezt a jobb oldali kancát megtartottam - mondta Anti. - Hétéves, és megbízhatóbb egy Volkswagen Golfnál. Ha nem így lesz, őt is eladom. Lovat eladok, asszonyt nem. - Miért, olyan jó a házasságod? - tettem fel a merész, tolakodó kérdést. - Na, ide figyelj! - felelte. - Ha a kicsi rosszal nem elégszel meg, utána nagy jön! - Erre már nem volt mit mondanom, ezért visszatereltem a szót a medvékre. Közben eleredt az eső. A berlini cserkészek riadtan néztek össze. Mindegyikük hozott esőkabátot, mégis féltek. - Ha nagy zápor lesz, hogyan vészeliük át? - borult el az arca az aggodalomtól az őket

kísérő tanárnőnek, mire Anti vállat vont: – Szekéren – aztán a lovakra legyintett az ostorral, és felém fordult: – Te, ezek hogy akarnak medvét nézni, ha az esőtől is félnek? – Nem tudom, én csak kísérő vagyok – mentegetőztem, mire ő: – Őket kíséred, vagy a medvét, hogy meglásásák? – Mindkettőt! – húztam ki büszkén magam, erre Anti már magának mormolta: – Még szerencse, hogy a férfiembernek vannak olyan helyei, ahova senki sem kíséri...

A szemerkélő esőből hatalmas zápor lett. A virító zöld cserkésznakendők helyett nylonokba burkolózott riadt, vacogó arcokat láttam, ahogy néha hátrafordultam a bakról. Mintha túlélő túrán lettünk volna. Anti megint legyintett: – Ez semmi! Nem is jégeső! Ha megver, legalább nem kell otthon hajtat mossak! Ne aggódjatok, a medve olyan, mint a szerelem és az újszülött: esőben is érkezik!

– Egyedül mosolyodtam el a hallottakon, a társaság egyre nyugtalanabbá vált. Most már éktelenül dörgött, villámok cikáztak a fekete égbolton. – Hogy szállunk le a szekérről, ha mindenütt víz lesz? – kérdezte ijedten valaki? – Mivel a viharnek nem tudok parancsolni, majd az ölembe – kacsintott Anti, majd megtoldotta: – De csak a lányok, mert a mi falunkban a fiúkat nemigen szoktuk ölelni, esetleg kocsmazárás után, de azt se úgy!

– Te, a medvékkel az a helyzet, hogy engem nem nagyon érdekelnek, mivel én se őket. De itt van ez a Jani, aki két éve költözött Tusnádfürdőre a feleségével. Összebarátkoztunk, azóta segítem őket. Na, nem ingyen. Ha a papot, a kántort és a kutyát a szájáért tartja a falu, akkor engem a szekeremért. Jani és Bea pannonok, de ehhez képest erőst rendesek. Legalábbis azoknak tűnnek. Olyanok, mintha székelyek lennének.

– Miért, minden székely rendes? – próbálok újra élcelődni vele. – Amelyik nem az, annak sipirc ki a faluból! Ezt a cigányok is tudják! Nálunk az Igen nem lesz Nem! Aki meg a másik nőjéhez vagy bennvalójához hozzányúl, az vessen azután magára! Szúrunk, ha kell, mint a darazsak!

A szekér dőcögve a les közelébe érkezett. Anti száz méterre a helyszíntől megállította a lovakat, hogy ne zavarjuk meg a vadakat. – Hogyan szállunk le? Sáros lesz a cipőnk! – panaszkodnak a vendégek. – Az nem számít, ha már ilyen cserkészfélék vagytok onnan Berlinből, inkább arra figyeljetelek, hogy az erkölcsötök s az agyatok ne legyen

sáros! – azzal elkezdte egyenként leemelni a szeképadokról, s a fővenyes talajra tette őket, hogy ne kelljen pocsolóba lépniük. – Nehogy sáros legyen az új cipőtök, s elhagyjon a nőtök – kacsintott megint.

Az utolsó vendég még le se szállt a szekérről, amikor az út szélén, ötven méterre tőlünk feltűnt egy medvebocs. Nem lehetett több kétévesnél. A látványtól először mindenki ledöbbsent, majd riadtan hőkölteni kezdett a társaság. Az arcokra szó szerint kiült a halálfélelem. Nyugtatni próbáltam őket: – Ne féljete, nem jön közel! Féltőlünk! El fog szaladni, és utána beülhetünk a lesbe! – A csoport élére álltam, úgy haladtunk lépésben a vad felé, hogy elérjük a les épületét. Kerülőút nem volt. Tudtam: muszáj megzavarnunk a vadat, amely egyáltalán nem ijedt meg, sőt, kíváncsian figyelt minket. Attól, hogy látták a berlini cserkészek, hogy nem félek, átestek a ló túloldalára. Mindegyikük próbált megelőzni engem, hogy mobilfotót, sőt, szelfit készítsen a medvével. Mögöttem már ilyen szavakat hallottam: – De jó! Tolom is ki az Instára!

– Maradjatok mögöttem, a lesben majd lehet fotózni! – kértem, de hiába, most mögülem villogtak a borús ég alatt a mobilvakuk, akár egy Bagossy Brothers Company-koncerten, miközben Anti leghátul kísérte a diákokat. A medvebocs ugrott egyet a vakuvillogástól, majd nagyon fújtatva pillanatok alatt tűnt el a hatalmas fenyők alatti bokrok között. – Most mi lesz? – kérdezte az egyik cserkész? Nem tudok több medvés képet készíteni? – Ennél nagyobb baj, hogy megzavartad – feleltem, miközben társai egyenként léptek be a lesbe. – Kicsi lelkem, mindennek megvan a maga ideje, a fotónak is, hogy ne mondjak szalmakalapot – vetette oda foghíjról hátulról Anti. Amikor az utolsó vendég is belépett a lesbe, magunkra csuktam az ajtót. – Mindenki foglaljon helyet, és maradjon csendben! – adtam ki az utasítást, de a diákok nem fejezték be a sugdolózást és a mocorgást a székeken. – Érdemes megtanulni még a sír előtt csendben lenni, másképp csak a tegnap itt járt medve ürülékét (magyarul szarát) fogjátok lefotózni, s a vakukat mindenki kapcsolja ki, mert a fénnel leradírozzátok az erdőről a vadat! – sietett segítségemre Anti. – Neked van még térerőd, vagyis mobilneted? – kérdezte egyik berlini cserkész a másiktól. – Mindjárt lesz itt rendes erő, nem tér-, hanem térmentes – felelte helyette Anti. A diákok értetlenül néztek rá, mire ő: – Ez itt nem Berlin, hanem Csomád City,

s Center nincs, hál' istennek, így ma este azt a pityókát eszitek, amit tényleg mi termeltünk!

Végre sikerült csendre inteni a társaságot. Nem kellett sokáig várunk, amikor Anti megszólalt: – Ott jön! Nem Medvepásztor, mert ő most a másik csapatot vezeti. Hanem a medvéje!

A vihar elvonult, a felhők maradtak. A bozótból, ahol az előbb a bocs eltűnt, egy jól kifejlett medve dugta elő hatalmas fejét. Előresétált, hogy egyen a kukoricából, amit cserébe kap, amiért megmutatja magát a vendégeknek. Barna bundája még a borús időben is fénylett. Ropogtatni kezdte a törökbúzáát, miközben fejét fel-felemelte, hogy lássa, ha betolakodó érkezik. Ilyenkor készülhetnek el róla a legjobb fényképek. Hosszan időzött a szórón. Nagyon sok medvét láttam, szépséges alakja mégis örökre emlékezetembe vésődött, amikor két lábra állt a fenyőkatedrálisok alatt. Sokáig nem csodálhattuk, mert megszólalt a mobilom. Medvepásztor hívott: – Szólj Antinak, és gyertek a szekérrel a mi csoportunk felé, mert amíg a medvelesben voltunk, kidőlt egy fa, és nem tudunk lejönni az úton! – Mindjárt indulunk – felelem. Időbe tart, amíg minden cserkész egyenként kijön a lesből, felültetjük a szekérre, és bezárom a lesajtót. Indulunk. A medve marad. A hegyek már sötétbe borultak. Anti lámpával világítja az utat. Vihar utáni csend van. Jó órai járás után érkezünk meg a kidőlt fatörzshöz. Már messziről hallatszik a csattogó fejszék hangja. Anti szekéréből is előkerül a szerszám. Medvepásztor megszervezi a munkát, a vendégek felváltva próbálják elvágni a törzset, amely egyelőre nem engedelmeskedik. A cserkészek egymást biztatják. Aki szerencsétlenül dolgozik, azt ugratják.

Másfél órába telik, míg a vastag fenyő megadja magát. Ekkor hurrázásban tör ki mindkét csapat. A siker, a győzelem élménye felvillanyozza az embereket. Nemhiába kap Medvepásztor hetek múltán is ilyen leveleket a látogatóktól:

– Jani, jó volt a medveles, de a favágás még jobb!

Fellinger Károly

ÖRÖKLAKÁS

Hátrafelé szalad János,
háttal a buszmegállónak,
a nyakkendőjét
igazgatja,
amikor hirtelen megfordul,
látja magát felszállni
az autóbuszra,
a busz viszont elindul,
sikerül lekésnie.

LYUKASÓRA

Nincs mese,
ördögök
és boszorkányok keresztezik
János útját,
elejtett szavaktól
várja, hogy Juli keze
lenyúljon,
és összeszedje magát.

KOMP

János elhatározza,
hogy átbballag a sötétségen.
Bárhol is tart,
Julinak ő a fény
az alagút végén.

Ha János
visszafordulna,
lenne esélye.

NEM

Visszaszóltam az apámnak,
pontosabban
így reagáltam arra,
hogy nem válaszolt a kérdésekre.
Vagyis nem játszom,
de belemegyek a játékba.
Labdát hajítok
a kételkedés és a belenyugvás közé.
Nem a szememen múlik,
egyszerűen csak
szemtelen vagyok.

Rajz, 1995

Kabdebó Lóránt

AZ EMBER HELYÉNEK AGGÁLYOS KERESŐJE

– *Kinde Annamária poétikája*¹ –

Azt hiszem, ketten biztosak vagyunk abban, hogy a 2014. január 5-én meghalt költő, Kinde Annamária zseni volt: Demeter Zsuzsa, aki az első monográfiát írta róla, majd köteteinek sorát gyűjteményes kötetbe foglalta, utóbb e két könyvet hozzám – aki addig sajnos a nevét sem hallottam e költőnek – barátilag eljuttatta, és én, aki miután megismertem ezt a különleges költői világot, telefonon visszakérdeztem: valóban nagy költészetet ismertem volna meg? Igenlő válasza megerősítette sejtésemet.

Csakhogyni ketten más-más módszerrel akarjuk megközelíteni, megérteni ennek a költői világnak a lényegét, és megkeresni helyét a lírai költészet történetében. Demeter Zsuzsa nagyon is kedvemre való történeti-elméleti módszerrel, monografikusan szeretné behelyezni líránk még meg nem alkotott (talán meg sem alkotható) folyamatosságába Kinde Annamária ránk szakadt szövegüniverzumát. Mindent ismer, ami elbeszélhető, mindenre felfigyel, ami megtörtént a szövegalkotás folyamán, sőt pontos egészen addig az esetlegességig, hogy „vacsoráztam Szandra May-jel és Tom Vanguard-ral”, azaz bejáratos a költőnő furcsán egyedi tematikus álomvilágába is, ismerője fikciós történeteinek, és versei maszkos szereplőinek. Verskötetei gyűjteményes kiadásának példás létrehozása, a kötetenként tovább alakuló variánsok legárulkodóbb alakulástörténetének végigkísérése már a költő poétikájának és tematikájának célegyenesébe irányítja. Mégis e költészet máig tartó ismeretlenségét csak „vidékiségének”, nagyváradiságának tulajdonítja. Egy kizáró bezártságnak. Lehet ugyan ezzel személyes pályája mellőzöttségét magyarázni, de szerintem poétikájának egyedien megszerkesztett újszerűsége, felvállalt tematikája, amit éppen Demeter Zsuzsa monográfiája mutat be, sokkal inkább hathatott

1 *Kinde Annamária Összes Művei, I. Versek.* Szerk. Demeter Zsuzsa. Nagyvárad, 2019, Holnap Kulturális Egyesület.
Demeter Zsuzsa: *Szandra May a hóhullásban. Kinde Annamária költészete.* Marosvásárhely, 2017, Lector Kiadó.

meghökkenően kortársai szemében. A 20. századi költői nagyságoknak a létezés alakulására és törvényszerűségeire rákérdező biztossága után Kinde Annamária már a 21. századot jellemző alapvető bizonytalanságokra figyelő poétikája és tematikája mellbevágóan az embert körülölelő kísértések számba vételével riaszthatta befogadóit. Létezésünk eredetének és jövődjének bizonytalansága ijesztő kérdészmódot alakított ki költői világában. Maszkos utcabállá formálja a kérdező szövegeit kimondó fiktív szereplőinek, álomvilága megszólalóinak életét, akik a torz és ideális oximoron elégiává fonódó múlt századi szövegeit felcserélik a tükör- és álomképek összebogozódó sejtelmeire. Az *Eszmélet* „tragic joy” jellegű balladás hangnemét ezzel felcseréli egy „kis herceg” vagy „Maugli”, még inkább az Óz Dorothy-ja körül szövődő, egyszerre tragikus és játékos kibontakozásra utaló, váltakozóan búcsúzó és átalakulásban reménykedő ellentmondások között botladozó törvénykeresés szövegére. Csak ő Szandra May-nek és Tom Vanguardnak nevezi versei álomvilágának szereplőit.

Én éppen költői univerzuma szövegszerűségének ebben a szabadoságában figyelem a költészet lebegését, poétikájában és tematikájában rátaláltam az új század gondolkozásmódjára, amit a történelem átrendeződése váltott ki. Mindarra, ami követi a 20. századi költészetben világszinten megépült horizontösszeolvadást, a bartóki torz és ideális elégikusságában megjelenő oximoront, a materiális narráció sorsköltészetének eleve elrendezettségét és a szabadakarattal kérdező létköltészet szövegeinek dialogikus egymásba fonódását. Az ebből kiszabaduló poétika és tematika egyszerre szabadon kérdező és bizonytalanul válaszoló szövegeinek megszületését, elszabadulását és egyben tudatos egybegombolyítását.

Ennek a szövegalkotási módnak leírásába tévedezett ugyanis már Kinde Annamária megszületése előtt a magyar versszöveg-alkotás két korábbi zsenije és nagysága: József Attila és Szabó Lőrinc, éppen az ilyenfajta vers abszurdítására rá-ráérezve. Saját poétikai problémáikra figyelve lehettek Kinde Annamária költészetének előkritikusai: legpontosabb értői és legjellemezőbb méltatói, illetőleg ugyanennek szigorú kétkedői.

Volt már hasonlóra példa. Éppen a megelőző században, a kor európai költészetének eszmélésével összefonódva. Akkor jól sült el, pedig kártékony is lehetett volna. Szabó Lőrinc a húszas évek végén,

poétikai zavarában, hatéves kötetbeli hallgatás után újabb verstermését rábízta kora legpontosabb kritikusára és talán a jövőt legpontosabban kérdező írójára, Halász Gáborra és Németh Lászlóra. Szövegalkotásából kiolvasta mindkettő a sorsértelmezését kereső *aktor* és a létezésben elhelyezett cselekvését *néző*ként figyelő bukott angyal dialogikus szövegalkotó személyiséglátomását. Ebből az „alkuból” született a magyar és a világirodalom egyik legfontosabb kötete, a *Te meg a világ*. Majd a megjelent kötet belső feldolgozásával József Attila kiolvasta, és a mesterének tekintett költő szemébe is mondta az utóbb általa létrehozott *Eszmélet*, a *Téli éjszaka* meg az *Óda ars poeticáját*. Ha nincs a kihívó Szabó Lőrinc, nincs a továbbgondoló József Attila sem. József Attila rajongását régebb óta ismerjük, azt ellenben kevesen tudják, hogy a korábban ifjabb társáról ironikus megjegyzéseket elejtő Szabó Lőrinc a halála előtti napokban becsületbeli adósságának érezte, hogy elbeszélje baráti poétikai csörtéjük méltó történetét (meg is írtam történetét, és publikáltam az interjú szövegét a *Mesék a költőről* című kötetemben).

Majd pedig mindkét költő továbbhaladt poétikájában pályája során. József Attila eljutott utolsó versében a *Duinói elégiák* – W. B. Yeats – T. S. Eliot poétikai vonal egyik legjelentősebb verséig, a *Költőnk és Kora* címűig. Szabó Lőrinc esetében pedig a kötetösszeállító barátok, még maga az alkotó sem vette észre, hogy a *Te meg a világ* személyiséglátomásának „beszélő” dialógusában benne van egy „spirituális” létezésre hallgató ellenkező kérdezőmód is, a *Semmiért Egészenben* „elvégett” feloldás és *Az Egy álma*iban rejtőzködő ikonikusság: „Szökünk is, lelkem, nyílik a zár, / az értelem szökik, / de magára festi gondosan / a látszat rácsait. / Bent egy, ami kint ezer darab! / Hol járt, ki látta a halat, / hogyha a háló megmaradt /sértetlenül?” *Materializmus* vagy „spirituálizmus”? Mit jelent a versben, hogy „Az anyag öngyilkossága az élet”? A mester sem tudta eldönteni. Címbe az elsőt emelte, megtartva utolsó, maga szerkesztette kötetéig, verse utólagos értelmezésében, a *Vers és valóság*ban az utóbbit magyarázza. A *Semmiért Egészen*t ellenben élete végéig csak az önzés verseként mérlegeli. Ha versen kívül gondolkodik, szétválasztja a kettőt. De a versben, ha létrejött a folyamatát szabadon engedi, akkor fonódó lesz a szöveg.

Szememben Szabó Lőrinc és József Attila testvércsillagokká nemesülnek a szövegeikkel összefonódó múltban, ekként a jövőt firtató

poétikai tanulságaikat felidézve sem az értékét kell kisebbitenem a nagyváradi költőnek, hiszen minden, a költészete felé vezető megjegyzés vagy kétely „csak” aggályos felvezetés, mely éppen hogy elhelyezni segít egy utánuk született nagy magyar költőt eddigi ismeretlensége ellenében. Ha nincs József Attila meg Szabó Lőrinc egymást tisztelő, mégis versengő poétikai csörtéje, nem figyelhetnék fel a rájuk következő Kinde Annamária költészetének egyedülálló értékére sem. Mindkét költő poétikai végszava elvezet Kinde Annamária költészetének születéséhez.

Miként is született ez a költészet, és milyenné? Mivel Kinde Annamária több évtizedes költői lét alapján szerkesztette első kötetét, annak verseit már teljes költészete részekénti alapozásként idézhetem: „Úgy gondoltam, teremő összevisszaságban.”; „Megbízhatatlan nyomatai / ellenőrizhető emlékezetedben / áttetsző foltok derengenek.”; „átutazás csupán a jelenlét illúzió / mégis örökön élő képet véssetek szívetekbe”; „tenyeremből elkószált simogatás”. Majd a következőben: „Túlélőművész-oktatás.”; „Telik a múlt jövőtelen. / Szó hangtalan. Vers súlytalan.”; „Ébreszteni az álmodót / itt műhiba.”; „Cellamagány. Út, körkörös.”; „Szó nem emel, mélybe sem húz.”; „Hazudni kell, mert hinni jó.”; „Ami lehetne, ami volt. / Múltat s jövőt, ne vesszen el, varázsolj hát, bohóc.”; „Harangszót, ami elsirat. / Hegyomlást, ami eltemet.” Mindennek címe: *Anna tükre cserepekre hull*. Egy másiké, ugyanebből a kötetből: *Kés a mosogatóvízben*. És a vers narrációja? „Múltja dicső, de elveszett.” „Megírja, hogy az életünk, / Letépte más, megélte más.” Ki ez a más? A „túlélés”. A vers számára és benne mindennek a keveredése.

És most térjek vissza József Attila és Szabó Lőrinc Kinde Annamáriát elővarázsoló poétikai végszavaihoz. Az egyik: „nem volna szép, ha égre kelne az éji folyó csillaga.” Majd a másik: „Friss bánatod / átnéz rajtam, s úgy kérdi, hol vagyok. / Ízenként három milliárd helyen! / És hogy mi? Még nem tudom. Szerelem, / villamosság? Tán arany-gázatom, / tán hő-sugár-mag. A Szaturnuszon / Tér lakó Fény. Furcsa ez. De, hogy a / Mindenség is csak egy Költő Agya, / úgy látszik, igaz.” De miként minősítik előre ezt az elkövetkező poétikát? „[N]em volna szép”, és „Furcsa ez”. A múltba és magukba nézve folytatásukat előre jelzik ugyan, mérlegelik, de ők is aggályosan jelentik, ami még és már rajtuk túl megjelenik az idők végtelenében: „és tovább”.

Milyenre sikeredett ez a folytatás Kinde Annamáriánál? Visszavitatkozik ez a poétika az idézett végszavakkal. Beteljesítve és túllépve rajtuk. Tagadva határaikat. Sikerülhet a nem lenne szépet versében széppé emelni? Erről szól azután ez a költészet. A létezésben benne kavargó a sors minden lehetősége. Álma és valósága, saját materiális létalakulása és az álmodott sorsok megvalósíthatatlansága. A van és nincs keveredése. Az aggályos létezés. Honnan indul mindez?

Egész költészetét a két-esélyűséggel mérlegeli. Megírja a spiritualizmust, kiszínezi, magába helyezi, magát másokba építi bele. Mesét sző, hogy az életet megélhesse. Hogy az életből kikerülje az öngyilkosságot, végigéli a megszőtt meséket. Az emberi védekezés nagy álmodójává válik, a verset az álom színtereként gondolja végig, belép költészete kiteljesedett nagy korszakába, ahol együtt szóheti versébe „képzlet játékát s valósat”.

Álmodó Kinde Annamária és élő Szandra May vegyülő világa a *Mondhatatlan* kötetben, kiemelten második nagy szonettkoszorújában összegződik a nagy költészet szintjén. Talán ezt nevezhetem az ebben a szövegüniverzumban megjelenő új *Eszméletnek*. A kezdő *Mesterszonett* ars poeticájának lényege a bizonytalanná tett törvény kimondása. Elfogadása és kételye. A „minden”, ami megjelenik a versben, hol található a létezésben? Hol a múltban és hol a jövőben? Mit jelent az ember számára a létezés? Nem véletlen, hogy egy akkor filozófusnak készülő ifjúnak dedikálja remekét:

*Nem mondom, hogy börtön a testem.
Azt hazudom: felszabadultam
kimondhatatlan szerelemben.
Mögöttem látszik még a múltam.*

*Azt sem mondom, hogy rab a lélek,
sőt, úgy tudom: végzi a dolgát,
szened és örül, ahogy mondták,
járja útját, melyet kimértek.*

*Keringve semmit meg nem érthet,
haldoklik szédülten a szellem,
nem érinthet és nem pihenhet.*

*A térképek már mind elégtek,
útjaink összebogozódtak.
Rémisztő helyé lett a holnap.*

A végeredmény: törvénymondó sorok, a következő szonettek pedig ezeknek a létbizonytalanságot felfedő törvényeknek a szétbontása. A másságainak egymásba szövése. Itt tesz csodát Demeter Zsuzsa. Ennek a szétbontásnak a nagyszerű magyarázója és csodálója.

A teremtett világ rendje meghatározott. Túltekinteni rajta? Lehetetlen, a világ végezetén ott állnak a tudat számára a tiltó oszlopok (Dante, a Szabó Lőrinc-féle gyorsírásos vázlatban elsorvadt „Jeszenin halála” szonettek, a bibliai kígyó a Paradicsomban, Lót feleségének sóbálványá merevedő szobra a „múltba” tekintés pillanatában, sőt a Teremtés összefogóját megkísértő gonosz a megváltás előtti pillanatban. Vagy Szun Vu Kung oszlopai a világok végén, „az ismeretlen semmibe” tekintés kényszerű lehetetlenségével. És az idők kezdete, a Teremtés előtti ismeretlen, az 1925-ös, Szabó Lőrinc fordította, „részben hamis, egészében igaz Szent-Ágoston-szöveg”-ben, melyet ekként szinte már Kinde Annamária bizonytalanul törvényt kimondó szavaihoz hasonlóan jellemez. Vagy ugyancsak önála a *Tücsökzene* előtt fogalmazott és utána publikált *Hálaadás*ban: „Ima a gyönyör, a gyönyör ima.”

Íme világunk, amely az emberi történelem narrációjában felvillantja a végtelen nagyság csalóka lehetőségeit, de magát definiálандó a kicsinység ellenkező végletének teremtett arányait is keretébe képes foglalni. Ott hallszik mindez a múlt század költői végszavaiban: „Vízcepp az ég, viszi a szél”, „Tojáséj”, „a / Mindenség is csak egy Költő Agya”. Ezt folytatja, mint a bimbót a kibomló virág, századunkra Kinde Annamária ráhallgatása a létezésre „és tovább”. Történet és fikció, személyiség és maszkok felvállalása járja körül: mibe keretездött létezésünk? *Szandra May verse a költő közérzetéről*: „és váltanak a képek / ismét fáj neki / minden / mi élet / és nem élet.” Ez lesz *A Tom Vanguard projekt* tanulsága: „Járt út utálatos pora. / Míves korlát nem iskola. / Semmire sem tanít ma már / élettelen robot-tanár. // Túrhetetlen a fájdalom. / Száll az idő s nem tudhatom, / hány világ és milyen határ / mit egy vízcepp magába zár.”

Kiindulás és törvényt befogadó összegezés. Ami közötté van? Az új poétikának a „Költő Agyába” fogadása. Szabó Lőrinc búcsúzó versének

törvényszerű kimondása: mozgás a mozdulatlanságban – „Bár meg se moccan, rohan minden út.”.

A túltekingés a tematikájával oly igen ijesztő jelenből. Ez lesz az új vers gyönyörű bizonytalanságába aggályosan áttekintő Kinde Annamária poétikai terepe, költészetének nagyszerű kérdezői alkalma. Szövegét az „ironikus” feloldással mentetve oly pontosan írja le Demeter Zsuzsa: „»Élőlény – olvashatjuk az egyik jegyzetben, s az értő olvasó elvileg már tudja, Kinde eddigi szövegeiben a különböző élőlényekké való átalakulás nem csupán a legszebb versek témája, hanem a halállal való szembenézés tragikumuma is ezzel a metamorfózissal enyhül. A szerző azonban rációfol elvárásainkra, a jegyzetben így folytatja: – Aki nagyon elbaltázza, az nem születhet emberként a világra legközelebb. Hanem csak állatként, esetleg növényként. A reinkarnációban már csak így van ez, egyesek szerint. Néha szerintem is.« Az irónia csak látszólag teszi könnyedebbé a mondandót, hiszen azt is tudjuk, a metamorfózis a szereplők reménytelen harcának továbbéltetője – mind Szandra May, mind Tom Vanguard azért vállalja a reménytelen, kilátástalan harcot, mert tudja, »megeshet, hogy legközelebb sündisznóként születik a világra, vagy ami még rosszabb, nagy mezei poloska formájában. Vagy esetleg vadbirsalmaféként a Keleti-Kárpátokban«. A szerzői instrukció ez esetben továbblép az irónián: »A körforgásból ugyanis nem lehet kilépni, az, hogy az éppen adott életünknek véget vetvén halhatatlan lelkünk bármitől is megszabadul, csupán a kontrollbeteg elme illúziója.« Ugyancsak ehhez a metamorfózis problematikához tartozik Tom Vanguard visszatérének, sorsának kérdésessége. A *Tom Vanguard stációi* című szövegegyüttes végkifejlete szerint Tom Vanguard teknősbékává változva tér vissza Szandra May kertjébe: »Néhány nap múlva Szandra May különös élőlényt fedezett fel a kertjében. Hatalmas fehér páncélteknővel borított beteg állatot. Szandra érezte az állat szenvedését, maga is szenvedett amiatt, hogy nem képes segíteni rajta (...). Majd egy viharos éjszaka jött, és az utána következett reggelen a párálló kertben Szandra már csak az állat üres páncélját találta. A felfordított fehér páncélteknőben gyönyörű, színes virágok nyíltak.«

A tentáció, a megkísértés költészetét merészeli felvállalni Kinde Annamária. Legalábbis a magyar költészet történetében elsőként. Most, amikor a Teremtés meg a természet rendjének kétségbevonása oly hangos politikai jelszavak fedezeteként jelenik meg világunkban.

Ő megelőzte a politikusokat. Megértette a költészet és a Biblia határesetét. Egyszerre ironikusan és tragikusan. Megelőzve még a teológiát is, amely a *Mi Atyánk* Krisztus ihlette szövegének – egyelőre még csak – a fordítását kezdi kétségbe vonni. Ő a maga poétikai promiscuitásával éppen ennek a sornak a visszaigazolását vállalja. Mert ha a Nagy Bummal, az idők kezdetével szemben a megelőző múltba és az esetleg az időkből kifutó jövőbe tekintés kockázatát, a teológia „bűn” fogalmát be sikerült emelnie a költészet megjelenési fomájába, ezzel éppen az „et ne nos inducas in tentatione” fogalmazást hozza át a teológia világából a poétika érvényességi körébe is. És ezzel válhat a 21. század első nagy magyar költőjévé.

Ezzel a poétikai vállalással egy korábbi, a nagy európai fizikus-gondolkodók hiányérzetét, a „nyugati gondolkozás hézagainak” kitöltésére a keleti gondolkozás eseményeit bevonni akaró „áttekintés” igényének poétikai esélyét latolgató tanulmányommal egyidőben magát a bibliai határozott eseményességet szembesíti korunk szabadgondolkodóinak – a politikába is beleszóló – kalandozásaival. Egyben a Szabó Lőrinc-i *Szun Vu Kung lázadásának* válik továbbgondolójává.

Nem szabadgondolkodóként, hanem az életet a létezésbe helyező kíváncsiság poétikai eseményének a nagy költészet segítségével történő átgondolójaként. A kíváncsiságot a bűn tragikumával egybeérezkelő szövegalmodóként kérdez rá a „tovább”-ra, melyről ironikusan és egyben tragikusan kimondja, hogy jövőkép helyett a múltba tekintés, a létben való elhelyezettség helyett a természeti (isteni) rend bomlasztása. Maszkok, tükrök, melyek az „Isa” és a „por” összetartozását zárják a poétikai álmokalandozásokat követően. A „Költőnk és Korá”-t vezetve a jelenbe, amely az ő költészetével válik jelenné. Az abszolút időben megtalálva a most-pontokra-szakadt idő álomvilágában feltalálható oximoron bizonytalanságát. Ahol „*Mögöttem látszik még a múltam.*” és „*Rémisztő helyé lett a holnap.*” Ahol a jelen a kísértés a kígyó és az alma szépségével. A költő pedig ezzel a tragic joy újabb poétikai alkalmának végigélvező szenvedője.

Kérdés – ennek az új poétikának feladványa –, hogy ebben a narrációs történelmi világban, az abszolút időben megtalálható-e az „utcabál”? Az első szonettciklus aradi színházat, elszabadult boldogságot átélő vágyalma, a belőle kifejlő Szandra May és Tom Vaungard álomi világa a létezést tervező zombigyárral mennyiben lehet a Szabó

Lőrinc-i és yeatsi tragic joy kiegészülése? Mennyire felelhet meg a kérdező játék álomi tükörszínhjátékának: „Ünnepély ma a megbüvölt világ / s nagy némajáték”?

Én hiszem, hogy folytatás is, nem a narratív történelemé – bárha az is ismétli önmagát a megváltásra várva, annak reményével –, hanem egy létezésen kívüli, a Carroll *Aliz kalandjai Csodaországban és a tükör másik oldalán* vagy a *Diótörő* gyermeki és *A csodálatos mandarin* szenvedélyes és egyben bölcs világában. Miként Kosztolányi „szegény kisgyermeké” és a pályáját megkoronázó *Hajnali részegség* evilágira ráálmodható kalandos, veszélyes és glóriás túltekintése. Kinde Anna-mária versvilágába tekintése dramaturgiailag is őt követi: első szonettciklusa, az aradi utcabál világa mintha a „szegény kisgyerek” látomásait folytatná, míg a *Hajnali részegség* „vendégségét” a személyiség belső látomásával kinyitó *Hallgatás* kötet személyiséglátomása folytatja. Amely mindig is a létezésben elhelyezkedés bizonytalanságának bizonyosságával keresi az emberi személyiség valóságos otthonát. Megszenvedett, mégis az idők kezdetén túlra utaló és az emberi személyiség feltáratlan eseményeinek maszkos eseményeibe öltöztető kíváncsiság kereső gyönyörével. Az „összekoccanó molekulák” eseményességével teremtődő „furcsa” rálátás a Mindenség innenről rá nem látható csodájára.

Salt and pepper..., 1995

Veres Stelian

IDEGEN NYELVEN GYÓNTAT PAPUNK,
IDEGEN NYELVEN PRÉDIKÁL

– Adalékok egy 19. századi moldvai missziós út történetéhez –

A moldvai csángók katolikus magyar identitásának megőrzésére vonatkozóan Magyarországon a 18. század végétől két, egymásnak ellentmondó nézet volt jelen. Egyik a közösség szülőföldjéről történő elköltöztetését szorgalmazta, a másik a szülőföldön való megtartás és ottani megerősítés mellett próbált tenni. Az első elképzelés a csángók magyar identitásának megőrzését úgy képzelte, hogy őket életterükből kiköltöztetvén a történelmi Magyarország határain belülre telepíti, ahol a magyar állam a nemzeti-kulturális érdekeiket és egyben önazonosságukat is megvédeheti. A másik nézet abban látta a csángó identitás megőrzésének, erősítésének lehetőségét, hogy intézményesíti a magyar nyelv használatát elsősorban a katolikus liturgiában, tudván, hogy a római katolikus vallás a csángó identitás alapeleme. Ez utóbbi elképzelést csak úgy látták megvalósíthatónak, ha magyar származású és anyanyelvű papokat küldenek Moldvába, akik a liturgiát magyar nyelven tudják végezni. Emellett az elképzelés mellett felmerült egy még merészebb, egyházigazgatási jellegű is: a katolikusok által lakott moldvai területeket magyar egyházi fennhatóság alá kell csatolni, s így biztosítani a csángó katolikusok lelki gondozását magyar egyházi, nemzeti szempontok érvényesítésével.¹ E két, egymásnak ellentmondó elképzelés a 19. században magyar kormányzati szintre is eljutott, de gyakorlati és hathatós következménye nemigen volt.

A moldvai csángókra a reformkorban figyelt fel a magyar közvélemény, ekkor szereztek tudomást a történelmi határokon kívül élő, számottevő létszámú magyar népelemről. A Magyar Tudós Társaság 1836-ban Moldvába küldte Gegő Elek ferences szerzetest, hogy a magyar közvélemény elé pontos képet tárjon a csángók életéről,

1 Seres Attila: „Csángómentés” Moldvában a XIX–XX. század fordulóján. *Pro Minoritate*, 2002/4. 18.

helyzetéről, lélekszámáról. Gegő 1838-ban megjelent könyvében számolt be tapasztalatairól.² Kossuth Lajos is Gegő tudósításai nyomán vetette fel először 1842-ben a *Pesti Hírlap*ban írott cikkében a bukovinai székelyek és moldvai csángók Magyarországra történő telepítésének lehetőségét.³ A Gegőt kiküldő Magyar Tudós Társaság képviselőjében 1844-ben Jerney János is járt Moldvában, úti beszámolója 1851-ben jelent meg⁴, de fennmaradt 1844 novemberéből egy Bákóban megfogalmazott felhívása is, melyet a csángók érdekében a vármegyei követekhez intézett.⁵

A moldvai csángók helyzete, kérdése akkoriban szélesebb körben, a közbeszédben is jelen lehetett, mert a Kolozsváron kiadott *Magyar Polgár* című lap 1877. április 22-i számában arról ad hírt, hogy „A földrajzi társulat csütörtöki ülésében László Mihály igen érdekes felolvasást tartott a bukovinai és csángó magyarokról”⁶.

A CSÁNGÓ KÉRDÉS EGYHÁZI MEGKÖZELÍTÉSE: A SZENT LÁSZLÓ TÁRSULAT

A moldvai csángók évszázadokon át ragaszkodtak magyar anyanyelvükhöz, vallásukhoz, hagyományaikhoz. Identitásuk legfontosabb részét a római katolikus felekezethez való tartozás képezte. A 19. század második felében mind a magyar, mind a román nemzeti törekvések felismerték, hogy az ott élő csángómagyarok életére legnagyobb befolyása az egyháznak lehet. Ezt vették célba saját céljaik elérése érdekében, így a vallás s annak intézményes megjelenítője, az egyház „stratégiai terepnek” számított.⁷

2 Gegő Elek: *A' moldvai magyar telepekről. A Magyar Tud. Academia elébe terjesztve (...) két toldalékkal s Moldvaország abroszával.* Buda, 1838. Lásd még Mikecs László: *Csángók.* [Reprint] Budapest, 1989. 292.

3 Balanyi György: Kossuth terve a moldvai csángók hazatelepítésére 1842-ben. *Erdélyi Múzeum*, 50. kötet (1945). 1–4. füzet, 233.

4 Jerney János *Keleti utazása a Magyarok őshelyeinek kinyomozása végett 1844–1845.* I–II. Pest, 1851.

5 Seres 2002. 22.

6 „A bukovinai magyarok azon, különösen mádéfalvai székelyek ivadékai, kik 1772-ben menekültek ki Erdélyből, midőn az osztrák kormány egy székely határőrvidéket kívánt föllállítani, s ők ennek ellenszegültek, a miért halálra ítéltettek. (...) A bukovinai magyarok száma 15,000-re megy; rendkívül szaporák, 6-8-10 gyermek egy családban nagyon mindennapi.” *Magyar Polgár*, 1877. április 22. (11. évf.) 92. szám.

7 Seres 2002. 20.

A csángó kérdés vonatkozásában vállalt feladatot az a Szent László Társulat,⁸ amelynek létrehozását 1858-ban Danielik János egri kanonok kezdeményezte, és amelyet végül 1861. május 5-én alapítottak meg.

A társulat céljai közt kiemelten szerepelt a „keleti keresztények” megsegítése. A kolozsvári Szent Mihály Plébánia gyűjtőlevéltárában található az az 1878. március 31-i keltezésű irat, amelyben dr. Schlauch Lőrincz szatmári püspök, a Szent László Társulat elnöke a társulat céljairól a következőket írja: a pápát segélyezni, a szűkölködő keleti keresztények és köztük az ott letelepedett magyarok oktatási, nevelési célú intézményes segítése, itthon a szegényebb sorsú egyházak (templomok) építése, katolikus jótékonyági intézetek fenntartása. „Ez az a hármas cél, melyet a társulat maga elé tűzött, megannyi magasztos feladat, melyeket teljesíteni mindnyájunknak egyaránt vallási és hazafiui kötelességünk.”⁹ A megfogalmazásban szereplő keleti keresztények, az ott letelepedett magyarok a Kárpátokon s Erdélyen kívül élő katolikus csángókat jelentette, akiknek pártolását a Szent László Társulat fontos céljának tekintette.

Petrás Incze János klézsei csángó plébános leveléből tudunk arról, hogy ő 1858-ban a Szent István Társulathoz fordult támogatásért, de ennek a társulatnak a célkitűzései és lehetőségei közt nem szerepelt a moldvai magyarok támogatása – az iratot közlő Vincze Gábor megjegyzi a levélhez kapcsolt lábjegyzetben: ezért is jött létre 1861-ben a Szent László Társulat, hogy ezt a célt szolgálja.

A társulat erdélyi vonatkozásairól a Kolozsvári Gyűjtőlevéltárban több anyag is fellelhető. 1864. május 27-én Ráduly János gyulafehérvári püspökhelyettes arra kéri fel levélben Kedves István kolozsvári plébánost, hogy az esperesi kerületben állítson fel társulatot, tartsanak társulati közgyűlést, s válasszanak a közgyűlésre küldendő kerületi küldötteket.¹⁰ A Szent László Társulatról ugyanakkor a korabeli sajtó

8 Lásd Vincze Gábor (szerk.): *Asszimiláció vagy kivándorlás*. Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989). Budapest–Kolozsvár, 2004. 69. 10-es lábjegyzet. A levél közlése: *Részlet Petrás Incze János minorita lelkész Druzbáczy György Bonaventura bukovinai plébánoshoz írt leveléből*. Klézse, 1863. február 10. Vincze 2004. 69–70.

9 Kolozsvári Gyűjtőlevéltár (a továbbiakban KGyl), 290b, 68. doboz, 1338/1878.

10 KGyl, 290b, 58. doboz, 1765/1864. Ezekből a kis, nyomtatott, 16 oldalas füzetekből több iratesomóban is találunk a levéltárban, olykor olyan iratokhoz is odacsatolva, amelyeknek a társulathoz kifejezetten nincs köze, például egy, a Szabó Ferenc-féle alapítvánnyal foglalkozó levelezéshez is, lásd KGyl, Szent Mihály Plébánia iratai, 1864. 290/b, 58. doboz, számozás nélkül.

is cikkezik, a *Katholikus Néplap* egy olyan listát közöl, amely az erdélyi egyházmegyében alakulandó Szent László Társulatba tagdíjat befizetők nevét és az adományozott összegeket tartalmazza. A Kolozsváron alakult fióktársaság tagjai közt találjuk Kedves István kolozsvári plébános nevét is, aki akkor két forintot fizetett be a társulat kasszájába.¹¹

1864. szeptember 22-én Pakó Jánosnak címezve Ráduly János gyulafehérvári helynök a Szent László Társulat ügyében a védőszent ünnepélye kapcsán arról ír, hogy a Szent Lászlóról tartott szentbeszédből 15 nyomtatott példányt küld Ráth József pestlipótvárosi plébánosnak. Ezekből a kis formátumú füzetekből a Kolozsvári Gyűjtőlevéltár 1864-es iratcsomói közt ma is szinte érintetlen állapotban található néhány példány.¹²

Egy 1864. november 4-i keltezésű, latin nyelvű, Ráduly János vikáriustól származó irat említi a Szent László Társulat jelenlétét a kolozs-dobokai főesperesi kerület több plébániáján, és találunk egy kivonatot is a kolozsvári fiók pénztárának naplójából, amely egy névsort tartalmaz az adakozók nevével, köztük a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség képviselőtestületének több tagja, többek között Schütz József, Tauffer Ferencz, Merza és társa, Ákoncz István, Bogdán István, valamint magának a plébánosnak, Kedves Istvánnak a nevével. A lista összesen ötven nevet tartalmaz, a felsoroltak egy része bánffyhungyadi, illetve csicsókeresztúri lakos, ez utóbbi a szolnoki esperességhez tartozik, amint a lista oldalán meg is jegyzi a feljegyzést készítő.¹³

Ugyanabból az évből található ugyanazon iratcsomóban egy IX. Pius pápa neve alatt, Nicola Paracciani Clarelli bíbornok által aláírt, nyomtatott levél többnyelvű változata a Szent László Társulattal kapcsolatosan, amely többek között arról tesz említést, hogy Szent László király neve alatt Magyarországon „alakult ájtatos társulat jelenlegi elnöke tisztelendő testvérünk József amasiai érsek”, s a társulat tagjainak számára vezeklésükből „egy évet az egyháznak szokásos formája szerint elengedünk”.¹⁴

11 S. A.: Adakozások. *Katholikus Néplap*, 1863. május 21. 21. sz. 168.

12 KGyl, 290b, 58. doboz, 900/1864.

13 KGyl, 290/b, 58. doboz, 2083/1864.

14 KGyl, 290/b, 58. doboz, 148/1864.

Ez a Magyarországon megalakult egyházi társulat az állami kezdeményezésekkel párhuzamosan igyekezett a csángó misszió terén tevékeny lenni, hiszen nagyon világosan látták az alapítók, az elnökök, az ügyvivők, hogy a Kárpátokon kívül élő, még magyarul beszélő népesség legfőbb identitás-megtartó ereje a katolikus vallásgyakorlat, ebben kell tehát segíteni.

AZ 1868-AS MOLDVAI MISSZIÓ

A moldvai csángómagyarok problémáinak helyszíni feltérképezésére bizottságot alakítottak, s e missziós út előkészítésére vonatkozó adatot találtam egészen váratlanul, egy más jellegű kutatás közepette. A kolozsvári Szent Mihály Plébánia plébánosaival foglalkozó doktori munkám adatfeltáró fázisában került a kezembe egy 1868-ban keletkezett levél, amelyet Lönhart Ferenc kolozsvári plébános írt Kubinszky Mihály kanonoknak.¹⁵ Kubinszky Mihály¹⁶ ekkor a pesti Központi Szeminárium rektora, később a Szent László Társulat elnöke volt, és e társulat képviselőjében maga is járt Moldvában a csángók között, utazásáról feljegyzéseket készített és adott közre, s a csángó ügyről a társulat ülésén is beszámolt.¹⁷

Az említett Lönhart-levél válasz egy hosszabb távolléttel járó felkérésre, amit feltehetőleg a címzett, Kubinszky, a Szent László Társulat nevében intézett Lönhart plébánoshoz, aki ilyen hosszas eltávozást ekkor nem tudott vállalni, mert éppen a kolozsvári Szent Mihály-templom felújítási munkálatai kellős közepén tartott: egyrészt a korábbiakban feltételezettekhez képest még több problémát, repedést, felújítani valót észleltek a templomban, másrészt az új főoltár készítéséről éppen elkezdődtek a tárgyalások. Ám a kérést olyannyira komolyan vette Lönhart, hogy maga helyett keresett és ajánlott valakit a keleti missziós útra, mégpedig marosvásárhelyi kollégáját, Veszely Károlyt, későbbi kolozsvári utódját. A levélben Lönhart így ír: „Nagyságod bölcsessége

15 KGyl, 290/b, 62. doboz, 311/1868.

16 Kubinszky Mihályról (1824–1871) lásd Verédy Károly: *Paedagogiai encyclopaedia*. Budapest, 1886.

17 Kubinszky Mihály: Úti beszámoló a Szent László Társulat ülésén. *Idők Tanúja*, 1868/245. sz. 978., 247. sz. 986., 249. sz. 994.; lásd erről Czelder Márton: A székely és a csángó telepítés. *Misszió Lapok*, 6–7 (1868), 86–90. Javaslatait 1868. október 21-iki keltezéssel fogalmazta meg: Kubinszky Mihály kalocsai kanonok javaslatai a moldvai katolikus magyarok ügyében. Vincze 2004. 85–88.

átlátandja, hogy ily körülmények között nehéz innen egy óra eltávoznom – s épen Augusztusban, midőn az esperességből az iskolai relatiókat kell elkészíteni, üresedésbe jött tanítói állomások betöltésére a hivatalos lépéseket megtenni s. a. t. Ily körülmények között csak is nmlg püspököm határozott parancsára tudnám magamat némi megnyugtatóval utra szálni, s épen ezért Nagyságod nagybecsű levelét ma ft. Veszely Károly barátomnak küldöm, ha körülményei megengedik a szép misszió elvállalását, rendben leszünk, ha nem, akkor aggodalom fog el, ki legyen kiküldendő a professzorok közül, miután olyat, aki az oláh nyelvben teljesen jártas, nem igen ismerek. Irok ma Fvára is, hogy tájékozást nyerhessek. Igénytelen véleményem szerint e misszióra nagyon alkalmas lenne a szerdahelyi plebános, Singer Ignác, ki magát egy vakatiozó tanár által könnyen helyettesítheti, ha ere kegyelmes püspök urunktól az engedélyt megnyeri.”¹⁸

A Lönhart-fogalmazvány mellett a Kolozsvári Gyűjtőlevéltárban található Veszely Károly Lönhartnak írt válasza: „Azon körülmény, hogy Kubinszky Kanonok úr levelét ide nem mellékeltem, gyaníthatni fogja Önnel, hogy az elmenetelre határozottam el magamat. Ily értelemben írtam is ma a kanonok úrnak; csak ma, mert hálni akartam a dologgal. Igaz ugyan, hogy az uttal tíz évi ohajom: a Székelyfölddel vallásilag egybekötött vidéket láthatni, teljeseedik; de ez bajjal jár. Bízom a jó Istenben, ki utainkat vezérlendi. Sokat nyomott a latban Haynald érsek úr kegyes candidatioja is.”¹⁹

Azt, hogy a csángó kérdés megoldása nem csupán magyarországi politikai törekvés, bizonyítja Schlauch Lőrinc szatmári püspök, a társulat közgyűlésén, 1883-ban elhangzó *A bukovinai és csángó magyarok, a Szent László Társulat feladata* című beszéde is.²⁰ Ebben leszögezi, hogy a Szent László Társulat elsőként tűzte ki a keleti katolikus magyarok segítését, tette is feladatát, s hogy ezt nem politikai, egyházpolitikai eszközökkel, nem pusztán nemzetpolitikai célként, hanem elsősorban hitbeli meggyőződésből tette s teszi. Beszámol arról

18 KGyl, 290/b, 62. doboz, 311/1868.

19 KGyl, 290/b, 62. doboz, 311/1868. E levél hátlapján az iratszám és dátum: 1868. július 13. alatt latinul ez olvasható: „*Moldaviam in coelestium hungarorum.*”

20 Elnöki megnyitó beszéd a Szent László Társulat 1883. szeptember 27-iki közgyűlésén. Schlauch Lőrinc: *A bukovinai és csángó magyarok, a Szent László Társulat feladata*. Budapest, 1884.

is, hogy „Az év folytán Magyarországon oly mozgalomnak voltunk tanúi, mely a Keleten lakó testvéreink felé fordította a nemzet figyelmét. (...) A Szent-László-Társulatnak oly céljai vannak, melyek első sorban a katolikus elemnek a keleti szomszéd tartományokban való fentartását tartják szem előtt. (...) Van azonban a társulat összes működésében egy magasabb szempont, egy tágasabb látkör. Katolikus társulat lévén, annak egyszersmind minden érdekeit magáévá teszi. (...) Közvetlen célja hitsorsosainak támogatása, (...) A Keleten letelepedett római katolikus magyaroknak nevelő, oktató és egyéb jótékony intézetek felállítására és fentartására segítséget nyújtani: – ez a törekvése.”

A beszédben említi az 1868-as moldvai missziós utazás szereplőit is: „...már 1867-ki szeptember 24. és 25. Esztergomban tartott közgyűlésén elhatározta, hogy egy egyházi és egy világi férfit küld le a csángókhoz, kik a helyszínén tanulmányozzák és észleljék az ottani magyarok állapotát és arról jelentést tegyenek. A reá következő 1868-ik év nyarán Kubinszky Mihály kalocsai kanonok és Majer Károly nőténcsi birtokos és Veszely Károly esperes elúztak. Utazásuk eredményéről ugyanazon évi szeptember 22. és 23-ikán Győrött tartott közgyűlésen jelentést tettek és javaslatba hozták, hogy mindenekelőtt magyar tannyelvű katolikus iskolák felállíttassanak, és a mennyiben már ilyenek vannak, segíeytessenek, mi azonban magyar papok alkalmazása nélkül lehetetlen, mert ott a vallás és nyelv elvesztése egy úton jár.”²¹

A küldöttségnek tagja volt még Kovács Ferenc gyulafehérvári hittanár és Imets Fülöp Jákó csíksomlyói gimnáziumi tanár is, akik részletes beszámolót készítettek a csángó településekről.²² Az út nyomán Kubinszky Mihály gyakorlatias javaslatokat fogalmazott meg, „többek közt azt, hogy egyfelől meg kell nyerni a jászvásári apostoli vikáriust (Salandarit) azért, hogy magyar lelkészek mehessenek Moldvába, másfelől pedig katolikus magániskolákat kell alapítani. A legkönnyebben megvalósítható javaslata az volt, hogy könyveket, katekizmusokat, olvasni való magyar munkákat kell küldeni Moldvába. Az elkövetkező években valóban inkább csak egyházi kiadványok, kegyszerek küldésében és templomok építésében merült ki a támogatás.”

21 Schlauch 1884. 9–10.

22 Lásd Vincze 2004. 71–84. A közölt útinapló 1870-ben nyomtatásban megjelent Marosvásárhelyen, *Veszely, Imets és Kovács utazása Moldva-Oláhhonban* címen.

A küldöttség jelentésében és javaslatában a győri közgyűlésen a hitvallásos magyar tannyelvű iskolák felállítását szorgalmazták.²³ A *Budapesti Közlöny* 1868-as évfolyamában Veszely Károly úti beszámolója is olvasható ugyanezen missziós út tanulságairól.²⁴ A beszámoló bevezetőjében Veszely a küldöttség hangulatát, a kérdéshez a korabeli közvélemény hozzáállását is érzékelteti: „az a legközelebbi napokban a Szent-László társulat azon határozata folytán, miszerint a moldvai csángó magyarok telepeit megbízottjai által beutaztatni és vallási állapotukról magának biztos tudomást szerezni kívánt és azon szerencsés körülménynél fogva, hogy amaz igen tisztelt utazók társául fölvettem, várakozásom fölött teljesült. Hogy pedig ez utazásomról e díszes gyülekezetben szólanom is megengedettett, az a jelen perczeket éltem egyik legkedvesebb szakaszává varázsolja.”²⁵ Beszámolójából sok érdekes részletet tud meg az olvasó, életképet rajzol: „Szabófalván, melyről alább többet szolandok, a csángók még beszélnek magyarul, sőt a nőknek nagyobb része csak magyarul, de Halaucseszten, mely Szabófalvához hasonló, már eloláhosodtak, magyarul csak kántora beszél, iskolát ez sem tart. Aug. 15-én Jassyba érkezünk, hol az nap, Napoleon nevenapján, melyet kath. isteni tisztelettel ültek meg, még ünnepies színezetű hullámszásban találtuk a város lakosait. A leghálásb érzülettel emlékezünk Wolfart Károly lovag, itteni consulról, ki szívélyesen fogadott. (...) August. 17-én Szabófalvára jöttünk vissza, hogy – miután egyikünk az apostoli vicariusi helyettes beleegyezését volt szerencsés kinyerni, melynél fogva magyarul szónokolhat a kath. plébániákban – aug. 18-án nemcsak szent misét, hanem magyar szónoklatot is fogunk hallani a csángók e szép falujában és így némi kárpoztásunk leend az eddig tapasztalt kellemetlen benyomásokért. Fájdalom! az örvendetes mozzanatnak minél nagyobb előérzetével hajtók fáradt fejünket a nyugalomra, annál keserűbb vala másnap a kiábrándulás. A szónoklat megtartatott, de csak heten hallgatták. (...) Itt ismerkedtünk meg a derék forrófalvi olasz lelkésszel, ki magyar nyelvünket jól megtanulta, egyedül a moldvai missióban. Petrás Inczét,

23 Schlauch 1884. 9–10.

24 Veszely Károly esperes jelentése a csángók ügyében Győrött a Sz. László Társulat közgyűlésén. *Budapesti Közlöny*, 1868/2. évfolyam, 247. szám (1868. 10. 27.), 3193.

25 *Budapesti Közlöny*, 3193.

a klézsei lelkészt rég ismeri a magyar haza Jerney munkája és a magyar tudós társaság évkönyvei után. Tőle szívélyesen elbúcsúzván, Foksánba indultunk, melynek nagyobb fele Moldvához, kisebb fele Oláhországhoz tartozik. Itt, hol a sztároszt újból szívesen fogadott, az olasz lelkész hasonlólag nem tud magyarul. E megyében kevés idő óta helvét hitvallású tanító is van, az első Moldvában.”²⁶

Kovács Ferenc beszámolójában is sok érdekes részlet található a fogadtatásukról, az egyes csángó falvakról, megszólaltat, felidéz párbeszédeket a csángók nyelvi-vallási helyzetéről, az útinapló és a tényfeltáró riport közti műfaji mezsgyén mozog írása. Lujzikalagor leírását idézem az ő beszámolójából: „Kalugyerpataka. Délelőtti 9 órakor újból útban voltunk. Velünk jöttek a derék kántor is, legnagyobb szolgálatkészséggel magyarázgatván a messze láthatárból itt-ott kibontakozó falvakat. (...) Kövesalja templomos magyar falu mellett elhaladva roppant hágóra emelkedtünk. Ennek tetejéről minden irányban kinálkozik a gyönyörű kilátás. Előttünk körülbelül másfél órai távolban Bákó városa a nap sugarait visszatükröztető kupoláival. Balra egy oldalvölgyben Kalugyerpataka, a legelső csángó falu, melyet moldvai útunkban érintettünk. Különös érzés fogott el az előttünk kettős ezüst szalagként lekigyózdó Besztercze és Szereth vizek közös völgyének lejtőin elterülő csángó falvak látására. Sas szárnyakon szerettünk volna elrepülni, hogy lássuk azon derék népet, melyről már gyermekkoromban sokat hallottam, s melynek megismerése életem főhajai közé tartozott. S íme! Ohajom ezennel teljesülésnek indult... Társaink egyenesen Bákónak tartottak; Kubinszky Mihály önagysága és e sorok írója Kalugyerpatakába ereszkedtünk T. Vicentio Carbonari – így hívják a fiatal olasz papot – váratlan megjelenésünk miatt kissé zavarba jött; mert megjegyzendő, a moldvai olasz hitküldérek – missiojukra féltékenyek lévén – nem jó szemmel nézik a hívek közt megforduló idegen, kiváltképen magyarföldi papokat. Hallván azonban olasz szót, barátságosabb modort öltött. (...) hol az egyik, hol a másik falusi emberrel találkozva, fájdalommal megértettem, miszerint itt is a hiterkölcsei lényege körül forog a baj. Mint másutt, ugy itt is oláh államtanító oktatja a tiszta magyar ajku kath. gyermekeket; oly tanító, ki egy szót sem ért magyarul (...) a hitöket és nemzetiségöket illetöleg öntudattal

26 *Budapesti Közlöny*, 3193.

bíró kalugyeriak nem igen vágnak igénybe venni az oláh kormány ezen oláhosító közintézetét. Ők magyarok – mondják – és azért sehogy sem akarják, hogy gyermekeikből oláhokat csináljanak. Ami azonban nekik leginkább fáj, az az, hogy magyar papjok nincsen. Szerettem volna sirni e feletti panaszaik hallatára. »Idegen nyelven gyóntat a papunk« – mondták –, »idegen nyelven prédikál, ha prédikál; idegen hangon szól«. (...) Kalugyer magára mint anyamegye körülbelül 1530-1600 lelket számlál, míg 8 fiókegyházaiban – melyek közül három templommal s kántorral bír – az 1855-dik névtár szerint a lelkek száma 1465-re megy. (...) Anyakönyvei 1773-ig terjednek. Temploma most készül kemény anyagból. Védszentje Sz. Mihály. (...) A falu feletti legmagasabb csúcson kőkápolna díszlik a sz. kereszt tiszteletére; egyszersmind búcsújáró hely, melyet a kalugyeriek bizonyos napokon példás ájtatossággal látogatnak. (...) Kalugyerpatakának lakói a moldvai köznép viszonyaihoz képest jól bírják magukat. Becsületes, jellemes embereknek mondják. Szorgalmasok, jobbadára föld- és szőlőmunkások. (...) Papjokat nagyon tisztelik.”²⁷

A lujzikalagori „asszimilációs célzatú offenzíva” szomorú illusztrációja, amit pár évtizeddel később, 1915-ből datáltan jegyeztek fel és amit Vincze Gábor idéz: a falu olasz származású, de már a román nemzetállami politikát képviselő Iosif Camilli így szólt a lujzikalagori magyar ajkú hívekhez: „...Romániában a nép nyelve román, és nem is lehet más. Saját nemzete elleni jogtalanság, (...) szégyen lenne, ha egy román állampolgár az ő országában idegen nyelven akarna beszélni, például magyarul. Most kérdem Lujzi Kaluger lakóit (...), ők magyarok vagy románok? Ha magyarok, menjenek Magyarországba, hol a magyar nyelvet beszélnek, ha románok, mint ahogy valóban azok, akkor szégyelljék magukat, ha nem tudnak az ország nyelvén.”²⁸

A *Vasárnapi Újság* egyik 1870-es számában hosszú, tanulmány jellegű cikk foglalkozik ezzel a moldvai missziós úttal.²⁹ Az írás szerzője, Lukács Béla a csángó kérdés akkoriban kirajzolódó perspektíváiba enged betekintést, szempontja figyelemreméltó, mert a helyi, erdélyi születésű ember empátiájával és rálátásával beszél a kérdésről, ugyan-

27 Vincze 2004. 76–77.

28 Vincze 2004. 24.

29 Lukács Béla: A moldvai csángókról. *Vasárnapi Újság*, 17/25. (1870), 306–308. A tanulmány második része a június 26-i (26.) lapszámban, 323–324.

akkor interpretációjában benne van a politikai pályára lépett, jó tollú zszurnaliszta szemlélete, valamint a személyes gyerekkori érintettség is, hiszen a szerző családja 1848-ban Presacánál, az Ompoly-völgyi vérengzésben vált a felkavart indulatú románság áldozatává.

A Szent László Társulat 1868-as moldvai kiküldetése kapcsán említi azt a korabeli magyarországi tervet is, amelyről a bevezetőben szóltam, s amelynek célja a csángók áttelepítése volt Magyarországra, mint megmentésük eszköze és lehetősége. A cikk szerzője ezt nem helyesli, elsősorban a terv ellentmondásos voltára hívja fel a figyelmet, megoldásként a helyi nyelvtanítást jelöli meg.

A társulat Moldva csángó településeit 1868-ban beutazó küldötteiről Petrás Incze levelei is említést tesznek.³⁰

A társulat kezdeti célkitűzéseit igen komolyan vette, és igyekezett is azt példásan teljesíteni, azonban az egyházpolitikai helyzet és a társulat anyagi helyzete nem tette lehetővé, hogy ez a segítség nagyon hathatós, mélyreható és tartós lehessen.

A Szent László Társulat 19. század végi tevékenysége azért is érdekes, mert akkori küszködésük nagyon hasonló mindahhoz, amivel ma is találkoznak azok, akik a moldvai csángókért a helyszínen tenni akarnak. A szakértő történész nem véletlenül figyelmeztet: „jelenlegi problémáikat csak akkor lehet igazán megérteni, ha megismerjük a közelmúltjukat, az elmúlt jó egy évszázad történéseit”.³¹ Éppen ezért tartom fontosnak, hogy az egyháztörténeti kutatómunkám során fellelt, eddig nem ismert és nem közölt részleteket közlétegyem, hiszen ezek ismeretében árnyaltabb képet kaphatunk a társulat tevékenységéről és a moldvai missziós út előkészítéséről.

30 Balajthy Katalin: Petrás Incéről, ismeretlen levelei kapcsán. *Etnographia*, 106/IV. (1995). Kutatók életműve, tudománytörténet. 983–1001.

31 Vincze 2004. 12.

Kolumbán-Antal József

1166 – BIZÁNC TÁMADÁSA ERDÉLY ELLEN?

1 1143-ban Bizánc trónjára I. Mánuel (1143–1180), Szent László királyunk unokája került, aki folytatta apja, II. János császár politikáját, és megpróbálta a császárság hatalmát kiterjeszteni a korábban elvesztett területekre. Hadakozott a szeldzsuk törökökkel és a Szicíliai (Normann) Királysággal. A Balkánon törvényszerűen és hagyományosan összeütközésbe került a szerbekkel és a magyarokkal. A Magyar Királyság és a Bizánci Császárság is igényt formált a Szerémségre, de Mánuel ellenkirályok támogatásával is beavatkozott a magyar belügyekbe.

Az 1166-os év szokatlan fordulatot hozott a bizánci–magyar háborúban. A bizánci császár a megszokott dél irányú, Szerémséget célzó támadást inkább csak a látszat kedvéért, megtévesztésből indította, ugyanakkor két vezért bízott meg, hogy meglepetésszerű hadi akciót hajtsanak végre magyar területek ellen. Az egyik észak felől, az orosz (Halics) szövetségesek segítségével, a másik kelet irányából vlach csapatok támogatásával történt. Semmiféle ellenállásba nem ütköztek és nagy dicsőségben érkeztek vissza a császárhoz. A szakirodalom úgy tartja, hogy az északi támadás a Vereckei-hágó szomszédságát, míg a keleti Erdélyt célozta. Az eseményekről korabeli bizánci forrásból van tudomásunk, de épp ez a beszámoló bizonytalanságot hagy az erdélyi akció esetében. A következőkben ezt a témát fogjuk megvizsgálni.

Ioannes Kinnamos bizánci történetíró Mánuel császár kortársa és császári titkár volt,¹ őt idézzük: „*Másfelől azonban azt a parancsot adta, hogy egy bizonyos Leon, mellékneve Batatzes, nagy sereg élén, mely sok egyéb mellett a vlachok nagy tömegéből állt (ezek, úgy mondják, Itáliából való hajdani telepések leszármazottai), az Euxeinosnak nevezett tenger felőli vidékekről törjön be a hunok földjére, ahonnan mióta a világ világ, még soha senki támadást nem intézett ellenük.*”² A hunok földje alatt a

1 Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó, 194. (továbbiakban Moravcsik)

2 Moravcsik, 238.

Magyar Királyságra kell gondolni, Euxeinos pedig a Fekete-tengert jelenti. A forrás sajnos nem elég pontos, a hadműveletek irányát adja meg, de nem az országrész nevét. Jogos a feltételezés, hogy a tengerparti vidékekről Erdély lehetett a célzott terület, amennyiben a későbbi Szörényi Bánságnak az Olt folyóig tartó része nem tartozott III. István királyunk országához.

A megoldást maguk a bizánciak adják. Mánuel a hagyományokhoz igazodva minden hadjáratát jól előkészítette, a felvonulási útvonalon előre kijelölt helyeken élelmet és fegyvert raktározott. A háborúk során megfigyelhető, hogy óvatosan és megfontoltan hadakoztak, az ellenség földjére még sikerek esetén sem hatoltak be mélyebbre. Egy-egy győztes csata után rendszerint visszavonultak biztonságos helyekre. Az erdélyi akció nem illik a bizánci csatározások képletébe. A bizánci határoktól a megszokottól jóval nagyobb távolságra kellett volna eltávolodjanak és még a Kárpátokon is át kellett volna keljenek. A Kárpátok erdőségei áthatolhatatlan akadályt jelentettek abban a korban, lehetetlenné téve a váratlan bevonulást, de a visszavonulást is megnehezítette volna. Az 1241-es tatárjáráskor Erdélybe három helyen hatoltak be a mongol erők, és szokásukhoz híven az ország belsejében egyesültek a döntő csaták előtt. Az Erdélyt védő gyepűnek köszönhető, hogy az április 10-én kezdődő muhi csatában ezek a csapatok nem vettek részt, lekésték. Pósa erdélyi vajda is felvonulhatott az egyik támadó sereg ellen, március 31-én, sajnos eredmény nélkül. Küküllővár mellett megsemmisítő vereséget szenvedett.³ A gyepű nem volt áthatolhatatlan, de lelassította a támadókat, időt engedve az országvédelemnek a felkészüléshez és csapatok összehívására. Épp erről a nagy bravúrról nem tett volna említést a bizánci krónikás, mikor minden egyéb kisebb fontosságú dolgot feljegyzett? Az északi támadás leírásánál megemlíti, hogy falvakat foglaltak el,⁴ városokról nincs említés, tehát csak a határmenti régiót érintették. Ha rátekingünk a térképre, láthatjuk, hogy a Halicsból kiinduló bizánci erőknek jóval kisebb távolságot kellett megtegyenek, mint az esetleges Erdélyt célzó csapatoknak, hiszen ezek valahonnan a Dunától kellett induljanak. Halics ekkor Bizánc szövetségese volt, viszont a Déli-Kárpátoktól délre

3 B. Szabó János: *A tatárjárás*. Budapest, 2007, Corvina, 141-142.

4 Moravcsik, 238.

eső terület már a kunok hatalma alá tartozhatott, ilyenformán a bizánciak ellenséges vidéken vonulhattak fel, és még egy kun megtorló támadást is kiprovokálhattak volna.

Bizánci oldalról vizsgálva tárgyunkat, kétségek merülnek fel az erdélyi támadást illetően. Folytassuk Erdély irányából. A hazai oklevelekben nem maradt fenn nyoma a bizánci betörésnek. Erdély védelmét ebben a korban a gyeprü biztosította, a Kárpátok hegyei és erdős rengetegjei. Azokon a részeken, ahol a természet nem nyújtott megfelelő akadályokat, ott az emberek torlászokat és sáncokat készítettek. Marino Sanudo velencei patrícius munkájából idézünk: „*A tatárok [...] visszavonulása után Pannónia népei, akik az említett Erdők közelében laknak, azaz a románok és a székelyek elzárták előlük az utat, hogy ne kelhessenek át többé.*”⁵ Az események az 1241-es mongol invázióra utalnak, és egyértelműen a gyeprü fontosságára hívják fel a figyelmünket. A határok nem voltak hermetikusan lezárva, a gyeprü sem volt áttörhetetlen, így örök vigyáztak az ország biztonságára. Nem maradt részletes leírás az örök feladatairól, ezért későbbi korok ismeretei alapján tudjuk csak elképzelni, hogyan működött a határvédelem. Az átkelő helyeken állandó felügyelet kellett létezzen az áruk ellenőrzése végett, a vámok beszedéséért, valamint a tiltott termékek visszatartásáért. Az örök természetesen információt is gyűjtöttek a kereskedőktől, és kémeket is tarthattak a szomszédos országokban.⁶ A kisebb rablóbetöréseket és portyázó csapatokat ezek az örök is visszaverhették, a nagyobb támadásokat, mint a bizánci vagy a mongol, az ország királyának és teljes hadseregének felvonultatásával volt lehetséges megállítani. A gyeprü feladata a támadás késleltetése, az öröké az ország figyelmeztetése volt. A mongol betöréskor ez működött is, IV. Béla királyunk tudott a veszedelemről, és Pósa erdélyi vajda is fel tudott vonulni az ellenséggel szembe. Forrásokból tudjuk, hogy voltak – mai kifejezéssel élve – hivatásos örök, ispánok irányítása alatt. Többnyire a nyugati országrészre vonatkozóan maradtak ránk ezekről adatok. Erdély esetében egy 1206-os oklevél segít jobban megérteni, hogyan történhettek a dolgok a XII. században. II. András királyunk

5 Kordé Zoltán: *A középkori székelység*. Csíkszereda, 2001, Pro-Print Könyvkiadó, 45.

6 Sófalvi András: *Hadakozás és önvédelem a középkori és fejedelemség kori Udvarhelyszéken*. Kolozsvár, 2017, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 68–69., 76–77.

három szász falu közösségének állított ki szabadságlevelet. Karako (Boroskrakkó), Crapundorph (Magyarigen) és Rams (Romosz) lakói az oklevél szerint az első szász telepésekhez tartoztak (primos hospites regni), nem II. András korában, sőt még II. Géza királyunk előtt érkeztek, hiszen nyilvántartották ez utóbbi király hospeseit. Nincs pontosítva a letelepedés ideje, viszont jelezve van, hogy az első telepésekhez tartoznak és kiváltságaik is régi király elődöktől (quam et antecessorum nostrorum privilegiis obtinuerunt dotavimus) származnak. Több kiváltság mellett az említett falvak közössége mentesítve volt a határőrség (custodiam confiniorum) alól.⁷ Ez nagyon fontos, mert rámutat, hogy a XI. és XII. században a határőri tevékenységben az ország közsabad státuszú falvainak közösségei, kivéve a kiváltságoltakat, mind részt kellett vegyenek. Az első telepések kötelezettségeit a többi szabad falvak köteletségeihez viszonyították, így mikor a határőrség alól ők mentességet nyertek, azt mutatja, hogy a többi falu lakói részt kellett vegyenek a határvédelemben. Kristó Gyula a korai vármegyék vizsgálatakor felfigyelt arra, hogy a legtöbb megye egyben határmegye is volt,⁸ ez egybecseng az oklevelünkből levont következtetéssel. Ezek szerint a hivatásos örök munkáját a falvakból kiállított időszakos csapatok segítették, amelyek váltották egymást a szolgálat lejártával. A falvakból származó katonák csak meghatározott időre teljesítettek őrfeladatot, mivel egyéb rendes munkájukat is el kellett végezzék. A kötelelességek falvaknak, vagyis közösségeknek voltak meghatározva, így természetesen az egyének felváltva és képességük szerint végezték a rájuk jutó feladatokat. A fentiek rámutatnak, hogy a határ védelme Erdélyben szervezett volt, az egész országrész lakosságának jó hányada aktívan szolgált, és a bizánciak támadását felkészülten fogadták volna, a meglepetés valószínűsége nagyon kicsi lehetett. A védelmi rendszernek köszönhetően az erdélyiek legalább egy csatát kellett volna vívjanak a bizánci erővel, és ennek biztosan nyoma maradt volna a hazai vagy bizánci forrásokban.

Amennyiben az 1166-os bizánci hadjárat célja nem Erdély volt, egy másik magyar tartományt kell keressünk, amely számításba jöhet.

7 Barabás Samu: *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*. Budapest, 1895, 2., valamint Documente privind Istoria României, Veacul XI, XII și XIII, C. Transilvania, Editura Academiei RPR, 1951, 86–87, 423–424.

8 Kristó Gyula: *Magyarország története 895–1301*. Budapest, 1998, Osiris Kiadó, 106.

A bizánci forrás, mely a Fekete-tenger felőlről jelöli meg a támadás irányát, figyelmünket a későbbi Szörényi Bánságra tereli. A szakirodalom úgy tartja, hogy a Szörényi Bánság IV. Béla királyunknak az 1220-as években ezen a vidéken végrehajtott katonai akciója során jött létre, az első szörényi bánt 1233-ban említik.⁹ Meg kell vizsgálnunk, hogy a mai Olténia (Szörénység) nyugati része lehetett-e a Magyar Királyság része a XII. század második felében. Az első segítséget Bíborbanszületett Konstantinos adja, 950 körül készült munkája a magyar történetírás nagy becsben tartott forrása. A honfoglaló magyarok letelepedéséről így ír: „Ezen a helyen vannak bizonyos régi emlékek: az első, ahol Turkia kezdődik, Traianus császár hídja, azután még három napi útra ettől a hídtól Belgrád, amelyben a szent Nagy Konstantinos császár tornya is van, és ismét a folyó visszakanyarodásánál van az úgynevezett Sirmion, Belgrádtól két napi útra, és azokon túl a kereszteleetlen Nagy Moravia, melyet a türkök megsemmisítettek, s amelyen előbb Szvjatopluk uralkodott.”¹⁰ A magyarok ebben az időben kelet felől a besenyőkkel voltak szomszédosak, egy nagyon harcias törzsszövetséggel. Az említett Traianus császár hídja Szörényvár (Turnu Severin) közelében volt, ilyenformán a magyarok már a honfoglaláskor a kérdéses vidéken hatalmi bázist alakítottak ki. A besenyő nyomás megszűnésével lehetőség nyílt a Szörényvártól keletre eső területek felé irányuló terjeszkedésre, amit az akkori magyar külpolitikát figyelembe véve, nagyon valószínűnek találunk. A Magyar Királyság olténiai fennhatóságát igazolja III. Béla királyunk 1194. évben tett ígérete, melyben a bizánciak megsegítésére Vidinen keresztül segédhadakat készült küldeni, a bolgárok ellen.¹¹ Vidin Szörényvártól keletre van, a Duna jobb partján, és a király nem kezdetett komoly hadi vállalkozásba, ha a felvonulási terület nem volt biztosított. IV. Béla is egy Vidin elleni akció után szervezte meg a Szörényi Bánságot.¹² A fentieket figyelembe véve igen nagy a lehetősége, hogy már III. István királyunk idejében is a Magyar Királyság fennhatósága alatt

9 Uo. 222.

10 Moravcsik, 48.

11 B. Szabó János: *Háborúban Bizánccal*. Budapest, 2013, Corvina Kiadó, 173.

12 Kristó Gyula: *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában*. Szeged, 2003, Szukits Könyvkiadó, 141.

volt Szörénység nyugati része, és a bizánci támadás irányulhatott erre az országrészre.

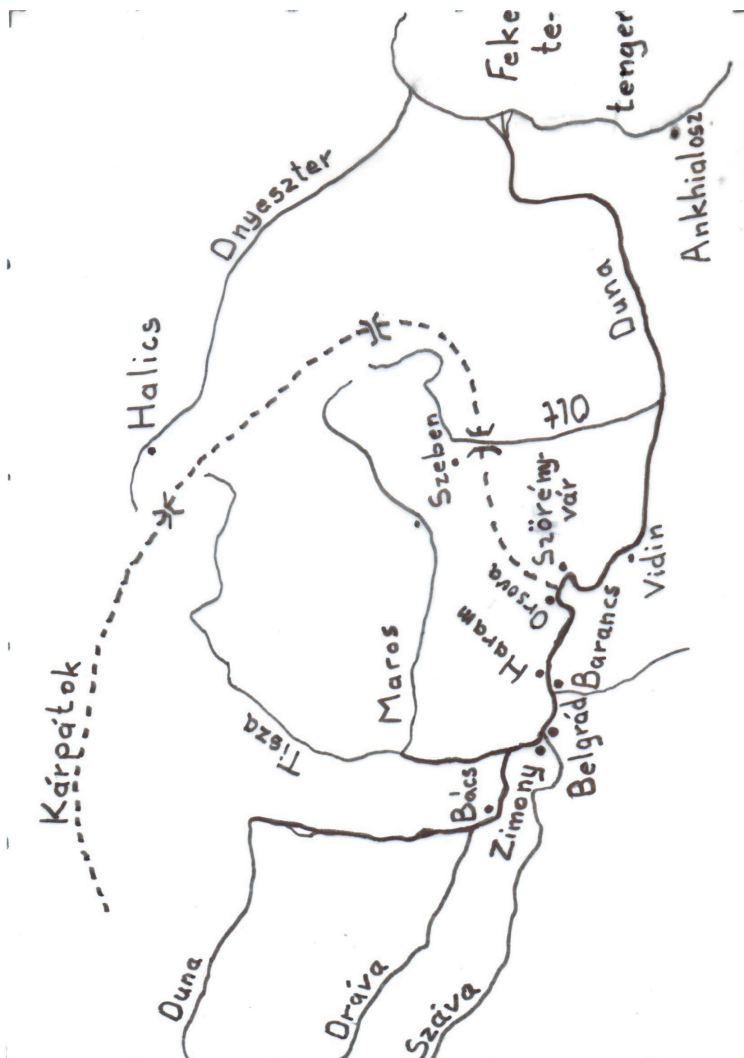
Az eddigi elképzelésünket kiegészítjük néhány feltételezéssel. A már említett bizánci forrásban megjelenik a Fekete-tenger vidéke megfogalmazás. A bizánciak egyik korábbi, a Magyar Királyságot célzó akciójuk során is a Fekete-tenger partjáról, pontosabban Anchialos városából (a mai Bulgáriában) indult meg IV. István ellenkirály az 1163-as évben¹³. IV. István próbálkozása nem számít külső támadásnak, mert a magyar főurak egy része is csatlakozott az ellenkirályhoz. A felvonulási útjukat ebben az esetben sem ismerjük, csatára nem került sor. Ilyenformán az 1166-os támadás kiinduló helye nagy valószínűséggel a mai Bulgária tengerparti területe lehetett. Ez az ismeret segít választ adni a vlach segédcsoportok tartózkodási helyére. A kérdéses időben a Dunától északra is lehetett vlach lakosság, de szlávokkal, besenyőkkel és kunokkal vegyesen, kun fennhatóság alatt élhettek. A hadi akció meglepetés jellegéből következik, hogy csak a Dunától délre élő vlachok jöhettek számításba. Most kell keressünk egy olyan időszakot, amikor a későbbi Szörényi Bánság területe a Magyar Királyság hatalma alá kerülhetett. Szent László királyunk 1091-ben Oderisius montecassinói apáthoz írt levelében Moesia királyának is titulálja magát, s az írásban Magyarország, Szlavónia (Horvátország) után Moesiát is megnevezi mint uralma alá tartozó országot. Egyes vélemények szerint Moesia Észak-Bulgária lehet, a Dunától délre eső terület¹⁴. Szent László király ahhoz, hogy bulgáriai részeket hatalma alatt tarthasson, a Dunától északra levőkre is ki kellett terjessze hatalmát. Az 1091-es kun támadást, mely a fél országot érintette, Temes-közben Kötöny vezér legyőzésével hátrította a király. Az Ákos vezette 1092-es kun bosszúhadjáratot Orsova közelében Szent László megállította. Mivel Orsova Szörényvár közelében van, ez arra utal, hogy a kunok Szörényvártól keletre eső területeket dúlták, a későbbi Szörényi Bánság területe már a Magyar Királysághoz tartozhatott.

Következtetésként megállapíthatjuk, hogy az 1166-os bizánci támadás inkább érinthette Szörényvár vidékét, mint Erdélyt. A hadi

13 Moravcsik, 219.

14 Makk Ferenc: Megjegyzések a Szent László korabeli magyar–bizánci kapcsolatok történetéhez. In *Acta Universitatis Szegediensis: acta historica*, 1992, vol. 96., 21–23.

tevékenység megteremthette a vlachok tömeges letelepedésének feltételét a Déli-Kárpátoktól délre, az Olttól nyugatra eső területekre. Vizsgálódásunk kevésbé fontos eredménye, hogy a XII. századi Magyar Királyságban a határőr tevékenység a közszabad falvak lakóinak is kötelessége volt.

*A XII. SZÁZADI MAGYAR–BIZÁNCI CSATÁK
RÖVID ÖSSZEFOGLALÓJA:*

1127-ben magyar támadás Belgrád, Barancs, Naisszosz, Szerdika ellen. Belgrád és Barancs köveinek elszállítása Zimony várának erősítéséhez.

1128-ban bizánci ellentámadás, Haram mellett bizánci győzelem, majd Haram várának elfoglalása és visszavonulás a Duna jobb partjára.

1129-ben magyar támadás, Barancs lerombolása. II. János bizánci császár üldözése és utóvéd csapatának szétverése. Magyar–bizánci béke megkötése.

1152-ben bizánci támadás Szerémség ellen, Zimony elfoglalása, köveinek elhordása Belgrádba.

1153-ban magyar–bizánci béke megkötése.

1154-ben magyar támadás Barancs ellen, majd visszavonulás. Dunai átkelés közben a magyar seregekre támadnak a bizánciak, de vereséget szenvednek.

1155-ben a béke megújítása.

1162-ben Mánuel császár támogatásával II. László ellenkirály, majd IV. István ellenkirály megkoronázása.

1163-ban III. István Székesfehérvárnál megveri IV. István seregeit és visszaveszi az országot. Mánuel és III. István békéje, Béla herceg Bizáncba kerül a császár családjába.

1164-ben magyar támadás Dalmáciába. Mánuel magyar területekre hatol, Bács városától visszavonul.

1165-ben a magyarok visszafoglalják Szerémséget, Zimony visszavétele.

1165-ben bizánci ellentámadás, Zimony ostroma és megvétele. Szerémség újból a bizánciaké.

1166-ban magyar támadás Dénes ispán vezetésével, győztes csata a Szerémségben. Bizánci csapatok figyelmeztető hadjáratai „Fekete-tenger vidékéről” és északról a magyarok megleckéztetésére. Újabb béke megkötése.

1167-ben magyar támadás Szerémségben de bizánci győzelem Zimonynál. A hadakozások beszüntetése.

1182-ben III. Béla elfoglalja Belgrádot, Barancsot, Szerémség visszakérül a Magyar Királysághoz.

IOANNES KINNAMOS TÖRTÉNELMI MUNKÁJÁBÓL
(1180–1183) IDÉZET:

„A császárt azonban ezek miatt nyugtalanság fogta el,¹⁵ újból személyesen akart hun¹⁶ földre menni, és hogy még inkább bizonyítékát adja a rómaiak¹⁷ erejének, a következőket eszelte ki. Alexios¹⁸, akivel eljegyezte leányát, nagy sereggel, melynek parancsnoka Alexios volt, mint protostrator¹⁹, a Dunához küldte, azt a látszatot keltve a hunokban, hogy ismét a megszokott helyekről fog támadni. Másfelől azonban azt a parancsot adta, hogy egy bizonyos Leon, mellékeve Batatzes, nagy sereg élén, mely sok egyéb mellett a vlachok nagy tömegéből állt (ezek, úgy mondják, Itáliából való hajdani telepések leszármazottai), az Euxeniosnak²⁰ nevezett tenger felőli vidékekről törjön be a hunok földjére, ahonnan mióta a világ világ, még soha senki támadást nem intézett ellenük. Így tehát egyfelől Alexios és a rómaiak serege keltett a Dunához érkezve a hunokban félelmet, mint akik rögtön át akarnak kelni, másfelől meg Batatzes támadt az említett irányból, kíméletlenül lekaszabolta mindent, és letiporta, ami csak útjába került. Nagy öldöklést vitt végbe az emberek között, s nem kevesebb foglyot ejtett. Azonkívül igásállatoknak, lovaknak és egyéb mindenféle fajtának nagy seregeit hajtván érkezett a császárhoz. A császár azonban második csapást is akart mérni rájuk, s ezért ismét sereget küldött ellenük, azzal az utasítással, hogy valahonnan északról csapjanak rá a tauroskyákkal²¹ szomszédos hunokra. E hadsereg vezérei Andronikos Lapardas, Nikephoros Petraloiphas és más kitűnőségek voltak, de valamennyi fölött Ioannes Dukas állt, akiről már többször megemlékeztem. Ezek nem sokára messze, nehezen magközelíthető, ember nem lakta vidéken haladva át, betörték a hun földre, s számos népes falura bukkanva rengeteg zsákmányt ejtettek, sok férfit megöltek, temérdek foglyul ejtettek. Amikor már onnan távozni készültek, bronzból készült keresztet állítottak itt fel, s ezt írták rá:

15 magyar győzelem Dénes ispán vezetésével
16 magyar földre
17 bizánciak
18 Béla herceg, a későbbi III. Béla királyunk
19 Alexios Axuchos
20 Fekete-tenger
21 oroszok

*Pannonia népének számtalan törzsét itt
ölte le szörnyű Ares és az ausonok keze,
mikor a híres Rómán a fényes Manuel uralkodott,
a nemes gondolkodású Komnenos császárok dicsősége.*²²

IRODALOM:

- B. Szabó János: *A tatárjárás*. Budapest, 2007, Corvina.
 B. Szabó János: *Háborúban Bizánccal*. Budapest, 2013, Corvina.
 Kristó Gyula: *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában*. Szeged, 2003, Szukits Könyvkiadó.
 Kristó Gyula: *Magyarország története 895–1301*. Budapest, 1998, Osiris Kiadó.
 Makk Ferenc: *A tizenkettedik század története*. Budapest, 2000, Pannonica Kiadó.
 Vitéz Miklós: *Vak Béla és II. Géza*. Budapest, 2010, Duna International Könyvkiadó Kft.
 Zsoldos Attila: *Nagy uralkodók és kiskirályok a 13. században*. Budapest, 2009, Kossuth Kiadó.

A dicsőtés szenvedése, 2001

²² Moravcsik, 238–239.

ÍGY ÉLTÜNK

– *Dimény János feljegyzései. Közreadja dr. Nagy Lajos* –

(II. rész)

1917. április 20. táján érkeztünk Prágába. Megérkezésünk után elválasztottak Molnár Jánostól. Engem a Cwájhaus kaszárnyába vittek a géppuskás századhoz, de ekkor Zalcer főhadnagy úr már nem volt Prágában. Ekkor az élet Prágában nagyon rossz volt.

Egy éjszaka bejön a szobámba egy őrmester és egy káplár, és kiadták a parancsot, hogy azonnal menjek a raktárba és vegyem át a menetfelszerelést, mert tizenkét órakor indul egy szakasz a frontra, és én is be vagyok abba osztva. Én tiltakoztam, nem ért semmit, parancs, elvezettek gyorsan a raktárba, felöltöttem új ruhába, és minden szerelékét átvettem, ami ilyenkor szükséges, azzal levezettek az udvarra, ahol egy Pásztor Jenő nevű hadnagy rendezte az indulásra készülő szakaszt. Mikor meglát a hadnagy, rám szól: Maga miért jön olyan későn? Hadnagy úr, alázatosan jelentem, engem most rángattak fel az alvóágyamból. Aztán az őrmester megmagyarázta, hogy ezt az embert az helyett a katona helyett öltöztették fel, amelyik egy órával előbb összeesett az udvaron. Értem, felelte a hadnagy. Aztán szerbe-számba szedte a szakaszt, és indultunk az állomás felé. Szerencsénk volt, nem vagonba, hanem egy személyszállító nagy, kényelmes kocsiba helyeztek el. Ahogy elhelyezkedtünk a kocsiban, akkor láttam meg, hogy a menetszakaszban van egy rétyi fiú is: Bajkó György, és egy nagybaconi, Pető Márton, akivel Brassóban ismerkedtem meg még újonckoromban. Két nap múlva megérkeztünk a front mögötti Obsina nevű városba. Itt volt a második gyalogezred tartalékban. A mi szakaszunkat egy nagy ház padlásszobájába helyezték el, és beosztottak mint negyedik szakaszt a harmadik géppuskás századba. Ennek a századnak a parancsnoka egy Szél nevű főhadnagy volt. A mi parancsnokunk továbbra is Pásztor Jenő volt. A megérkezésünk utáni napon egész nap esett az eső. Pásztor főhadnagy úr a padláson felsorakoztatta a szakaszunkat, nagy beszédet mondott, azt hangsúlyozva, hogy pár nap múlva kimegyünk a frontra, és ő meg akarja ismerni minden emberét. Aztán hozatott a századból hat géppuskát, nekünk volt kettő, így összesen lett nyolc géppuska. Megparancsolta, hogy minden géppuska

mellé üljön le egy ember, a géppuskákat szedje szét rendesen és rakja össze. Egyes a szakaszvezető, kettes, aki viszi a géppuskát, hármas, aki viszi az állványt, majd a négyes, ötös, hatos, hetes következik, nyolcas, aki a vizet hordja, az én voltam. Dimény, maga oda is való, mondta a főhadnagy. Nagy kacagás lett erre! Most pedig ide figyelni! Vezényelek: 1, 2, 3. Erre mind a nyolc ember nekifog a szétszedésnek, és ha avval kész, akkor az összerakásnak. Mikor elkészült a szétszedéssel és az összerakással, akkor kiáltja, hogy fertig. Ekkor elhangzott a vezényszó: 1, 2, 3! Mind a nyolc ember elkezdett zakatolni, ki ahogy tudta, szedte szét és rakta vissza.

Én nem hittem volna, hogy ebben a szakaszban ilyen gyengén képzett emberek voltak, mert én nem siettem sem a szétszedéssel, sem az összerakással, de bizony mégis én lettem az első, mind a szétszedésnél, mind az összerakásnál. Jóval megelőzve a más hetet kiáltottam, hogy fertig.

A főhadnagy kérdezősködött a belövési módokról, majd áttért a civil életre. Mikor vége volt, azt mondta nekem: Magáról a véleményem megváltozott.

Másnap elállt az eső, s így kirukkoltunk gyakorlatra Obcsina hegyes, völgyes, cserjés határába. Obcsina nagyon közel van Trieszt városához, ami Ausztria kereskedelmi kikötője a kéklő Adria partján. Párszor jártam Triesztben, de az olasz hadihajóktól félték a triesztiek.

Ez a karsztos hegyvidék nagyon szegény volt, különösen vízben. A házakat kőből építették, és többnyire emeletesek voltak falun is. Mesterséges kutakat építettek. Az épületekről csatornák útján a vizet leengedték ezekbe a kutakba. A házak teteje lapos kővel volt lefödve, vagy valami nagyon vastag kupás cserepekkal. Ezek egymásba voltak rakva, mert másként a Bóra levitte volna.

Tehát amikor a gyakorlatról jöttünk hazafelé, azt mondja nekem: Diményke vegye el a kukkeromat és a térképtáskámat, maga ezentúl mindig velem lesz. Magának a szakaszban más nem parancsol, csak én. Itt Obcsinán 1917. május 11-ig volt az ezredünk. Ekkor kaptuk a parancsot, hogy vonuljunk közelebb a fronthoz. Az első és második zászlóalj pár nap múlva be is ment a frontvonalba. A mi harmadik zászlóaljunk, és a negyedik, a Hermada belsejében lévő híres természetes barlangban, az úgynevezett Salvator közelében, a hegy körül foglaltak állást a kavernákban. Közben az olaszok készültek a 10-ik

isonzói csatára. Nap mint nap erős ágyúzás volt. Különösen a felvonulóutakat tartották erős tűz alatt. 23-án az a hír jött, hogy az első és a második zászlóaljat elfogták az olaszok, sőt ezredparancsnokságunk Bertel ezredessel együtt fogságba esett. Csak egy géppuskás század, Pesálek főhadnagy vezetésével menekült meg, és több száz olasz hadifoglyot ejtett ez a legendás Pesálek főhadnagy. Ez a hír valószínűleg bizonyult. 23-án 1 óra körül riadóztatták az egész zászlóaljunkat. Hatalmas ágyútűzben vonultunk előre, hogy feltartóztassuk a támadó olaszokat. Fel kellett tenni a gázálcokat is, mert az olaszok gázgránátokkal lőttek. Estére elfoglaltunk egy magaslatot a 144-es kótával szemben, előttünk volt a Vipak völgye. Ez az állás, amit elfoglaltunk, elég jól ki volt építve, el volt látva gránátmentes fedezékekkel. Ahogy az állást elfoglaltuk, géppuskáinkat kiszégeztük az ellenséggel szembe, öröket állítottunk, majd – mivel az olaszok nagyon ágyúztak – a legénység és a tisztiek is behúzódtunk a gránátmentes fedezékbe, vagy ahogy ott nevezték: a kavernákba. 24-én egész nap ágyúzták az állásainkat az olaszok, igaz, a miénkek is lőtték őket, még a 42-esekkel is. Pásztor hadnagy úr többször is kiküldött, hogy nézzek szét és számoljak be neki. Elbeszélte, hogy ő a civil életben színész, és mutatta a felesége fényképét is. Nagyon szép asszony volt. Nagyon megszerettem ezt a törékeny, úgymond gyöngye, de nagyon igazságos embert, aki oly emberségesen bánt velem, akárcsak Zalcer főhadnagy úr.

25-én délután változott a helyzet. Az olasz tüzekek, akik eddig mindig az állásainkat lőtték, hirtelen megnyújtották a tüzelést. Ebből arra lehetett következtetni, hogy megkezdték a gyalogsági támadást az állásaink ellen. A kavernákban riadó volt. Pásztor hadnagy úr azt a parancsot adta nekem, hogy gyorsan nézzek szét kint az állásban és értesítsem őt. Az volt az én szerencsém, mert amikor kiléptem a kavernából, akkor láttam, hogy mi hátulról be vagyunk kerítve. Az utánam jövő embernek, a nagybaconi Pető Mártonnak – aki éppen a pucérja volt Pásztori hadnagy úrnak – visszakiáltottam, hogy be vagyunk kerítve. Az olaszok, amikor engem megláttak, kézigránátokat dobtak felém. Pillanatok alatt kellett határoznom, hogy visszamegyek a kavernába, vagy az állásba szaladok. Az utóbbit választottam, nagyon helyesen, mert a szeretett hadnagyomat, a többi bajtársamat és Pető Márton többet az életben nem láttam. Hallottam, hogy Pető Márton

a fogságból hazakerült, idehaza az erdőben a szekér alá esett és fiatalon meghalt.

Mikor én a kavernából kijöttem, nyomban beugrottam a futóárokba, amelyik a kavernát a rajvonallal kötötte össze. Az állásban lévő örök, különösen a géppuskások keményen harcoltak az előretörő olasz gyalogsággal. A szegény olaszok, mint valami sündisznók összetöprődve másztak a sziklák között az állásaink felé. A rétyi Bajkó György, aki őr volt a géppuskánál, irtóul kaszálta az olaszokat. Mikor hozzáértem, rám kiáltott, miért nem jönnek ki a miénkek a kavernából? Én ekkor zavarban voltam, vádoltam magam, miért nem a kavernába ugrottam vissza, hogy értesítsem a bent lévő bajtársakat. Közben az is járt az eszemben, hogy hátha azok kitörtek vagy kitörnek a kavernából, és gyávasággal vádolnak engem, hogy otthagytam őket. Ez a gondolkodás nem gátolt abban, hogy a kézigránatokkal, amelyből elég volt az állásban, ne dobáljam az előretörő olaszokat.

Közben Bajkó György megsebesült a kezén. Gyorsan bekötöttem. Ő felkapta a géppuskát, és azt mondta: ezt viszem, sebesülve sem hagyom el. Én ott maradtam. Visszaindultam a kaverna felé, hát az olaszok rám tüzeltek. Nagyon szerencsés voltam, azon a napon talán a golyó sem fogott. Egy géppuskánk jobbra, vagy negyven lépésre kaszálta az olaszokat. Odamegyek, s hát látom, hogy Pünkösdi Miklós, uzoni születésű őrmester, egy közemberrel ketten kaszálják az olaszokat. Pünkösdi mikor engem meglátott, azt kérdezte: Mi van Dimény, hol vannak a miénkek? A kavernában, őrmester úr, be vagyunk kerítve. Az nem lehet, felelte ő, egyedül is lelövöm az egész olasz hadsereget, és valósággal őrzöngött, és lőtt tovább. Közben az olasz repülőök a fejünk fölött cirkáltak. A helyzet borzasztó volt. Az őrzöngő őrmesterrel nem mertem maradni, nem is láttam őt ebben az életben többet soha.

Én ezt a csatát jól átvészelttem. Amikor a kavernából kiléptem, akkor a mi zászlóaljunknak 80%-a be volt zárva a kavernákba. Hajóágyúk védelme alatt az olaszok tekintélyes erőket tettek partra. Ezek kerítettek be minket hátulról. Az elöl támadó olaszok nem sokat értek, azokat az állásokban lévő őrség géppuskákkal és kézigránatokkal lekaszálta. Én láttam, hogy nincs mentség, mert a hátulról támadókat nem tudjuk feltartóztatni, ezért a Vipak völgye felé akartam visszavonulni. Itt összetalálkoztam Pap Mihály rétyi szakaszvezetővel. Ők voltak vagy haton, és egy kőrakás mellől lőtték az olaszokat. Velük volt egy száz

zászlós is, egy Baricz nevű dálnoki fiú, és két román származású katona. Mihály bácsi, amikor meglátott, hívott, hogy menjek én is löni az olaszokat. A zászlós azt magyarázta, és nagyon helyesen, hogy ezeket a hátulról támadókat fel kell tartoztatni addig, amíg a mi tartalékunk előre tud törni. Nahát, mi lőttük is őket, addig, hogy már a puszkánk úgy kimelegedett, hogy a zárdugattyút csak lábbal lehetett lerúgni. De az olaszok hamar észrevették, hogy milyen kevesen vagyunk, egy géppuskát ránk irányítottak, és úgy elárasztottak golyóval, hogy a zászlós azonnal meghalt és a két román is súlyosan megsebesült. Mozdulni sem mertünk. Azt mondja nekem Mihály bácsi: Dimény, másszál hátra a bokrok felé, s nézz széjjel, mert valamerre menekülnünk kell. Én szót fogadtam, hátrafelé másztam, s mikor a bokrok közé értem, felállva is mentem, nem féltem, hogy meglát az ellenség. De alig értem ki a bokrok közül, szembe találtam magam egy szakasz olasz katonával. Én a nagy meglepetéstől azt sem tudtam mit csináljak, de azonnal rájuk lőttem. S ezután jött a nagyobb meglepetés, az egész olasz szakasz feltartotta a kezét és integettek, hogy menjek oda. De én nem mertem odamenni, mivel csak egyedül voltam. Intettem nekik, hogy ők jöjjenek hozzám. Egy ügyes, kemény olasz őrmester odajött hozzám, egy nagy szivarat a kezembe nyomott, hogy gyújtsak rá, és kézzel-lábbal magyarázta, hogy ők megadják magukat. De én féltem. Szóltam az olasznak, hogy „komm”, mert mind németül beszélt. Én úgy gondoltam, hogy az olasszal ketten elmegyünk Mihály bácsihoz, de erre nem került sor, mert Mihály bácsi szaladt felém Bariczal. Mikor engem meglátott az olasszal, egészen meghökölt. Miféle olasz ez, Dimény? – kérdi tőlem. Éppen jókor jött Mihály bácsi, mert innen vagy hatvan méterre a bokrok között egy szakasz olasz meg akarja adni magát, ez az olasz azért jött hozzám. Az jó volna, de már késő, mert már itt vannak az olaszok, alig tudtunk Bariczal elszaladni, mondta Mihály bácsi. Már itt is vannak, szaladjunk hátrafelé.

Szerencsénk volt a tereppel, hogy nagyon bokros volt, kisebb völgyekkel és dombokkal. Mi egy kis völgyön átszaladtunk, de az olaszok már nyomultak utánunk a túlsó oldalon. Nem sokáig szaladtunk visszafelé, mert a miénkek ezen a szakaszon ellentámadásba mentek át. A 2-es ezredből a 4-es számú zászlóalj és egy bosnyák zászlóalj nemcsak megállította az előretörő olaszokat, hanem vissza is verte, és nagyon sok olaszt ejtett fogságba. Mi így megmenekültünk,

és csatlakoztunk a 4-es zászlóaljhoz, amelyiknek a parancsnoka Gábor őrnagy úr volt. Engem – mivel géppuskás voltam – a 4-ik géppuskás századhoz osztottak be, amelyiknek a parancsnoka egy bécsi Rill nevű hadnagy volt.

Rill hadnagy úr megkérdezte, hogy milyen beosztásom volt. Küldönc, mondtam. Az jó, felelte, ezután neki leszek a küldönce, mert a régi küldönce eltűnt. Aztán elmagyaráztam neki, hogy az én hadnagyom Pásztor Jenő és a 3. géppuskás század a kavernában maradt. Nem baj, mondta Rill hadnagy úr, hátha mi most az ellentámadással ki tudjuk szabadítani őket. De ebből a kiszabadításból semmi sem lett, bár még valamit nyomultunk előre, de kezdett sötétedni, és így egy alkalmas helyen védelmi állásba helyezkedtünk. Alig pihentünk valamit, hajnali két órakor riadóztattak, és indultunk ellentámadásba. Ennek során tért hódítottunk és sok foglyot ejtettünk, de addig nem tudtunk előrenyomulni, hogy a kavernából ki tudtuk volna szabadítani a miénkeket. Sőt mi több, védelemre kellett megint berendezkedni. Itt voltunk május 30-ig. Az olaszok erős ágyútűz alatt tartottak, de támadni már nem mertek. Május 30-án valami ösvényen kivontak a frontból. A csata előtt, május 10-én az ezredünk 4000 emberből állott, a csata után, május 31-én alig voltunk 400-an. A többi meghalt vagy megsebesült, de a legtöbb fogságba esett. Ez volt a híres 10. isonzói csata, amit az olaszok indítottak.

Rill hadnaggyal kapcsolatosan még elmondok két dolgot. 25-én az ütközet alatt nagy mennyiségű svéd származású szardínia halra tettem szert, s mikor 30-án jöttünk ki a frontból, a szardíniás dobozok zeregtek a hátizsákomban. Rill hadnagy úr megtapogatta s megkérdezte: Mi ez? Muníció, feleltem. A négyszögletű szardíniásdoboznak a fogása a hátizsákon keresztül olyan volt, mint a muníciónk, így elhitte és nagyon megdicsért, hogy milyen jó katona vagyok. Engem a lelkiismeret – azért, hogy hazudtam – nem nagyon furdalt, mert végeredményben muníció volt, de hasba való muníció. A másik dolog az, hogy ez a hadnagy a katonáinak nemcsak a nevét, hanem a címét is leírta egy füzetbe. Így történt aztán, hogy 1942-ben hivatalos idéző jött, hogy Szentgyörgyön jelenjek meg a kémelhárító hivatalban. S ki volt ott? Egy német kapitány, aki nem volt más, mint Rill. Látni akart. Megölelt, megcsókolt, s egész nap ettünk s ittunk.

Május 31-én Kozinohepelje nevű jó nagy faluban voltunk pihenőben 4 napig. Itt látogatott meg Károly király, aki nagyon sok kitüntetést osztott ki a katonák közt. Többek között én is, és Pap Mihály bácsi is nagy ezüst kitüntetést kaptunk.

Mikor hazakerültem a háborúból, sokan azt kérdezték tőlem, hogy miért kaptam a kitüntetést. Mit is felelhettem volna erre, csak azt, hogy szerencsés voltam, és nem haltam meg, mert 25-én és 26-án annyi golyó sípolt el a fülem mellett, hogy százszor is meghalhattam volna. Egyedüli jó tulajdonságom csak az volt, hogy az eszemet soha, egy pillanatra sem veszítettem el, bármilyen körülmények között is voltam.

Május 24-én itt az olasz fronton találkoztam a rétyi Varga Boldizsárral, aki a szemén sebesült meg. A minap kértem tőle: Emlékszel Boldizsár, hol találkoztunk? Igen, de már rég volt, nem is tudom hányadikán.

A 10-ik isonzói csatában fogságba került a szülőfalumból Kis Dávid, Veres Tamás, Tök Gyuri. Megsebesült: Veres Gyula, Dombora Márton és Maksai Miklós.

Haj, de hány volt azoknak a száma, akiket nagyon szerettem, de többé sohasem láttam, mint Pásztor Jenő hadnagy úr is, kinek a címére a feleségétől érkező levélre én válaszoltam Nagyváradra. Azt írtam, hogy fogságba esett, de ki tudja, mi lett vele.

Itt Kozinán aztán újjászervezték. Prágából érkezett 2 menetzászlóalj, s így az ezredből csináltak három zászlóaljat. Itt találkoztam egy Veres Ferenc nevű 51 éves komollói emberrel, aki a hadosztályparancsnokságnál volt katona mint suszter. Ez az ember, amikor meglátott, örömeiben azt sem tudta, hogy mit csináljon. El kellett vele menjek a korcsomába, az ismerősöket össze kellett szedjem, hogy ő tisztelje meg őket. Összeszedtem Pap Mihály bácsit, Barabás András bácsit és Nagy Lajost. Ezek mind rétyiek voltak. Öt liter álást rummal [ánizslikőr és rum keveréke - N. L.] ittunk meg. Úgy megrészegetett a társaság, hogy Jóska bácsit alig tudtam hazavezetni, a rétyiek is mászva mentek a szállásra.

Aztán pár nap múlva jött a parancs, hogy ezredünk megy az orosz frontra Galíciába.

Ennek nagyon megörvendtünk. Én elmentem Jóska bácsihoz búcsúzni. Az öreg nem hagyott nyugtot nekem, amíg száz koronát el nem fogadtam tőle. Ez a pénz kell neked az útra, mondta, Galíciáig sok

állomás van, s jó, ha van pénzed. Nekem olyan sok a pénzem, hogy azt sem tudom, hova tegyem.

Június 8-án bevagoníroztunk, s hat napig döcögött velünk a vonat, amíg megérkeztünk Galíciába. Visztova nevű faluban szállásoltak el. Amikor Kosinán az ezredet újraszervezték, én megint az újraszervezett harmadik géppuskás századhoz kerültem. Parancsnokunk egy Stark nevű osztrák hadnagy volt, aki engem a zászlóalj-parancsnoksághoz vezényelt küldöncnek. Itt Visztován nem telt rosszul. A zászlóaljparancsnokunk Oltai kapitány úr, segédtiszt a brassói származású Hímes főhadnagy úr volt. Visztován mi pihenőben voltunk, a front előttünk vagy 20 kilométerre volt, Stanislau város környékén. Június vége felé járt az idő. Egy napon már osztották a délebedet, mikor jött a parancs, hogy riadó, az ebédosztás abbamaradt, aki megkapta, megette, ahogy tudta, a többi nem evett, mert nem volt arra idő. Gyorsan felszerelőzködtünk és indultunk a front felé. Alig haladtunk előre vagy öt kilométert, az úton nem lehetett előre menni a visszafelé vonuló trén és egyéb megriasztott csapatoktól. Ekkor tudtuk meg, hogy az oroszok elég széles vonalon áttörték a frontot. Mi csak az út két oldalán, vagy a mezőkön tudtunk előhaladni. Estefelé egy erdőben foglaltunk el egy előre elkészített állást. Jó erős állás volt, többszörös drótakadályokkal megerősítve. Alig foglaltuk el az állást, egy erős felderítő járőrt küldtek előre, két géppuskával megerősítve. Ez a járőr az előnyomuló oroszokkal meg is ütközött, feltartoztatta őket, de aztán estére visszavonult a főállásba. Az éjszaka folyamán nem történt semmi. Korán reggel egy járőrt megint előreküldtünk, visszajött és jelentette: támadásra készülnek. Előttünk az állás nagyon erős volt, nyolc géppuska elhelyezve a zászlóalj frontján, az oroszok ágyúzása bennünk nem tett semmi kárt. Két óra tájt az oroszok tömött sorokban támadtak. Nekünk a parancs az volt, hogy csak akkor lövünk, amikor az ellenség az állás előtt a drótakadályoknál lesz. Ez hamarosan be is következett. Ekkor irtó tüzet nyitottunk a géppuskákkal és a kicsi puskákkal. Előttünk elvérzett az ellenség, de nem úgy tőlünk balra. Itt az oroszok nagy huri-hurizással betörték az állásainkba, minket pedig balról oldalba kezdtek támadni. Én mivel zászlóaljküldönc voltam, megfigyeltem a zászlóalj parancsnokunk minden mozdulatát. Mikor minket az oroszok oldalról kezdtek támadni, láttam, hogy a kapitány úr térdei hogyan remegtek. Aztán előkapta a térképtáskát és a tájólót,

és megmutatta az irányt, hogy merre kell visszavonulni. Az irányt elég jól választotta, mert mikor az erdőből kiértünk, előttünk volt egy folyóvíz, jobb oldalán az országút, a vízen keresztül híd. A hídon át nagyon nehéz volt a visszavonulás. Mert az ilyen szétriasztott csapatok között nehéz a rendet megtartani, de aztán estére sikerült nekünk is visszavonulni a hídon át. Még vagy hat kilométert vonultunk vissza egy faluba, ahol az ezredparancsnokságunk volt. A kapitány úr, a mi századparancsnokunk nagyon finom, okos ember volt, neki köszönhető, hogy ezt az ütközetet olyan jól, veszteség nélkül megúsztuk. De tőlünk balra, a második zászlóaljnál, ahol az oroszok betörték, nagy veszteség volt. Itt vérzett el az Ausbildungzug, amelyikben Lipicán én is voltam. Ezt a szakaszt a részeg orosz katonák lemészárolták. Itt halt meg a brassói származású Bojom főhadnagy, és a sepsimagyarósi Darabont, és sokan mások, akiknek elfelejtettem a nevét.

Ahogy én láttam, Zimenc ezredes úrnak nem nagyon tetszett, hogy Oltai kapitány úr az ütközeteket mindig a legkisebb veszteséggel ússza meg. Ezért rá is kiáltott, hogy nem hátra, hanem előre kell menni. De Oltai kapitány úr kímélte az embereit, ahol látta, hogy baj van, kitért a támadás elől, és mindig sikerült neki.

Az orosz hadseregnek ezek a támadásai az utolsók ellenünk. Kornilov tábornoknak, aki Kerenszkij parancsára támadott, nem sikerült az utolsó offenzívája.

Itt megálltunk. Reggel korán keltünk. Az ezredparancsnokunk, Zimenc ezredes úr nem volt meglegedve a 3. zászlóalj harci működésével. Ráparancsolt a kapitány úr Oltaira, hogy nem visszavonulni, hanem előre, egy tartalékállást el kell foglalni. A térképet nézegették, de az állás nem volt meg a térképen. A kapitány úr nagyon vitatkozott az ezredes úrral az állás holléte felől, végre az ezredes úr egy sánta zsidó vezetőt adott a kapitány úr mellé, aki vállalkozott, hogy egy keskeny erdei úton elvezet minket a vitatott állásba.

Ezzel elindultunk előre, egy kilométerrel elébb elértük az erdőt és benne a keskeny utat. Itt a kapitány úr ráfogta a bróvingot a zsidóra, és megfenyegette, hogy amennyiben tévútra vezet, le fogja löni. A szegény sánta zsidó reszketett. Az úton az előnyomulás úgy történt, hogy egy kisebb őrzőjáratot előreküldöttünk, aztán 2 géppuskát a zászlóalj élén. A zászlóalj legénységének fele az út jobb oldalán, a másik fele a bal oldalon, rajvonásban vonult előre, leghátul a többi géppuska. A terv

az volt, hogy ha előlről kapunk támadást, a 2 első géppuska azonnal szembetűzel az ellenséggel, ha jobbról jönne támadás, a jobbról levő rajvonal veszi fel a harcot, ha balról jönne támadás, a bal oldali rajvonal veszi fel a harcot, hátul megint a géppuskák. Így indultunk az erdő közt előre. Körülbelül 5 kilométert mehettünk előre, akkor elértük az állást. A kapitány úr elengedte a zsidót, aki nagyon boldog volt. Mi gyorsan igyekeztünk az állást elfoglalni, ami sikerült is. Alighogy az állást elfoglaltuk, jobb szárnyunkon egy hattagú orosz járőr oly vigyázatlanul jött előre, hogy fogságunkba került. Ekkor előreküldött őrszemeink szaladtak vissza és jelentettek, hogy előttünk hatalmas ellenséges erők vonulnak el, semmi biztosítás nélkül. Erre fel a zászlóalj-segédtsztnek nagy kedve volt meggyőződni, hogy igaz-e az örök jelentése. Maga mellé vett engem és még egy küldöncöt. A bokrok fedezete alatt óvatosan mentünk előre, és nemsokára láttuk, hogy az ellenség hogyan vonul rajvonalunk előtt, fedezetlenül.

Ahogy visszaértünk az állásba, egy nagyobb ellenséges járőr közeledett az állásunk felé a jobb szárnyon. Ezekre a jobb szárny elkezdett tüzelni. Ekkor a kapitány úr kiadta a parancsot az általános tüzelésre. Megszólaltak a géppuskáink és az összes fegyvereink, nagy pánikot keltve az ellenség soraiban. A tüzelés néhány percig tartott, ekkor a kapitány úr elrendelte a visszavonulást, de nem azon az úton, amelyiken előrejöttünk, hanem attól jobbra az erdő között. Ideje is volt, hogy visszavonuljunk, mert az ellenséges tüzéréség elkezdte lőni az állásunkat. Visszafelé egy darabig elég sűrű erdőben mentünk, aztán egy rét következett, abban volt egy nagy major, nagy szénás csűrökkel. Amire ide értünk, este lett. A kapitány úr kiadta a parancsot, hogy minden ember megehet egy tartalék húskonzervet, amit csak parancsra volt szabad megenni. Itt, ebben a majorban megháltunk. Reggel korán megkezdtük a visszavonulást, vagy 10 kilométert mentünk hátrafelé, és elértük a Kalusz nevű községet. A község jobb oldalán volt egy tartalékállás, azt elfoglaltuk. Ekkor parancsra megint megettünk egy konzervet. Délután 2 óra tájban egy nagyszámú lovas kozák csapat közeledett az állásunk felé, s közben állásunkat lőni kezdte az orosz tüzéréség. Mi közel vártuk a kozákokat, úgy 150 lépésre, ekkor irtó tűz alá vettük őket. Ők hanyatt-homlok menekültek visszafelé, de mi is azonnal megkezdtük a visszavonulást, mert attól féltünk, hogy oldalról bekerítenek. Vagy 4 kilométert vonultunk vissza. Itt megálltunk.

Nagyszámú német katonaság ágyúktól támogatva indult előre ellentámadásra az oroszok ellen. A németek támadása sikerült. Az oroszok megkezdték a visszavonulást. Mi, az egész második ezred, egy kisebb faluban összegyűltünk, szerbe-számba szedtek, de a 3 zászlóaljából csak kettőt tudtak csinálni. A mi zászlóaljunkat, a harmadikat a másik kettőbe osztották fel, és alakítottak egy rohamszázadot, amit jakk-kompániának neveztek el. A jakk-kompánia parancsnoka Hímes főhadnagy lett, a volt harmadik zászlóalj segédtisztje. A harmadik zászlóalj feloszlátásából kifolyólag nekem is elég kellemetlenségem volt. A mi zászlóaljunkat, a harmadikat, amikor feloszlatták, nekem a géppuskás századhoz kellett volna bevonuljak, mert Stank hadnagy úr vezényelt a zászlóaljhoz küldöncnek. De Hímes főhadnagy úr, aki Zimens ezredessel jó viszonyban volt, az összes küldöncöt magával vitte a jakk-kompániához. Időközben Stark hadnagy úr helyett Szoreszku brassói származású tiszt lett a géppuskás parancsnok. Ez a Szoreszku főhadnagy, amikor meglátott, hogy én nem a géppuskásokhoz vonulok be, hanem a jakk-kompániához, ahelyett hogy szépen szólt volna nekem, elkezdett szidni, úgy mondva az ezred előtt, ilyen-olyan semminek nevezett, s követelte, hogy azonnal vonuljak be a géppuskás századba. Akkor előlépett Hímes főhadnagy, és azt bizonygatta, hogy nincs joga engem szidni és követelni, hogy az ő századához vonuljak be. A vitának aztán az ezredes úr vetett véget, aki azt mondta, bárkit, aki a jakk-kompániához jelentkezik önként, azonnal oda kell engedni. Én semminek sem örültem, mert én sem Hímest, sem Szoreszku-t nem szerettem. Hímes velem nagyon jól bánt, de mégsem szerettem, mert bölcs volt és pökhendi. Szoreszku-t meg gyűlöltem, mikor szidni kezdett. Aztán pár napi pihenő után megkezdtük az előrenyomulást. Úgy július 20-a körül történt, Stanislau város előtt álltunk, feladatunk volt, a jakk-kompániának, a várost minél hamarabb elfoglalni. Egy szakaszunk Deblány törzsőrmester úr vezetésével igen előrehaladott, elvesztettük vele az összeköttetést. Nekem a főhadnagy úr, Hímes azt a parancsot adta, hogy egy Lázár nevű másik küldöncel igyekezzek összeköttetést keresni Deblány szakaszával.

Mi Lázárral el is indultunk jobbra, de mivel az orosz utóvédek nagyon lődöztek, mi egy elhagyott futóárokban igyekeztünk előre. Egy kanyarulatnál az történt, hogy én mentem elől, és majdnem összeütköztem egy nagy szakállas orosz katonával. Én ijedtemben azt sem tudtam,

mit csináljak, a szemem egy pillanatra sem mertem levenni az oroszról, hogy nehogy a pillanat alatt lelőjön, viszont ő is úgy volt velem. Nehéz másodpercek voltak, de az orosz megszólalt, és azt mondta: „pányi nye puskát”, és én azt mondtam: „tu nye puskát”. Erre az orosz előrelépett és megölelt, megcsókolt, és a szemiből a könny a szakállára folyt. Én csak akkor mertem hátrapillantani, hogy Lázár hol van, de neki hült helye volt, ijedtében visszaszaladt. Én elévettem a kenyérzsákomat, volt nekem egy fél kulacsnyi rumom, gondoltam magamban, ha már békét kötöttünk, igyunk áldomást. A kulacsból ittam egy kicsit és odakínáltam az orosznak: „nesze pányi vodka”. Ő jót húzott, és azt mondta: „nye vodka, pányi, rumú”. Aztán kínáltam kenyérral is, ő is kioldta a kenyérzsákját, de neki nem volt se ital, se kenyér, hanem volt 2 új borotvája, s az egyiket nekem adta. Aztán értekezni kezdtünk, úgy, ahogy tudtunk. Magyarázta, hogy neki sok gyermeke van, szeretne hazajutni, náluk már nem tart sokat a háború. A vége az lett, hogy ő megint megölelt és megcsókolt, és elindult Stanislau felé, én meg elindultam visszafelé. Néhány perc múlva visszaérkeztem a kompániához. Mikor a főhadnagy úr meglátott, csodálkozott. „Mi van magával?” – kérdezte –, „Lázár azt mondta, magát elfogták az oroszok.” „Hol van Lázár?” – kérdeztem. Jött Lázár, és azt mondta: „Én láttam, amikor a kanyarulatnál szembementél az oroszokkal, és én alig tudtam elmenekülni. „Ezeket te mind álmodban láttad” – feleltem én. „Ha elfogtak volna, hogy volnék most én itt. Te jöttél utánam, aztán képzelődtél vagy álmodtál, hogy oroszokat láttál, beszartál, engem ott hagytál, elfutottál. Én ebből semmit sem vettem észre, csak azt, hogy egyedül vagyok. Aztán még egy darabig előrementem, de az összekötést nem tudtam megtalálni Deblány törzs úr szakaszával, és így visszatértem.”

Így az én jelentésem alapján a jakk-kompánia elindult Stanislau irányába, a főhadnagy úr vezetésével. Az orosz utóvédek már nem lövöldöztek. Így nagyon gyorsan értük el Stanislaút, de a Deblány szakasza megelőzött, hamarabb bent volt a városban, mint mi. A mi parancsnokunk, Hímes főhadnagy úr a rumból valamivel többet ivott volt a kellesténél, mert a városban a civil lakosság között igen erélyesen lépett fel, egy gyanús házra engem is ráuszított. Mikor a házba beléptem, síró nőket találtam ott, szegények azt sem tudták, mivel kínáljanak. Egy pár tészta elfogadtam, és utána én is majdnem sírtam,

de erre idő nem volt, mert gyorsan vonultunk előre. Aztán egy utcaszögleten találtunk vagy 22 darab kozák lovat, amit négy jakk-kompánista katona őrzött, a Deblány szakaszából valók. A főhadnagy úr kérdésére, hogy hol van Deblány, azt felelték, hogy abban a nagy házban vannak. Amikor beléptünk a házba, Deblány fogadott katonáival, egy néhány agyonvert kozák halott között. Deblánynak a szemei ki voltak mecseredve, nagyon vérmesek voltak. „Ezeket itt elintéztem” – mondta –, „ott kint van egy sereg ló, azok közül választhat a főhadnagy úr.” A valóság az volt, hogy az utóvédnek hagyott kozák lovasság a nők között garázdálkodott. Ebbe a házba néhány zsidó nő volt menekülve. A kozákok nem gondolták, hogy a miénkek oly gyorsan bent lesznek a városban, és így betörték a házba a zsidó nőkre. Lovaikat kint hagyták 2 kozák őrizete alatt. Deblányt egy városi zsidó, aki a nőket féltette, oly gyorsan és ügyesen vezette a mit sem sejtő kozákokra, hogy Deblány és emberei a két lóőrző kozákot agyonverve bementek a házba, és az itt levő kozákokat egytől egyig legyilkolták. A kozákok, mivel nőekkel akartak foglalkozni, a fegyvereiket is lerakták volt, és így mikor Deblány és katonái szuronyszegezve berontottak a házba, védekezni sem igazán tudtak.

Ezen az éjen megszálltuk a várost, ez történt 1917 július közepe táján, a dátumra már nem emlékszem.

Ez a Deblány olyan 190 centi magas, vállas, erős ember volt. Apja román, anyja tót asszony, ő maga nagy magyar. *Az Est* nevű újságot járatta, de mivel olvasni gyöngén tudott, mindig én olvastam fel neki. Elöttem arra hivatkozott, hogy a pápaszemét elvesztette, de aztán nagyon megfigyelte, hogy mit olvasok, mert többek előtt hangoztatta, hogy ezt meg ezt olvastam az Estből.

Ahogy Stanislaut elfoglaltuk, napokon keresztül csatározások közt vonultunk előre a visszavonuló oroszok után. Elővonulásaink alkalmával történt velem, egy falut fésültünk át. Én bemegyek egy házba. Mikor beléptem, úgy megijedtek a gyermekek és az asszonyok, hogy szólni sem tudtak. Köszöntem nekik: „Dobredán, mámikák”. Kértem tőlük egy kis tejet, hoztak egy kis fazék savanyú tejet. Ritkán esett nekem életemben olyan jól étel, mint ez a tej. Pénzt adtam nekik, sehogy sem akarták elfogadni, de mégis örvendtek a pénznek, örömben mézet pakoltak nekem. Mikor elbúcsúztam tőlük, sírtak, és én is könnyeztem.

Aztán egy reggel, úgy július közepe után hallom egy reggel, hogy elesett Kiss Balázs tiszthelyettes, aki bitai születésű volt, s akivel én Brassóból '14-ben indultam a frontra. Ezt az embert nagyon sajnáltam.

Pár nap múlva történt egy kis esetem. Egy völgyön vonultunk előre, előttünk úgy 800 lépésre volt egy magaslat. Egy helyen azt mondja a főhadnagy úr, hogy üljünk le. Messzelátóval kezdte figyelni a magaslat tetejét, és elkiáltja magát, hogy azonnal rajvonalba fejlődni, mert orosz lovasság készül ellenünk rohamra. És nekem azt a parancsot adta, hogy gyorsan szaladjak hátra a zászlóaljhoz, és jelentsem, hogy lovassági támadás készül a jakk-kompánia ellen. Én erre megrugaszkodtam visszafelé, de az eszemben az járt, hogy amennyiben sikerül a kozákoknak áttörni a jakk-kompánián, nekem sem lesz kegyelem, mert a kozákok halálra gázolnak. Éppen ezért nem egyenesen a zászlóalj felé szaladtam, hanem kissé balra, ahol egy tanya volt. Azt gondoltam magamban, hogy a tanyán menedéket találok egy bizonyos ideig. De közben visszanéztem, és láttam, hogy a rajvonalba fejlődött jakk-kompánia oly heves tűzzel fogadta az orosz lovasságot, hogy azok megtorpantak és visszavonultak a magaslat mögé, ott felállították a kerekes géppuskát, és elkezdtek tüzelni ránk. De ez sem tartott sokáig, mert egy üteg ágyú, a mienk, elkezdte a magaslatot ágyúzni. A mi főhadnagyunk onnan fedezte fel az orosz lovasság támadási szándékát, hogy nagy meleg volt, és ilyenkor a lovak rángatják a fejüket, és a domb mögül kilátszott a lovak fejrángatása, és a messzelátóval fel tudta fedezni.

Én egy szuszra 2 kilométert szaladtam a zászlóaljig. Itt leadtam a jelentést, de ők már tisztában voltak a helyzettel. Aztán még hetekig tartott az előrenyomulás, egészen augusztus végéig. Hímes főhadnagy úr szabadságra ment, helyette egy Fikk nevű zászlós volt a parancsnokunk. Egy napon vonultunk előre, egy erdei úton, sűrű erdők között. Egy helyen megálltunk. A zászlós úr nézte a térképet, és gondolkodott nagyon. Kérdelem tőle: „Mi a baj, zászlós úr?”. Azt mondja nekem, itt kellene legyen egy vadászház, és én nem kapom. Nézem én is a haditérképet, és azt mondom: „Zászlós úr! Előre kell menjünk még vagy 2 kilométert, aztán jobbra pár száz lépésre, és ott van a Jégerhaus, vagyis a vadászház.” Aztán azt mondja a zászlós úr: „Hát maga ismeri a térképet, hogy maga oly hamar felfedezte a vadászházat.” „Hát, zászlós úr, ehhez nem kell nagy tudomány.” – feleltem neki, és

magamban azt gondoltam, ha én valaha hazakerülök a háborúból, megházasodom és gyermekeink lesznek, én azokat mind taníttatom. Mert ha iskolája van az embernek, ha nem is tud jobban, mint én, mégis tiszt. A zászlós úr mégis okos volt, mert nem volt büszke. Ezután mindig ketten néztük a térképet.

Az oroszok szüntelen vonultak vissza. Szeptemberben Észak-Bessarábiában a Kalinkovszki nevű faluban voltunk. Itt a front megállt. Ezredünk az oroszokkal szemben itt beásta magát, és megállt. Mi, a jakk-kompánia az ezredparancsnokság mellett voltunk elszállásolva. Ebben a Kalinkovszki nevű faluban nagyon sok volt a dió, szilva és alma, ami nekünk nagyon jó volt. Ezredünknek a jobb szárnyán az orosz állások a mi állásainktól kilométerekre voltak. Itt a mi feladatunk az volt, hogy a két front között éjjelenként felderítő szolgálatot teljesítettünk, ami elég veszélyes volt. Voltak is sebesültjeink, és halottaink is. Októberben két falunkbeli születésű katona került hozzánk a jakk-kompániába. Az egyik Nika Albert, a másik Dobreszku András volt, 1898-béli születésűek, és szintén ide jött Szász Antal, 1899-es születésű is. Itt nekünk, eltekintve a veszélyes éjjeli kirándulásoktól, jól telt. Alma, dió volt elég. Én december 10-én szabadságot kaptam, 14 napot, aminek nagyon megörvendtem. Aztán Csernovic, Máramarossziget felé hazajöttem.

András testvérem is szabadságon volt. Ő ekkor már mint rokkant katona Nagyszebenben könnyű-szolgálatos volt. Édesanyám, testvéreim valahogy megvoltak idehaza. Én is boldog voltam, hogy hazajöhöttem, de az ilyen frontról kapott szabadságok nagyon gyorsan teltek. Nyújtottam is volna a szabadságot, de a csendőrök idehaza a frontkatonának nagy ellenségei voltak.

December végén, amikor a szabadságról visszaérkeztem a frontra, az ezred egy Raranere nevű faluban volt. Itt olyan békeféle volt az oroszokkal, harcok már nem voltak. Itt Raranerén egy kis orosz házba voltunk beszállásolva vagy haton. Egy napon elkezdett a fogam fájni, de nagyon. Este úgy 9 órakor lefeküdtünk aludni. Mások már javában aludtak, de én csak forgolódtam a földön, mert a földre szalmát tettünk, úgy háltunk. A háziasszony, orosz asszony leszállt a kemence tetejéről és köztünk tapogatózva ki akart menni, de mikor mellém lépett, engem valami különös érzés fogott el. A fogam fájása azonnal elmúlt, megfogtam az asszony lábát, az asszony lehajolt és suttogetta, hogy nye,

nye, de nem engedtem el, és a vége az lett, hogy mindketten kimentünk a hűvösre.

Reggel korán keltem, elhoztam a társaimnak is a reggelit, és az asszonynak is hoztam egy fazék kávéját. Az asszony nekem tojást rántott. Társaim kérdezték, miért adott neked az asszony tojást. „Azért” – feleltem – „mert én is kávéját hoztam neki.”

Aztán néhány nap múlva elhagytuk Raranerét, hátrafelé mentünk, Horodenkára. Ez egy nagy orosz község. Itt egy népes orosz családnál voltunk elszállásolva. Nagyon becsületes emberek voltak. Itt volt egy csapatszemle, hideg Nemere-szerű szél fúj, és mind a két fülem lefagyott. A jobb fülem most is hámlik. Horodenkán jól telt, de nem sokáig ültünk. Az oroszokkal már béke volt. A románokkal is megkezdődött a béketárgyalás.

Minket, az egész második gyalogezredet, kivéve a géppuskásokat, bevagonérozta. Elindítottak Csernovicon, Budapesten keresztül Kaposvárra, ahol kivagonérozta. Mi, a jakk-kompanya csak pár napig voltunk Kaposváron. Egy zászlós parancsnoksága alatt kivezényelték Lengyeltótiba, rekvirálni az egész járásban. Zászlósunk neve Leó Pribis, művelt ember volt. Úgy hallottam, hogy a háború után száz pap volt Feketehalomban.

Itt a lengyeltóti járásban rekviráltunk. Nagyon jól telt, kitűnő borok voltak. Ideiglenesen a gróf Zichy Béla uradalmában voltunk elszállásolva, innen jártunk a Balaton melletti falukba. Szemes, Lelle, Boglár, Fonyód – mennyi kedves emlék fűz ezekhez a falukhoz.

Lengyeltótiban láttam egy nagyon szép háborús színdarabot, Lior Lea volt a címe. Egy másik faluban, Somogyváron kellemetlen összetűzésünk volt a csendőrökkel, a hibások mi voltunk. Bennem is nagy volt a gyűlölet a csendőrökkel szemben. Úgy tapasztaltam, hogy azok a frontkatonákat mindenütt lenézik. Somogyváron rekviráltunk. Én voltam a parancsnoka mint őrzető egy 6 tagú őrzőjáratnak. Volt velünk egy rokkant somogyvári kisbíró, mint előljáró, ő is nagyon szította bennünk a tüzet. Panaszkolta, hogy mily gorombák a csendőrök a szabadságos katonákkal, aztán ahol rekviráltunk, boros asztal várt mindenütt. Elhatároztuk, hogy bemegyünk a csendőrlaktanyába és kutatást tartunk. Előre már betöltöttem a puskákat és szuronyt szegeztettem. Nem tudtuk, hogy mennyien vannak benn, és minden eshetőségre fel akartunk készülni. Én a kisbíróval mentem elől,

bemutatkoztam az őrmesternek és előadtam, hogy parancsom van a községben minden épületet átkutatni rekvirálás céljából. Az őrmester tiltakozott, hogy ez nem vonatkozik őrájuk, mert ők éppen olyan katonák, mint mi. Soha egy napot nem voltak a fronton. Itthon basáskodnak a szegény asszonyokon és a szabadságos katonákon. Még volt egy tizedes rangú csendőr, az is próbált tiltakozni, arra azt kiáltottam, hogy „Kuss, bitang!”. Az őrmesternek több esze volt, mert látta, hogy a katonáim úgy morognak, mint a vérebek. Ideadta a kulcsokat, kinyitottuk az ajtókat, felhánytunk mindent. A kisbíróval összeírtuk, hogy mennyi gabona van egy szobában. Katonabakancsok, pokrócok és egyéb katonai dolgok, azt mind összeírtuk, és mint aki jól végezte dolgát, eltávoztunk. Az őrmester közben telefonált ide-oda, hogy részeg katonák garázdálkodnak az őrsön. Egy óra múlva már ott volt a mi zászlósnk, Pribis, és egy főhadnagy. Kocsin érkeztek. Rögtön hozzám jöttek, és kérdezték, mit csinálok. „A parancsot teljesítettem, ahogy engem kiképeztek, hogy minden épületet ki kell kutatni, és felírni a készletét.” „De ez nem vonatkozik a csendőrlaktanyára.” – felelte a zászlós. „Lehet, zászlós úr, alázatosan jelentem, de én ezt nem tudtam.” Aztán visszamentünk a csendőrökhöz, megnézték a műveletet, egyet pislogtak, de nekem ebből kifolyólag soha semmi bajom nem lett.

Aztán nagyon hamar telt az idő, ma itt, holnap ott, és mindenütt csak jól. Pénzünk is volt elég, mert az uradalom nem fogadta el az értünk járó kosztpénzt a kincstártól, igaz nem is sokat ettünk az uradalomban. De minden jónak vége szokott lenni. 1918. május derekán jött a parancs, hogy összpontosuljunk Kaposváron. Itt Kaposváron voltunk egy hétig. Kaposváron az állomás mellett levő külvárosban valami zöldkádernak nevezett katonaszökevényekkel összeverekedtünk, és itt elég súlyos helyzetbe kerültem, amiből 2 kisebb sebbel kerültem ki, ezek a sebek lehettek volna halálosak is.

Kaposvárról Tolna megyébe, Szekszárdra vittek, ahol altiszti iskolát végeztünk, vezényelni tanítottak, mert mi, akik harctéren kaptunk kisebb-nagyobb rangot, a békebeli vezényléshez nemigen értettünk. Máskülönb Szekszárdon is nagyon jól telt. Velem is megtörtént, hogy egy gazda behívott a borpincéjébe, lerészegített és kacagta. Itt is kicsit voltunk. Május eleje lehetett, amikor bevagonéoztak, és indultunk, de nem tudtuk, hogy merre, csak sejtettük, hogy az olasz frontra, Bécsen keresztül. Melk nevű Duna menti városban 3 napig vesztegeltünk a

vasonokban. Feredeztünk a Duna vizében. Ez a Melk nevű város ránk, magyarokra nézve történelmi nevezetességű város. Egyik Árpád-házi királyunk itt Melken egy gyönyörű szép templomot építtetett egy hegy tetején, amit ez alkalommal meglátogattunk kívül-belül. Három nap múlva éjjel elindult a vonatunk. Nem tudom mi okból, Bajorország felé vettük az utat. Itt egyik kisebb városban fél napig vesztegeltünk, itt nagyon olcsó volt a sör. Egy éjszaka aztán visszakanyarodtunk Ausztriába, aztán május 20-a körül a Trieszt nevű várostól nem messze egy hegyi faluban a vonatból kivagonéroztak és elszállásoltak. Itt voltunk pár napig, gyakorlatoztunk élessel. Pár nap múlva gyalog indultunk a front felé, Galdanozón és Montenovanon keresztül, többnyire éjjel. Egy éjszaka nagy öröm ért. Meg voltunk állva, pihentünk, amikor felénk lovagolt egy nagy magas katonatiszt. Megállt, és azt kérdezte, miféle alakulat ez a miénk. A hangjáról rögtön megismertem, Zalcer főhadnagy úr volt, ekkor már százados. Odaszaladok hozzá. „Nem ismer, százados úr?” – szoltam hozzá. Ekkor már megismert. „Jaj, Diményke, maga itt?” Megölelt, és majdnem sírtunk. Aztán kevés ideig beszélgettünk, és vége, őt se láttam többet az életben soha. Jaj, de hányszor gondoltam reá, nagyon sokat köszönhettem neki, talán az életemet. Aztán megérkeztünk 2 nap múlva, Asziágótól nem messze a hegyek között táboroztunk. Készültünk a nagy offenzívára, amit a történelem piavei csata néven ismer. De ez a csata az Adriai-tengertől a svájci határig terjedt, vagyis kiterjedt az egész olasz frontra. Nappal pihentünk, éjjel minden katona hordta a hátán az ágyúgba való muníciót az ütegekhez. Nappal nem lehetett, sőt éjjel is nagyon nehéz volt, mert az olaszok az utakat állandóan lőtték ágyúkkal. Este, mikor sötétedni kezdett, indultunk. Két darab ágyútöltényt kellett egy embernek vinni. Elég nehéz volt, két éjszaka én is vittem, de harmadik este csak elindultam, nem messziről visszatértem a szállásra, befeküdtem a sátor alá és kezdtem aludni. Nemsokára jött az ügyeletes tiszt, egy Szucsek nevű zászlós, kis villanylámpával benéz a sátor alá, és azt kérdi: „Ki van itt?” Én feleltem, hogy ki, azaz „Én, Dimény örvezető.” „Maga miért nincs szolgálatban?” „Azért, mert beteg vagyok, zászlós úr, nem bírom ezt a szolgálatot, vissza kellett térjek az útból.” „Reggel megy maródi vizitbe”. „Szívesen, zászlós úr, csak megérjem a reggelt.” Reggel aztán mentem is, törtem az eszem, hogy mit hazudjak, mert nem voltam beteg. Maródi viziten mindig az első dolog a lázmérés, de nekem

lázam nem volt. Hanem Szabó főhadnagy orvos úr megállapította, hogy gyöngö a szervezetem, ki vagyok merülve, rendelt valami orvosságot és 5 napi dincfrájt (ném. dienstfrei = szabadnap – szerk. megj.). Ez akkor nagy szó volt, ha rágondolok, mily nehéz éjjel, sötétben, ágyútűzben ágyúmuníciót szállítani a hátamon. Június 8-án felozlatták az alakulatunkat, a jakk-kompániát. Szigorú parancs érkezett, hogy azok a katonák, akik valamit értenek a géppuskához, azonnal jelentkezzenek. Én is jelentkeztem, és még ezen a napon áthelyeztek a 3. géppuskás századba. E századnak a parancsnoka Pádár Károly volt, főhadnagy, baróti születésű. Volt egy Kónya nevű zászlós, brassói születésű, Benedek nevű őrmester, köpecsi, Benkő tiszthelyettes, brasói, pap hadnagy, Jani Gyula, Német Mátyás, bükkszádi szakaszvezetők. Rétyi is volt, Domokos Pista és a kicsi Fábián Jóska, a Pirka néni fia. Ebben a géppuskás században majdnem mind magyarok voltak. Csak egy volt más nemzetiségű, egy kis román fiú, Popa, 18 éves. Fábián is 18 éves. Ez a két gyermek nagyon ragaszkodott hozzám, de a szegény Fábiánt szeptemberben golyótalálat érte, és meghalt, Dél-Tirolban nyugszik. Popa hazakerült, és később találkoztam vele. Június 5-én felkészítő parancs volt, hogy mindenki a felesleges holmit dobja ki a hátizsákjából, mert holnap éjjel megkezdődik a támadás az egész fronton. Nálunk a parancs úgy szólt, hogy éjfél után, vagyis 6-án hajnali kettőkor az összes ágyúink pergőtűzet nyitnak az olasz állásokra. Négykor gázzal lőnek az ágyúk, és rögtön kezdődik a gyalogsági roham is. Ki volt az is adva, hogy délre melyik olasz helységben kell legyünk. Hanem az alsócsernátoni Gajdó tizedes azt mondta: „Igen, de csak ha sikerül a támadás.” Erre a tisztek azt kérdezték, hogy mer így beszélni. Erre ő azt felelte, hogy meglátjuk holnap. Az én szakaszom két géppuskával ágyúfedezéknek volt kirendelve Pap hadnagy parancsnoksága alatt. Hat óra körül kaptuk a jelentést, hogy csapataink sikeresen nyomulnak előre, és mi is elkezdünk előreindulni. Nekem Pap hadnagy úrral volt egy kis vitám: „Hadnagy úr, nekünk ez a támadás nem sikerült!” „Mit beszél maga?!” „Én azt, hadnagy úr kérem, hogy maga nem látja, hogy az olasz nehéz tüzérség mily irtózatot nyitott reánk. Ha nekünk sikerült volna a támadás, az olasz tüzérség már menekülne.” „Én nem tudom” – felelte a hadnagy úr bizonytalanul –, „de a parancs az, hogy előre.” „Megyünk is, ahogy lehet” – feleltem. Lassan haladtunk előre a nagy ágyútűzben Asziágó felé. Dél felé kezdett

az eső szakadni. Bőrig áztunk, egy oldalas helyen feküdtünk. Azt se tudtuk, hogy állunk. Az olasz frontnak ezen a részén én se voltam többet, nem ismertem a helyzetet. Estefelé kaptuk a parancsot, hogy vonuljunk előre úgy egy kilométert, ott egy tartalékállást foglaljunk el. Este már bent is voltunk az úgynevezett tartalékállásban. „Hadnagy úr” – kérdem én –, „mi a véleménye, hogy állunk?” „Nem tudom” – felelte ő –, „de lehet, hogy ez az állás az első vonal.” „Hát akkor azok a csapatok hova lettek, amelyek reggel támadtak?” – kérdem én. „Nem tudom.” – felelte a hadnagy.

Én a géppuskám részére egy rendes fedezéket készítettem az embereimmel. Tőlem balra egy másik géppuskával Kis Domokos uzoni születésű szakaszvezető volt. Aztán besötétedett, velünk szemben az olaszok rakétákat kezdtek fellődözni. Elkezdtek aknázni és kis fegyverekkel is löni. Ekkor jött a parancs, hogy támadnak az olaszok, löni kell. Én a géppuskámnál termettem, velem volt a kis Popa, árapataki volt, és egy Zsákai nevű somogyi gyerek. Én megnyitottam a tüzet. A géppuskával hol jobbra, hol balra pásztáztam az előttem lévő terepet. Az olaszok aknavetőikkel erősen lőtték az állásainkat.

Ez a tűz tarthatott egy negyedórát, ekkor elcsendesedett, az olaszok sem lőttek, mi sem lőttünk. Gondoltam magamban, szétnézek. Szóltam Popának, hogy vigyázzanak, szétnézek egy kicsit. Mentem balra, ahol Kis Domokos géppuskája volt. Rémes volt a látvány, a géppuskát egy akna telibe találta. Három ember halott volt, a többiekkel nem tudom, mi történt, biztosan megsebesültek. Kis Domokossal évek múlva itthon találkoztam, Pap hadnagy urat többet soha nem láttam.

Az én szakaszomnak az volt a szerencséje ebben a csatában, hogy ágyúfedezéknek tettek, és nem vettünk részt a reggeli támadásban. Este, mikor elfoglaltuk azt az úgynevezett tartalékállást, ott volt egy nagy kaverna, abba mind behúzódtunk. A Kis Domokos géppuskája közvetlen a kaverna előtt volt, az enyém jobbra vagy 40 lépésre. A géppuskáknál csak egy-egy ór volt. A támadásra mind kiszaladtunk a kavernából, de sötét volt és nagy zűrzavar, így történt, hogy az én géppuskámnál csak 3 ember volt, a többi a hadnaggal együtt mind a kaverna előtti géppuskánál volt. Kis Domokos elkövette azt a hibát, hogy folyton lőtt, és mindig előre, így az olaszok könnyen felfedezték a géppuskafészket, és elárasztották aknákkal. Így volt a nagy veszteség.

Én jobbra az én géppuskámmal meg-megszakítottam a tüzet, és hol jobbra, hol balra pásztáztam, ez volt a mi szerencsénk.

Ebben az ütközetben Domokos Pisti is megsebesült, kórházba került, de onnan hamar visszajött. Fábián is lebetegedett, de helyrejött, csak szeptemberben érte a halálos lövés. Ez az egész éjszaka rémes volt a két front közötti jajgatástól. A támadó olaszok is nagyon reáfizettek. Mikor vége volt a támadásnak és a vacsorának, én széjjelnéztem és azt tapasztaltam, hogy az olasz aknák csúnyán elbántak velünk. Elgondolkodtam, vajon mi van a másik 3 szakasszal a századomból, amelyek korán reggel támadásra indult. De másnap megörvendtem, hogy azoknak kevés volt a veszteségük.

Éjfél felé jött egy küldönc, Pap hadnagy urat kereste. „Miért keresed?” – kérdeztem. „Azért, hogy egy altiszt két emberrel menjen, a szakasz részére vegye fel a faszolást.” „Ne keresd, én elrendezem! Állj meg itt egy kicsit, azonnal jövök két emberrel.” Visszamentem a géppuskához, szóltam Popának meg Zsákainak, hogy azonnal vegyenek magukhoz 2 sátorlapot és jöjjenek velem. Én is elvettem az én sátorlapomat, és a küldönccel elindultunk. Nem messzire volt a faszolás. Az őrmester kérdi tőlem, hogy „a maguk szakaszában hányan vannak, sok a veszteség?” „Nincs,” – feleltem –, „tessék az egész létszámnak kiadni, ami jár, 20 embernek meg egy tisztnek.” A kenyeret, cigarettát, valami sajtot meg marmaládét és 21 darab húskonzervet felpakoltunk és visszamentünk az állásba. Ekkor mondom Popának és Zsákainak, most van mit együnk. Én azt hiszem, hogy a szakaszból csak hárman maradtunk. Ha jóllaktunk, szétnézek, hogy van-e valaki még, s ha van, kap az is, mert van elég. De bizony nem került több hármunknál. Így háromfelé osztottunk mindent.

Másnap hajnalban, még mielőtt kivilágosodott volna, valami osztrák csapat felváltott. Hátrább jöttünk a hegyek közé, itt szerbe-számba szedtek. Aztán június végén felvittek állásba a Monte Grappára. A Monte Grappán állásunk nagyon gyöngye volt. De itt az olaszok sem támadtak, és mi sem. Velem is megtörtént egy éjjel, géppuskám be volt irányozva, hogy az ellenség támadása esetén csak löni kellett volna. Este az őrséget elosztottam, hogy reggelig minden ember csak egy órát legyen szolgálatban. Az első órában Popát tettem, aztán megmondtam Popának, hogy az óra leteltével kit költson fel, és így tovább. Hét emberem volt, és mindegyikre estétől reggelig egy óra jutott.

[Sajnos két füzet – a negyedik és az ötödik – elveszett, így nem tudjuk tovább követni a következő harcok részletes leírását, még szerencse, hogy a hatodikban éppen innentől még egyszer röviden összefoglalja az olasz fronton történeteket és a hazatérését, így végül is kerek marad Dimény bácsi háborús élményeinek a története. – N. L.]

Engem e szörnyű világháború vége az olasz fronton, Asziágónál talált. Itt is a katonák között kitört a forradalom. A 67-es eperjesi ezred volt az első, amelyik fellázadt, ezt követte a többi. Hogy mi volt, azt elképzelni is nehéz. A fegyelmetlen katonák raktárakat törtek fel, lerészegedtek, nem hallgattak a tisztjeikre. Aztán az előrenyomuló antantcsapatoknak nagyon sokan a fogságukba estek. A józanabbul gondolkodó emberek erőltetett menetben vonultak vissza egészen Innsbruckig. Itt nagy nehezen egy tehervonatot, nyitott kocsikkal lefoglaltunk. Isten tudja, hogy vergődöttünk haza. Igaz, komollóiak kevesen voltunk, akiket a forradalom az olasz fronton kapott. Hogy kik voltunk, leírom: Dimény János, Szász Domokos, Benkő Sándor, Dombora Márton, Dombora István, Csűrös István, Veres Ferenc. Aztán ahogy hazaértünk, reánk támadt a spanyol[nátha]. Olyan lázas voltam, csoda, hogy megéltem.

A viszonyok itthon is rosszak voltak, a kenyér is szűk lett, akinek volt – mert volt –, az tízszeres áron akarta adni. Engem az akkori bíró, Veres András segített ki a bajból. Ez a Veres András irtó furfangos ember volt, akit 4 év alatt nem tudtak kivinni a frontra. Ő szerzett nekem rendes áron 300 kiló búzát, de később ennek is nagyon megittam a levét.

A szegénység nagyon nagy volt, se cukor, se világítóanyag nem volt. Aztán kicsidenként helyreállt a helyzet.

[Az említett utolsó füzetben a háborúban részt vett, ott elesett vagy fogságba esett katonákról ír. Ezt ismertetjük a következőkben. Dimény bácsinak mind személyes ismerősei – bajtársai – voltak ezek az emberek, ezért tudott mindenkiről írni néhány mondatot, ami értékesebbé teszi ezt a visszaemlékezést. A hősi halottakkal kezdi. – N. L.]

Leírom mindazok nevét, akik az első világháborúban részt vettek, meghaltak, megsebesültek vagy fogságban pusztultak el. Vagy hazake-

rültek a fogságból, a háborút végigszenvedték és egyesek még ma is élnek.

1. *Dombora László*. 34 éves, erős testalkatú ember, nős, földműves, volt községi bíró. 1914. VIII. 2-án a 24-es honvéd gyalogezreddel ment a galíciai frontra, ahol rövidesen meghalt.

2. *Dombora György*. Földműves, 30 éves. Bevonult 1915-ben Prágában, ahol rövidesen meghalt. Közepes [*termetű*], nős ember volt.

3. *Dimény András*. 24 éves, kistermetű ember [*volt*]. Bevonult 1914. VIII. 2-án. A második gyalogezreddel ment a frontra. Kétszer nehezen sebesült. 1918 végén betegen hazajött malária betegséggel és pár hónap múlva meghalt. Nőtlen.

4. *Bene Miklós*. 26 éves, nőtlen, közepes [*termetű*] ember, bevonult 1915. II. hóban. Áprilisban ment a frontra a 101. gyalogezreddel, ahol rövidesen meghalt.

5. *Bene János*. 30 éves, nőtlen földműves, közepes termetű. Bevonult 1918. VIII. 2-án. A második gyalogezreddel ment a frontra, ahol rövidesen meghalt.

6. *Báni János*. 32 éves, nős, közepes termetű, napszámos ember. Bevonult 1918. VIII. 2-án. A 2. gyalogezreddel ment a frontra, ahol rövidesen meghalt.

7. *Nagy György*. 22 éves, közepes [*termetű*], nőtlen, tényleges katona. A 24-ik honvéd gyalogezreddel ment a frontra az első menettel, ahol rövidesen meghalt. Asztali inas volt az uzoni grófnál.

8. *Nagy József*. 38 éves, nős, magas ember volt. 1918 végén vonult a frontra a 36-os tüzérezreddel, az összeomláskor örökre nyoma veszett. Kovács volt.

9. *Tök Dávid*. Közepes [*termetű*], nős, 34 éves. 1916-ban vonult be katonának és ment a frontra a 24. honvéd gy. ezreddel, ahol rövidesen meghalt. Bukarestben szolgált.

10. *Sándor Mózes*. 38 éves, nőtlen, magas ember volt. 1915-ben vonult be Prágába a 2-ik gyalogezredhez, ahol járványban meghalt. Földműves és deszkabellér volt.

11. *Veres Ignác*. 36 éves, nős, közepes [*termetű*] volt. 1914. VIII. 2-án vonult be, rövidesen ment az orosz frontra, ahol fogságba került. Oroszországban halt meg. Földműves volt.

12. *Szász János Mihályé*. 28 éves, nőtlen, közepes [termetű] földműves ember volt. 1914. VIII. 2-án vonult be, és ment azonnal a frontra a 2-es gyalogezreddel, ahol 1915 szeptemberében meghalt.

13. *Szász Ferenc*. 30 éves, nőtlen, magas termetű ember [volt]. 1914. VIII. 2-án vonult be és a 24. honvéd gyalogezreddel ment a frontra, itt megsebesült. Felgyógyulása után megint visszakerült a frontra, ahol rövidesen meghalt. Pénzügyőr volt.

14. *Nikula József Kicsike*. Nős, kis [termetű], 30 éves ember volt. Bevonult 1914. VIII. 2-án. A 2. gyalogezreddel ment ki a frontra, itt megsebesült. Felgyógyulása után megint visszakerült a frontra, ahol rövidesen meghalt. Földműves volt.

15. *Kerestély Aladár*. 40 éves, nős, magas ember volt. 1914. VIII. 2-án vonult be egy népfelkelő ezredhez, és ment ki a frontra, ahol nehéz fejlődést kapott, amiből kifolyólag 1920-ban idehaza meghalt. Földműves volt.

16. *Szász Árpád*. 22 éves, nőtlen, tényleges katona volt. 1914. VIII. 2-án a 2. gyalogezreddel került a frontra, ahol rövidesen megsebesült. Idehaza, a brassói katonai kórházban halt meg. Földműves volt.

17. *Kovács János*. 23 éves tényleges katona volt a 2-es huszárezrednél. 1914. VIII. 2-án ment a frontra, ahol 1914 végén meghalt. Pénzügyőr volt. Közepes [termetű] ember volt.

18. *Tök Illés*. 20 éves, nőtlen. 1915-ben vonult be, és a 2. gyalogezreddel ment a frontra. 1916-ban orosz hadifogságba került és ott meghalt. Középtermetű, földműves ember volt.

18. *Szilágyi Ferenc*. 26 éves, atléta termetű ember. 1914. VIII. 2-án ment a frontra, a 2. gyalogezreddel, ahol kolera betegségben meghalt.

20. *Nagy János* tényleges katona volt. 1914. VIII. 2-án ment a frontra a 24-es honvéd gy. ezreddel, ahol nemsokára meghalt. Szabó volt.

21. *Kis Abules*. 34 éves, nős, kis [termetű] ember volt. 1915-ben bevonult, csakhamar kikerült a frontra a népfelkelő ezreddel, ahol 1916-ban maláriában meghalt. Suszter volt.

22. *Veres Jenő*. 30 éves, nőtlen, magas ember volt. 1914. VIII. 2-án ment a frontra, a 24-es honvéd ezreddel, ahol rövid idő múlva örökre nyoma veszett. Földműves volt.

23. *Veres István*. 26 éves, nőtlen, magas, atléta termetű ember volt. 1914. VIII. 2-án vonult be, és ment is a frontra, ahol rövidesen megsebesült. Sebesüléséből felgyógyulva 1915-ben megint visszakerült

a frontra, ahonnan kórházba került és ott meghalt. Földműves ember volt.

24. *Reznek Károly*. Aktív tüzérfőhadnagy volt. 20 éves, nőtlen, magas ember volt. 1914-ben ment a frontra, harctéri szolgálatot teljesített 1918-ig, ekkor Budapesten kórházba került és ott meghalt 1918-ban.

25. *Nika Ferenc*. Tényleges katona, 22 éves, közepes [*termetű*] ember volt. 1914. VIII. 2-án ment a frontra a 24-es honvéd gyalogezreddel, ahol nemsokára meghalt. Közepes [*termetű*], asztalos mesterember volt.

26. *Zoltáni István*. 30 éves, nős, közepes [*termetű*] ember volt. 1914. VIII. 2-án ment a frontra a 24-es honvéd gy. ezreddel, ahol rövidesen megsebesült. Brassóban a kórházban halt meg. Földműves volt.

27. *Kis András*. 48 éves nőtlen ember. 1916-ban román internáltságban halt meg. Suszter volt.

28. *Szász Jenő*. 20 éves, magas, nőtlen. 1914 októberében vonult be, és a 2-es közös gyalogezreddel ment 1915 februárjában a frontra. 1916 októberében az olasz fronton meghalt. Kerekes volt.

29. *Szász János Sándoré*. 30 éves, nős, magas, nagy erejű ember volt 1914. VIII. 2-án vonult be. A 24-es honvédekkel ment a frontra, ahol rövidesen meghalt. Kerekes volt és szolgált is.

30. *Kerestély Sándor*. Nős, 32 éves, magas ember. Pénzügyőr volt. 1914-ben ment a frontra a 101-es gyalogezreddel, ahol rövidesen meghalt.

31. *Kalányos György*. 28 éves, nős, cigány ember volt. 1915-ben vonult be a 2-ik gyalogezredbe, s ment is a frontra, ahol 1916-ban meghalt.

Ezek az emberek voltak a világháború áldozatai. Ezek az emberek nagyon ügyes emberek voltak. Állíthatom, hogy a bevonultaknak a java volt. A háborút túléltek a következők:

32. *Kerestély Márton*. 44 éves, nős, közepes termetű ember, 1915 végén vonult be a 24-es honvéd gyalogezredhez, a háború végéig teljesített katonai szolgálatot.

33. *Dombora András*. 27 éves, nős, magas ember. Bevonult 1915. január 15-én Prágába. Áprilisban ment a frontra. Kétszer sebesült meg. 1917-ben felmentették a katonai szolgálat alól.

34. *Dombora Márton*. 26 éves, nőtlen, magas ember. 1915-ben vonult be katonának, a második gyalogezreddel ment a frontra, egyszer volt sebesülve 1918 végén. Az összeomláskor került haza az olasz frontról. Földműves volt.

35. *Dombora József*. Nős. Közepes [*termetű*] ember. 1814. VIII. 2-án vonult be a 24-es honvéd gyalogezredbe, és ment is frontra. 1915 tavaszán hadifogságba esett Oroszországban, ahonnan 1918 végén került haza.

36. *Dombora József, a nagyfej*. Nagy, kemény ember. 1916 szeptemberében vonult be, 47 éves volt. Rövid katonai szolgálat után felmentették.

37. *Dombora András Józsefé*. Nős, 37 éves, gyöngye, kis [*termetű*] ember volt. Nem sorolták be katonának. 1916-ban a románok internálták, ahonnan csak 1918-ban került haza.

38. *Dombora P. István*. 19 éves, nőtlen, kis [*termetű*] ember volt. 1918 augusztusában került a frontra a 24-es honvédekkel, és 1918-ban jött haza a forradalomkor. Földműves volt.

39. *Dombora János* mészáros. Közepes [*termetű*] ember volt. 26 éves, nőtlen. Bevonult 1914 aug. 2-án. A 24-es honvédekkel ment a frontra, ahol megsebesült, és ebből kifolyólag rokkant volt.

40. *Dimény János*. Ez én vagyok. 1914. október 26-án, 20 évesen besoroztak. Decemberben vittek a frontra a kettős közösekkel. Négy évig hányódtam különböző frontokon. 1918 végén jöttem haza az olasz frontról, amikor a központi hatalmak hadserege összeomlott.

41. *Dombora Miklós*. 1916 őszén a románok internálták, innen hazakerült 1918-ban, akkor besorozták az osztrák-magyar hadseregbe, de már nem került a frontra. 21 éves, közepes [*termetű*] ember volt. Földműves.

42. *Daner Sándor*. 19 évesen, 1915-ben vonult be a honvéd tüzérekhez. 1916 elején került a frontra. Harctéri katonai szolgálatot teljesített a háború végéig. Magas ember volt. Földműves.

43. *Bene József*. 32 éves, nős ember volt. Bevonult 1914. VIII. 2-án. A 24-es honvédezzreddel ment a frontra. Harctéri katonai szolgálatot teljesített 2 évig, ekkor orosz fogságba esett. A háború végén került haza. Közepes [*termetű*], földműves ember volt.

44. *Barabás István.* 36 éves, nőtlen ember volt. Bevonult 1914. VIII. 2-án. Egy népfelkelő ezreddel ment a frontra. 1915-ben rokkanttá vált. Földműves, magas ember volt.

45. *Benkő Sándor.* 26 éves, középtermetű, nőtlen ember volt. 1914. VIII. 2-án vonult be. A 2-ik ezreddel ment a frontra. A háború végéig harctéri szolgálatot teljesített. Földműves volt.

46. *Benkő János.* 44 éves, nős ember. Bevonult 1915-ben a 24-es honvédezredhez, és ment is a harctérre, ahol front mögötti szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves.

47. *Bajkó Lajos.* 44 éves, közepes [*termetű*], nős ember. Nagycsaládos. 1915-ben bevonult. Csendőrkisegítő szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves.

48. *Bajkó József.* 47 éves, nagycsaládos, magas ember, a háború alatt hadimunkás volt.

49. *Báni Sándor.* 28 éves, nős. Bevonult 1915-ben. Januárban a 2-es ezreddel ment a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

50. *Báni József.* 36 éves, nős, magas ember volt. A háború alatt kovács, hadimunkás volt.

51. *Barti Sándor.* 38 éves, nős, középtermetű. Bevonult 1914. VIII. 2-án. A 24-es honvédezreddel ment ki a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített végig. Földműves.

52. *Csűrös Lukács.* 43 éves, nős, kis [*termetű*] ember. 1915-ben vonult be katonának a 24-es honvédezredhez. Változatosan teljesített harctéri és frontszolgálatot a háború végéig.

53. *Csűrös Tamás.* 45 éves, nős, kis [*termetű*] ember. Bevonult 1915-ben. Front megetti katonai szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves.

54. *Csűrös Balázs.* 48 éves, nős kis [*termetű*] ember. Bevonult 1915-ben. Front megetti katonai szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves és suszter volt.

55. *Csűrös Sándor.* 36 éves, nős, magas ember. 1914. VIII. 2-án a 24-es honvédekkel ment a frontra. Harctéri feladatot végzett a háború végéig.

56. *Csűrös István.* 28 éves, nős, közepes [*termetű*] ember. Bevonult 1914. VIII. 4-én, a 24-esekkel [24-es honvédezreddel] ment a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

57. *Csákány Bálint*. 22 éves, nőtlen, kis [*termetű*] ember, aktív katona volt, 1914-ben ment a frontra. Volt sebesülve és volt orosz fogságban, ahonnan 1918-ban mint rokkant jött haza.

58. *Csákány János*. 20 éves, nőtlen, közepes [*termetű*] ember. 1915-ben ment ki a frontra a kettesekkel, megsebesült. Harctéri szolgálatot teljesített, megszakításokkal.

59. *Harkó József*. 48 éves, magas ember. 1916-ban vonult be. Nagyváradon katonáskodott pár hónapig.

60. *Majos Boldizsár*. 32 éves, nőtlen. 1914-ben vonult be s ment a frontra a 24-esekkel, ahol rövidesen orosz fogságba került, ahonnan 1918-ban jött haza.

61. *Szász József*. 38 éves, nős, magas ember. 1914. VIII. 4-én vonult be a 24-es honvéd gyalogezredhez a háború végéig. Harctéri és front mögötti szolgálatot teljesített egyenesen

62. *Nagy Mózes*. 25 éves, nőtlen, közép [*termetű*] ember. 1914. VIII. 4-én vonult be a 2-es huszárezredhez, és ment is a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig. Szolgalegény volt.

63. *Nagy Ferenc*. Asztalos, 36 éves, nős, magas [*termetű*] férfi. 1914. VIII. 4-én vonult be az utászezredhez, és ment is a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

64. *Szász Domokos*. 20 éves, nőtlen. 1914. október 26-án vonult be a kettős gyalogezredhez, 1915 februárban ment a frontra. Kétszer sebesült meg. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves volt.

65. *Módi András*. 18 éves, kis [*termetű*] ember volt. 1917-ben vonult be a 2-ik gyalogezredhez. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves volt.

66. *Kis Ágétás*. 36 éves, nős, magas ember. 1914. VIII. 4-én vonult be az 5-ös honvédhuszárokhoz, és ment is a frontra. Egy évi harctéri szolgálat után rokkanttá vált és hazaengedték. Földműves volt.

67. *Már Gergely*. A háború kitörésekor tényleges katona volt a 24-es honvédoknál, így azonnal vitték is a frontra. Frontszolgálatot teljesített a háború végéig. Szabó volt.

68. *Tök Mihály*. 27 éves, nőtlen. 1914. VIII. 4-én vonult be a 2-es ezredhez, és ment is a frontra, ahol nemsokára orosz fogságba került. 1918-ban került haza.

69. *Veres András*, jáger. 48 éves, nős, kis [termetű] ember. Bevonult 1915-ben egy trén ezredhez a frontra, ahol a háború végéig szolgált.

70. *Veres Tamás*. 34 éves, nős, magas ember. Bevonult 1914. VIII. 4-én, és ment a frontra a 2-es gyalogezreddel. Megsebesült. 1917-ben olasz fogságba került, ahonnan csak 1921-ben jött haza.

71. *Veres József Bátyacska*. 50 éves ember, nős, közepes [termetű]. Bevonult 1915 októberében a harctérre, ahol front mögötti szolgálatot teljesített. Suszter volt. Becsületesebb embert nemigen ismertem.

72. *Módi Ádám*. 22 éves, nőtlen. 1916-ban mint katonai szolgálatra alkalmatlant a románok internálták, ahonnan 1918-ban szabadult.

73. *Miklós János*. Egy görög származású ember, ide nősült a faluba. Bevonult 1915 őszén. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig. 45 éves volt.

74. *Kis Dávid*. 34 éves, magas, nős ember volt. 1914. VIII. 4-én vonult be, és ment is a frontra a 2-es gyalogezreddel. 1917-ben olasz hadifogságba került, ahonnan csak 1920 végén jött haza.

75. *Tök József*. 36 éves, közepes [termetű], nős ember volt, bevonult 1914. VIII. 4-én, és ment is a frontra a 24-es honvédekkel. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

76. *Todor Mihály*. 38 éves, nős, közepes [termetű] ember. 1915 júliusában vonult be, és októberben ment a frontra a 24-es honvédekkel. Különböző frontokon szolgált a háború végéig.

77. *Szilágyi János*. 18 éves, 1916 őszén a román csapatok internálták, ahonnan 1918-ban került haza. Itt megint besorozták, de a frontra már nem került.

78. *Szász István*. 28 éves, nőtlen. Közepes [termetű] ember. 1915 januárjában vonult be, áprilisban ment a frontra a 2-es gyalogezreddel. 1916 júniusában orosz fogságba került, ahonnan 1920-ban jött haza.

79. *Tök György*. 20 éves, nőtlen, közepes [termetű] ember. 1915 májusában vonult be, és júliusban ment a frontra. 1916 májusában olasz fogságba esett, ahonnan csak 1920-ban került haza.

80. *Kerestély András*. 40 éves, nős, magas ember. 1914-ben vonult be. Csendőri szolgálatot teljesített a háború végéig.

81. *Szász Gyula*. Nős, magas ember, 38 éves. Bevonult 1915 augusztusában a 2-ösökhöz. Prágában teljesített szolgálatot a háború végéig.

82. *Szász Dénes*. Amikor a háború kitört, tényleges katona volt a 2-es huszároknál, és így azonnal ment a frontra, ahol rövidesen orosz fogságba került, ahonnan csak a háború végén került haza.

83. *Szász Izsák*. 27 éves, nős, magas ember. Bevonult 1914. aug. 4-én a 2-es ezredhez. Ment is a frontra, ahol 1915 elején orosz fogságba esett, ahonnan csak 1918 végén jött haza.

84. *Szász Antal*. 18 éves. Bevonult 1917-ben a kettes gyalogezredhez, a frontra került, és ez év augusztusában nemsokára rokkanttá vált.

85. *Szász András*, molnár. 20 éves, magas ember. Bevonult 1915 májusában a 24-es honvéd gyalogezredhez, és rövid kiképzés után ment a frontra, ahol rokkanttá vált, s csak könnyebb katonai szolgálatra volt alkalmas.

86. *Karácsony András*. 18 éves, kistermetű, nőtlen ember. Bevonult 1917 októberében, 1918-ban került az olasz frontra, ahol rövidesen angol fogságba esett, ahonnan csak 1920-ban került haza.

87. *Kerestély Lázár*. 36 éves, közepes [*termetű*] ember. Bevonult 1914. VIII. hó 4-én. Később a frontra került, ahol katonai harctéri és front mögötti feladatot teljesített a háború végéig.

88. *Tömösi András*. 26 éves, nőtlen, magas ember. 1914-ben vonult be egy pék ezredhez Szebenbe. Katonai szolgálatot teljesített a háború végéig.

89. *Tök Miklós*. 18 éves, közép [*termetű*] ember volt. 1915-ben elvitték hadimunkára, ahol később besorolták a tüzérekhez. Harctéri feladatot végzett a háború végéig.

90. *Veres Lázár*. 25 éves, nőtlen, közepes [*termetű*] ember volt, aki 1915 januárjában vonult be Prágába, ahonnan rövidesen a frontra vitték. A fronton orosz fogságba került, ahonnan mint rokkant került haza.

91. *Nika József*. 20 éves, nőtlen, közepes [*termetű*] ember volt. 1915-ben vonult be Prágába. Rövid kiképzés után a frontra került, ahonnan később felmentést kapott, mint gépész, de később megint visszakerült a frontra a háború végéig.

92. *Módi Ferenc*. 36 éves, nős, magas ember. Bevonult 1914. augusztus 4-én, és ment is a frontra, ahol hamarosan rokkanttá vált.

93. *Veres Gyula*. 30 éves, nős, magas ember. Bevonult 1914. VIII. 4-én, és ment is a frontra, ahol megsebesült. Vegyes katonai szolgálatot teljesített a háború végéig.

94. *Veres János*. 28 éves, nőtlen, magas ember. Bevonult 1914 augusztusában, és ment is a frontra a 24-es honvédekkel, ahol nemsokára fogságba került, ahonnan csak 1920-ban jött haza.

95. *Veres Ferenc*. 36 éves, nőtlen, középtermetű ember. Bevonult 1914 augusztusában, és ment is a frontra a 24-es honvédekkel. Harctéri feladatot teljesített a háború végéig.

96. *Veres András*. Ennek az embernek volt a legtöbb esze a faluban. Negyvenéves, nős ember volt, de őt a frontra kivinni nem lehetett, valahogy mindig elrendezte, hogy ne kerüljön a frontra.

97. *Nagy Ferenc*. Suszter. 1914 augusztusában ment a frontra a 24-es honvédekkel, 40 éves, nős ember volt. A fronton rövidesen orosz fogságba esett, ahonnan csak 1920-ban jött haza.

98. *Szász András*, felszegi. 34 éves, nős, magas ember volt. 1915-ben ment ki a frontra a 2-es huszárokkal. Harctéri feladatot teljesített a háború végéig.

99. *Kis József*. 36 éves, nős, magas ember volt. 1914-ben vonult be egy pék ezredbe, és a front mögött sütötték a kenyeret.

100. *Nikula László*. 37 éves, nős, közepes [termetű] ember. Bevonult 1914 augusztusában, és ment is a frontra egy népfelkelő ezreddel, ahol súlyosan sebesült és rokkanttá vált.

101. *Reznek Jenő*. Aktív honvéd tüzérhadnagy. 20 éves, magas. 1917-ben került a frontra. A háború végéig katonai feladatot teljesített.

102. *Kis Ferenc*. 44 éves, nős, kis [termetű] ember. Bevonult katonának 1915 végén. Front mögötti szolgálatot teljesített a háború végéig.

103. *Nika János*. 28 éves, kis [termetű] ember. A háborúba 1914 augusztusában ment a 24. honvédekkel. Többször volt felmentése, mint cséplőgépésznek, de volt a fronton is eleget.

104. *Nika Mihály*. 27 éves, nőtlen, magas ember. Bevonult katonának 1915-ben. A háború alatt volt a fronton is, de legtöbbet – mint gépész – felmentve volt.

105. *Nika Albert*. 19 éves, nőtlen, kis [termetű] ember. 1917-ben került a frontra a 2-es gyalogezredhez. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

106. *Szász Károly*. 23 éves, nőtlen, magas ember volt. 1916-ban vonult be Prágába a kettős ezredbe, de a frontra nem került soha. Könnyű katonai szolgálatot teljesített.

107. Szabó Sándor. 38 éves, nős. Magas [termetű] ember. 1914 augusztusában ment a háborúba a 82-es gyalogezreddel. 1918-ban az olasz fronton kilőtték a szemét, s így mint rokkantat hazaengedték.

A mi kis falunkból ennyi ember vett részt az első világháborúban. Ahogy én számítottam, a frontbélieknek 34 százaléka elhalt, nagyon kevés ember volt, aki kisebb vagy nagyobb sebesülést ne szenvedett volna. És hogy az idehaza maradt asszonyoknak mennyit kellett szenvedni, azt nehéz volna leírni.

* * *

Sokszor árvizek keserítették meg a komollóiak életét. Idemácsolom az 1932-ben leírt naplómát:

„1932. április 1-én kezdett a hó olvadni, addig az egész tél folyamán egyetlen nap meleg napsütés nem volt. Amennyire én visszaemlékszem, de még az öregek is azt mondják, hogy ilyen hosszú hideg télre nem emlékeznek. Április 2-án már nőni kezdett a Feketeügy, 4-én már az egész falu tele volt vízzel. Ötödikén kedd éjjel két óráig apadt, azután megint nőni kezdett, nyolc óra után megindult a Feketeügyön a jég lefelé. Ilyen borzasztó jégmenés a Feketeügyön emberemlékezet óta nem volt, valóságos jéghegyek úsztak. A parton az emberderék vastagságú fűzfákat vesszőként hajlította meg és törte össze. A jéghegyek sok helyen valósággal eltorlaszolták a víz folyását, s így rettenetes áradás lett. Ötödikén hajnali két órakor már az egész falu víz alatt állott. Az öregek szerint csak 1878-ban volt ekkora árvíz, de egyesek szerint akkor sem volt ekkora. Az egész faluban tele voltak vízzel a házak, ami alól csak Kovács Bálint, Szász Pál, Dimény János, Reznek Károly, Nikula József, Horvátné, Veres Gyula, Veres Ferenc, Módi Ferenc, Tömösi András, Kovács Géza, Kerestély Lázár, Karácsony András, Maksai Miklós, Szász András, Dombora András, Dombora Béla, Bitay Antal, Szász Izsák, Szász Dénes, Benkő Etelka, Harkó Sándor, Sylveszter Árpád, Szilágyi János, Dombora János és István, Sylveszter Ilona, Szász Mihály, Benkő Kálmán, a papi és kántori lak képezett kivételt, de e házak legtöbbször a küszöb teteje körül locsogott a víz. Sok pince és sütökemence összeomlott a faluban, sok épület megrongálódott, sok kerítés kidőlt és elvitte a víz. Módi Bandinak két tehenét sodorta el az ár, az egyiket Csűrös Lukács és Kiss Sándor, a

másikat Kovács Bálint és Szilágyi János életük kockáztatásával tutajjal mentették meg. Idős Bajkó Lajos a fiával, Vilmostal tutajon tejet akart vinni a hiúba rekedteknek. A Kis Ágétás kapujánál az ár sodorni kezdte őket. Vilmos felszökött egy kerítés tetejére, de az öreget magával sodorta az ár, már nem tudott magán segíteni, csak kiabált segítség után. Szerencsére az én kapum tetején volt Tök Mihályné, és meglátta a bajba jutott embert, és ő is kiabálni kezdett. Nálam akkor többen voltak menekültek, így Tök Mihály is. Szerencsére az öregnél volt egy kötél, ami a tutaj kikötésére szolgált, azt odadobta Tök Mihálynak, aki annál fogva a kapuhoz vonszolta a tutajt, és így menekült meg az öreg, másként egyenesen a Feketeügy árkába sodorta volna az ár. 6-án kezdett apadni, és 10-én visszaapadt, tökéletesen tönkre téve az utakat.

Az árvíz elmúltával gazdaköri gyűlés volt. A gyűlésen Dombora Péter István gazdaköri elnök és Ferenc József református lelkész nagy beszédet tartott, hogy költöztessék ki a falut a templom körüli egyházi földekre. Én erre azt mondtam, hogy a kiköltözés évtizedekig tartana, és indítványoztam, hogy csináljunk a Feketeügy mellé egy magas töltést, hogy minden kis víz ne üthessen ki a faluba, amíg a kiköltözés megtörténik.

1932. június 24–25-én megint nagy esők voltak, 26-án a víz rohamosan kezdett áradni. 27-én már az egész Komolló víz alatt állott, annyira, hogy az áprilisi vízállásnál 10 centivel magasabb lett. A lakosság – okulva az áprilisi árvízen – kiköltözött a veszélyesebb pontokról, úgyhogy nem szenvedett a víztől. A víz kiölte a kertekben a veteményt és tönkretette a réten a szénát és más terményeket. Ifjú Bajkó Lajosnak összeduvasztotta a téglából épült házát. Több mint két hétig volt víz a falu között.

* * *

A második világháborúba 82 komollóit soroztak be és vittek a frontra. Ezek közül a fronton vagy a fogságban meghalt 13. Név szerint:

1. *Báni Béla*. 29 éves, nőtlen, magas ember. Galíciában esett el 1944-ben.

2. *Kovács Kálmán*. 30 éves, nőtlen, magas ember. Orosz fogságban halt meg.

3. *Stefáni Sándor*. 28 éves, nő, közepes termetű ember. Nem lehet tudni hol halt meg, állítólag mint hadifoglyot egyesek még látták.

4. *Néda Gyula*. 30 éves, nős ember. Közepes termetű, valahol Galíciában tűnt el.

5. *Szabó András*. 24 éves, kistermetű, nős ember, az orosz fronton harcolt, fogságba esett és ott meghalt.

6. *Szász Árpád*. 22 éves, nőtlen, magas ember. 1944-ben tűnt el örökre.

7. *Nika Albert*. 22 éves, nőtlen, magas ember. 1944 szeptemberében még láttam az Úz-völgyében, aztán eltűnt örökre.

8. *Szász Béla*. 2 éves, nőtlen, közepes termetű ember. 1944-ben eltűnt.

9. *Dócé Gábor*. 23 éves, nőtlen, magas ember. 1944-ben tűnt el.

10. *Néda Ferenc*. 20 éves, nőtlen ember, orosz fogságba került, onnan hazajött, de az ott szerzett betegségébe belehalt.

11. *Veres Gyula*. 29 éves, nős, magas ember, orosz fogságba került, onnan hazajött, de itthon rövidesen meghalt a fogságban szerzett betegségében

12. *Módi György*. 21 éves, nőtlen, középtermetű ember, be kellett volna vonulnia katonának, de valamiért nem vonul be. Mikor a szovjet katonák kivonultak, egy istállóban orosz kézigránátot talált. Szász Józseffel addig piszkálták, amíg felrobbant, és Gyurkát azonnal megölte. Szász József csak könnyebben sérült meg.

13. *Tömösi Sándor*. 22 éves, nőtlen, közepes [termetű] ember. Orosz hadifogságban halt meg.

Hadifoglyok a világháborúban Komollóról:

1. *Bajkó Gyula*

2. *Módi András* (Rauca ortodox popa kiváltotta) [*A malenkij robotra összeszedett komollói és a rétyi hazaszökött katonák egy részét Rauca akkori komollói ortodox pap a földvári táborból kiváltotta. Ennek fejében át kellett állniuk az ortodox vallásra. – N. L.*]

3. *Szász János*

4. *Bajkó Mihály*

5. *Bajkó Márton*

6. *Csűrös Jenő*

7. *Zoltán Mihály*

8. *Kiss Ferenc*

9. *Szász Jenő*

10. *Szász Antal*

11. *Ifj. Dimény János*
12. *Tódor Sándor*
13. *Néda Sándor* (angol fogság)
14. *Szász Béla*
15. *Veres Gyula*
16. *Kovács Kálmán*
17. *Csűrös Mihály*
18. *Szabó András*
19. *Néda Ferenc*
20. *Tök János*
21. *Kerestély Árpád* (Rauca pap a földvári táborból kiváltotta)
22. *Ifj. Módi András* (Piatra Neamţ-ból megszökött)
23. *Maksai Árpád*
24. *Dombora Árpád* (Rauca pap a földvári táborból kiváltotta)
25. *Tök Mikós*
26. *Fehér Imre* (angol fogság)
27. *Reznek Jenő* tüzérezredes (angol fogság)

Voltak olyanok is, akik Magyarországon megszöktek a fogságból, de nem jöttek haza, hanem ott letelepedtek:

1. *Dimény Imre*, frissen végzet agrármérnök
2. *Majos Sándor*
3. *Kiss Vilmos*

Voltak olyan katonák is, amikor a visszavonuló német hadsereg a szülőfalujukon vagy annak környékén átvonult, civil ruhát szereztek és lemaradtak. Igaz, veszélyes volt, mert ha elfogták őket, mint katonaszökevényeket kivégezték. Ezek voltak a következők:

1. *Dimény János* idős
2. *Harkó Sándor*
3. *Dombora Miklós*
4. *Kovács István*
6. *Stefáni Pál*
(Mind határőr katonák)

További lemaradtak:

1. *Csűrös Lukács*
2. *Kerestély János*
3. *Már Dénes*
4. *Joós István*
5. *Veres Béla*
6. *Kis József*
7. *Nikula László*
8. *Dobrescu Miklós*
9. *Veres József*
10. *Dombora János* (mészáros)
11. *Serestély Mihály*

* * *

A második világháború után Észak-Erdélyt a párizsi békeszerződés értelmében visszacsatolták Romániához, katonának most már a román hadseregbe kellett menni. (Később néphadseregbe.) Egyeseket munkaszolgálatra vittek, másokat rendes katonának.

Aztán az élet ment tovább. A régi emberek elkezdtek halni. A fiatalok nehezen értik meg, hogy milyen nehéz volt régen. Panaszkodnak, hogy nincs cukor, régebb volt, de nem volt pénz, amivel a cukrot megvehette volna az ember. Én tudom az akkori helyzetet, mert kereskedő is voltam, és emlékszem, hogy jó gazdaemberek egy negyed kilót vásároltak egyszerre. Ami a ruházatot illeti, arról tán nem is jó beszélni. Ma rongyos ember nem létezik. Ha egy kisbaba születik, négy-öt keresztapa jelentkezik, szebbnél szebb kelengyével. Ha elhal egy ember, csak virágkoszorúra négy-ötezer lejt tudnak elkölteni. Régen elég sok iskolázatlan ember volt, és sok volt az analfabéta. Ma már nagyon kevés azoknak a száma, akik legalább nyolc osztályt ne végeztek volna. Ma, ha egy gyermek születik, nagy bál, mikor megkeresztelik, nagy bál, mikor neve napja van, nagy bál, ha születésnapja van, nagy bál! Sokan arról panaszkodnak, hogy nincs fa, de az én megfigyelésem szerint a lakosság 80%-ánál valóságos faraktár van az udvaron. Ma senki nem hozza a hátán a fát, mint édesapám, aki egy szál fáért, amit a hátán lopott, egy hétig volt bezárva. Ma már odaalakult a helyzet, hogy van fa, van petróleumos kályha vagy fűrészpóros kályha, villanykályha. És nagyon soknál ez mind megvan. Panaszkodnak, hogy a

kollektívben nem fizetik meg a munkájukat, akkor ők mért dolgoznak. Most kérdem én, ha a kollektív nem fizet, akkor miből tudott a kollektív tagok hetven százaléka új házat, új gazdasági épületeket építeni, a gyermekeiket iskoláztatni, s emellett még ő maga is jól élt. Hát bizon [sic!], ezt titok fedi. Sok mindent titok fed! De azért a világ halad előre. Az elsüllyedt sáros utakból jók lettek. Már az autóbusz is be tud járni a faluba. Pedig hát a korcsomának is elég nagy a „plánja” [a kitűzött bevételi terve – szerk. megj.].

Rajz, 1995

Payer Imre

A KÖLTŐI EMLÉKEZET
TÖBBÉRTELMŰ MEGSZÓLALTATÁSA

Várady Szabolcs kötete¹ remekül szerkesztett kompozícióegész. Jól és arányosan adagolja az olvasói intenzitást. Az emlékezet különböző szempontjai formálják meg a ciklusokat. Telitalálat az elején a *Mondd csak* cím – a versszövegben szerepel a kötet cím is –, amely lehet megszólító, önmegszólító és az olvasót utána mondásra felszólító alakzat is:

Mondd csak, emlékszel még a villamosra?
Az a børszif vagy micsoda,
amit a kalauz megrántott, hogy mehet,
a lépcső, ahol lógni volt a legjobb.
Az ütközőre nem mertem soha.

A lányokat Béláék ablakából,
fehér blúzukba onnan látni be.
Jurányi utca, oda járt anyám is.
Már jött a nyár. Tényleg, hogy telt a nyár?
Verára emlékszel? De mennyire!
(...)

A könyv egészének belső, lírai eredménye az otthon nevének megtalálása. Erre utal a kezdő és a záró vers, a keretes szerkezete is. Életszerű szöveget és szövegszerű életet olvashatunk. Általában véve az irodalmi textus és a biográfia mindig szövevényes viszonyban áll egymással, sem azonosítani, sem teljesen elválasztani nem lehet a két írás- és olvasásmódot. Élet- és szövegszerűség egymást építi és lebontja, az élet nem lehet mentes az olvasástól. A költő élete kulcshelyének nevét élete és olvasása együttes működésével találja meg és találja fel egyszerre, ráadásul egy határtalan szövegközöttség hálója egyik

1 Várady Szabolcs: *De mennyire*. Budapest, 2019, Magvető.

csúcspontjában, illetve annak nyelvek közötti fordításában-értelmezésében.

Az indító vers:

Hogy is hívják azt a kis dán falut?
Azt hittem, soha nem érünk oda,
nem jófelé megyünk, vagy kifogy a
benzinünk és sehol egy árva kút,
megyünk, megyünk, mióta és miért?
Csinos kis házak, mikor végre meglett,
és egy házon kiírva persze, Hamlet,
és úgy voltunk, mint aki hazaért.
Takaros, szőke lányok bizonyára
dán viseletben szolgáltak teát fel
és dán péksüteményt.
Hűvösödött, mire eljött a farewell.
Elindultunk ellenkező irányba.
Kalifornia, '88 tele.
Talán fűtöttünk is a kocsiban.
A nap ment lefele.
De hogy hívják azt a kis dán falut?
Megírtam ezt a verset, vége van.
Hová tegyem, ha majd eszembe jut?
(*Kaliforniában egy dán falu*)

A záró vers a név kimondása, ami az utazás és levelezés mellett Horatius egyik szatírája fordításának kommentárjához is fűződik:

És hát még más is kiderült: a lakóhelye Solvang.
Ez legalább meglett, nem igaz? Jaj, Flaccus, öreg csont!
(*Sermo*)

A név itt az irodalom időbeliségének örök jelenében helynélküli hely. Élet és irodalom egybemosódik. Inkább érzés, mint földrajzi hely, jelenbeni emlékezés. Utópia? Nem, mert mégis létezik. Olyan hely, ami minden más hellyel kapcsolatban van? Kicsit, de nem igazán. Ez a hely

az otthon helye, az otthoné, ami nagyon távol van, nem csak földrajzi értelemben, az igaz otthon, bár a nevét ízlelgetjük, kínzó módon egész életidőnkben keresve a nevet, hátha megtaláljuk, legalább az otthon érzését a névben, mint igazi jelentésben.

Várady Szabolcs költészete elsősorban a jelentéstani horizontok elmozdításával (ízlelőnek néhány nagyon jellemző: *Egy dán falu Kaliforniában, Errata, Téged szeretlek, Lapzártá, Beérkezett üzenetek, Titkos tudomány, Elvesztettem a fonalat, Egy idegen*) kapcsolódnak az európai költészet rokon törekvéseihez. A jelentés hangulati, nem fogalmi, a fogalmi jelentés nem visz sehová, főleg nem az otthonhoz. Ennek a szemléletnek adekvát stiláris közege a társalgási regisztert használó közvetlen hangfekvés. Mintha egy közeli barát beszélne régi barátjához. A gyerekkor és kamaszkor mint élettörténetünk alapja. Azok a mély érzelmi kapcsolódások, amelyek másoknak semmiségek, nekünk azonban betonstabilak. Elkísérnek minket minden változásig, egészen a nagy változásig, ahonnan nincs több változás. Felkészítenek minket, s ha olvassuk ezeket az érzelmi alapzatokat, amelyek csakis ironikusak lehetnek, mert maga az emberi lét kiszámíthatatlansága az ironikus, mindennek belátásával talán megvan az esélyünk arra, hogy elviselhetőbbek legyenek a mindig új tapasztalatok. Mindenütt jó, de legjobb sehol – mondta Rejtő Jenő. Efféle mentalitása van az első, meghatározó, versvilágba vezető költeménynek is. Ugyanakkor Várady Szabolcs szemlélete némiképp az elbeszélő Ottlik Gézáéhoz is hasonlíthat: „Egy nagy költő életműve összefüggő egész – önéletrajzi jellegű: végül is azt mondja el, mi az, amit fontosnak tartott életében, létezésében. Ezt szeretném én is mint regényíró, ilyen épséggel és teljességgel és egészen elmondani; tehát szeretnék valami összefüggést a műveim között, nem szeretném, hogy egymástól független, külön konstrukciók legyenek.” „Nem tudom, hogy mi a lényege egy ember életének: a tettei, viselt dolgai, vagy olyasféle megfoghatatlan apróságok, mint egy ködös téli reggelének a hangulata.” (Ottlik Géza: *Próza*)

A Név körüli létmeghatározó keresés egyébként felbukkan a prózaíró Buda című regényében – *Serpolette* a név, ennek alkotói keresésétől Réz Pál is megemlékezett a *Holmi* folyóiratban. A kihívás és a veszély, egy szóval a próbatétel nagyon hasonló kettejük írásművészetében

(noha egyikük költő, másikuk elbeszélő). Csak a nagyon fontos létmondanivalót kell kimondani, de az nem fogalmi, a szinte mellékes a fontos, a fontosnak mondott jelentéktelen fontoskodás.

Várady Szabolcs mentalitásbeli-nemzedéki kételkedést mélyít el a nyelvhasználatban is feltáruló létértelmezési viszonylagosság tapasztalatában. Így talál visszamenőleg a régmúlt irodalmával is alkotói kapcsolatot, hiszen az ókori latin Horatiusnak a baráti levelezése is hasonló lehet. Ez a költészet hitelességének a súpontja már az ókori szerzőnél is, az emelkedett ódák csak derivátumok, melléktermékek, és nem fordítva:

Hogyha a téma Horatius, akkor a jó közelítés kezdő pontja a sermo – annyit tesz, csevegés, de azt is jelzi: beszél és nem dalol itt a poéta.
Ez megelőzte az ő életművében az ódát,
vagy helyesebben mondva az éneket, úgy van, a carment,
s ezt is a köznapi hang, az epistula zárja be végül.
És ez a hang, ez a kulcsa Horácnak, a léha, a könnyed,
ezt taglalták hosszasan Ádámmal a szobában
és az ebédnél.
(*Sermo*)

Várady Szabolcs megjelenítően tárgyias formában, adatközlő, tudósító bezédmóddal ér el bensőséges érületi hatást – semmi sem kitalált a látványok rétegében, mindennek valóságra utaló referenciája van. De ez a valóság szűken vett valóságszelet-sorozatokból áll. A helyszínek, épületek tényleg ott vannak, voltak, ahol a helyrajzi dokumentumokban is fel lehetne lelni őket. A figurák valóságos személyek, az események (például motorverseny) valóban megtörténtek. A versekben a negatív tapasztalok a mérvadók. Valami nem sikerül, az ünnepi eseménynek nagyon rossz a közérzete. A tájban és miliőben a szinte groteszken csúf, inkább alantas részletek keltik fel a figyelmet (*Pók a párnán*). De mivel általános a rosszkedv, így az idillien derűs jelenetek különösen kiemelődnek.

A tapasztalati én nem az eszmei általánost szólítja meg, akár más, akár önmegszólító formában (lásd Németh G. Béla tanulmányát az

önmegszólító verstípusról), a költő nem hisz ebben, a lényeg a közvetlen léttapasztalatban van, ami nem általánosítható. Ebből következően is felértékelődik az alkalmi költészet válfaja. Az emlékezésekbe intim megszólítású gyászversek, születésnap-i köszöntők kerülnek. A közéleti darabok a sanzonformával is ironikus jelentésre sarkallják az olvasót. Memoárverseket olvashatunk, személyes magánemberi emlékezést. A próza- és a líraolvasás partitúrájának ajánlatát remek érzékkel variálja. A versek modalitása szomorú, de rezignáltságában is tartással bír. Ez a lényeg, a mély érzés fegyelmezetten latin visszafogottsága, minden harsányságot kerülő eleganciája.

Említettem, hogy a nagyon önéletrajzi szövegeknek veszélye is lehet. A személynevekkel, monogramokkal, utcanevvel kapcsolatban kétféle olvasási mód is jelentkezhethet. A nem szakmabeliek szűk körén kívül teljesen érdektelenek, semmit sem jelentenek. De ez a jobb változat, hiszen ilyenkor az olvasó valahogy a saját közvetlen ismerőseire asszociál, így ad hangot a verseknek, s ez irodalmi olvasat lesz. Hiszen akár egy mindennapi ember érzelmes vizslatékezőeként is olvashatók, könnyű az azonosulás széles körben is, ezt a meghittent közvetlen hangfekvés is jól közvetítheti. Az irodalmi veszély a másik változatban rejlik, vagyis hogy a versek olvasója tudja, kikről van szó (sokan vannak, a cikluscímek: *Vagy megvolt valóban, Ha ott is: itt* – Réz Ádámra és Pór Péterre utalnak leginkább), ez viszont kulcsot igénylő kordokumentumokká változtatja a költészetet. Óhatatlanul konkrét életrajzi megfigyelések indulnak el, összehasonlítások a saját ismeretségi élményekkel, kíváncsiságok esteleges intimpistáskodásokkal.

Az emlékezet fő jelképe a trezor:

Az országútról mennek a hegy felé,
volt egy hetük, el kell búcsúzni tőle.
Az utca erdő, egy kis ház a végén,
zene dől ki az ablakon belőle.

Ami volt, megvan, őrzi egy trezor,
örökre ott van, te sem veheted ki.

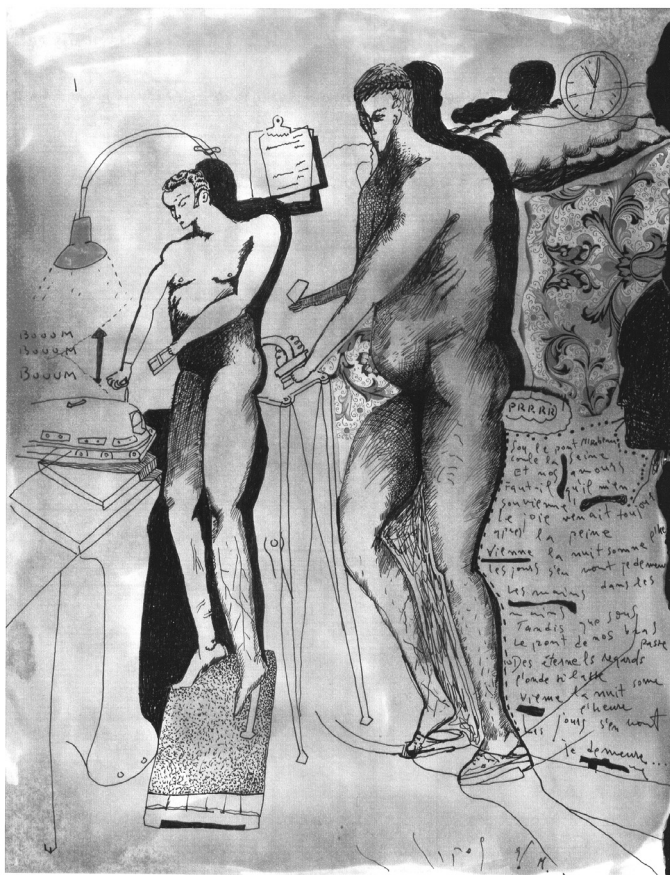
Akit szerettél egyszer, nem lehet
visszaható hatállyal nem szeretni.
(*Trezor*)

Tehát időbeliség nélküli immateriális tér. A páncélszekrény, amelyben a nagy értékek vannak, amelyhez csak a választottak férhetnek hozzá. Ezek a választottak azok a személyek (többségükben munka- és alkotótársak, illetve családtagok), akikhez mély érzések fűzték a lírai ént, ezekből a nagyon mély érzelmi kapcsolódásokból épül meg. A beszéd tehát nem soliloquium-szerű. A kapcsolat az én forrása – a „csak másban moshatod meg arcod”.

Egyszerre emlékezettechnika és jelentésviszonylagosító eljárás működik az *Errata* című versben. Ez – magyar nyelven: hibajegyzék – eltávolított, objektivált létmódot ad a költői folyamatoknak. A pszichológia hermeneutikája szerint pedig az elfojtás művészi kifejeződése. Az jelenik meg, hogy a meghatározóan traumatikus események tudatküszöb alá nyomása miként dob a tudat felszínére úgymond mellékes eseményeket, amelyek ezáltal nagy intenzitást kapnak.

A lefokozott érzelmiségű költői beszéd viszonylagosító (ön)szemléletében megőrződik a meghitt benső személyiség, ilyen módon tehát a késő nyugatos hagyományt fenntartva értelmezi át ez a költészet a racionalisztikus esztétista, a *Nyugat* harmadik nemzedékéhez köthető, a formába kényszerített személyesség és a visszafogott metafortizált-ságú lírai hagyományt, a neoklasszikus formát – a könnyed beszédmódor remek jambusokban vagy hexameterében szólal meg, szabályos verssorokban pontos cezúrákkal – és az arányosított szintaxisú beszédmódot. A „választékos lírátlánítás” alapvetően a versmondattal szintjén jelentkezik elliptikus, transzmutációs alakzatok finom alkalmazásával, a szórendi változtatással, az akusztikusabb hatás elérésével – visszafogott hanghordozású, magas formakulturájú és arányosan építkező lírai nyelvben. Vas István lírájának lehetséges hatását mutatja a tapasztalati ihletettséggel gondolatosság és epikus jellegű jelenetelés. A világos tagoltságú, racionális, művelten köznyelvi regiszterű poétika, amelyik kerülve a látomásos jelképiséget, visszafogott hanghordozású, magas formakulturájú, és arányosan építkezik.

A cikluscímek mondatkörnyezet nélküli utaló- vagy kötőszavak – a töredékességre utalnak. Arra a kortapasztalatra, amely nem adhat hitelt az (ál)ünnepeyesen hangzó egészelvűségnek. Várady Szabolcs költészetének hatástörténeti folytonossága pedig már most biztosítottak látszik, no meg a kifinomult, sosem hivalkodó lírai érzék mindenkiben visszhangra talál, akinek van érzéke az árnyalatokban is megszólaltatott igazi költészethez.

Életmozzanat a manufaktúrában, G. Apollinaire-verssel, 1995

Fekete J. József

PERIFÉRIÁRÓL BETEKINTŐ

A MINDIG DERŰS PULI ÉS A BALJÓS FEKETE KANDÚR
*Balázs Attila: Magyarfauszt*¹

Balázs Attila minden eddigi regényéhez hatalmas háttéranyagot gyűjtött, a *Cuniculushoz* a nyulakról, a *Kinek Észak, kinek Délhez* a Délvidékről, a *Pokol mélyén rózsakerthez* Bolíviáról, illetve Rózsa-Flores Eduardóról, a többihez más dolgokról. Mostani könyve az eddigiéknél is gazdagabb ismeretanyagot, valósat és fiktívet görget magában, ráadásul az elbeszélést nem köti az idő, két, egymással kedélyesen társalgó, olykor csipkelődő polihisztor hőse, dr. Johann Faust és dr. Hatvani István nem csupán saját idejének eseményeit ismeri, hanem azokat is, amelyeknek történésekor még nem, vagy már nem éltek.

Megidézik például a dicstelen véget ért Heliogabalus római császár és Lucifer barátságát, Szent István királyt és a Szent Koronát, Asztrik érseket, az ördöggel cimboráló, a Szent Koronát adományozó (vagy csupán a Sátán ajándékát kézbesítő?) II. Szilveszter pápát, az ördöngös Goethét, Szűz Máriát és Jézus fogantatását, miközben szól a rádió, szirénázik a mentőautó. Majd kilovagolnak az apokalipszis lovasai, Bem apó csatát veszít, majd nyer, sokan tolják Magyarországon a Sátán szekereit, amit – ki tudja – talán Köcsön Péter, a démonikus kocsis irányít, akinek istállójából maga az ördög ganézott ki, a halál vagy a menny visszaköpi az életbe, majd újra elragadja Nikola Teslát. A két, a legenda szerint az Ördöggel lepaktáló tudós kortársként boncolgatja Stephen Hawking teremtés- és időelméletét, noha évszázadokkal korábban éltek, ráadásul a két boszorkánymester egymással se találkozhatott volna a valóságban, ennek ellenére szívesen diskurálnak a Holdra szállásról, Arisztotelészről és Mick Jaggerről egyaránt, a háború előszelét hozó szuperszonikus repülőgépek hangrobbanásairól, Attila hun királyról, Abafi Olivérről, Kossuth Lajosról, Lugosi Béláról, Puskás Öcsiről, Bartók Béláról, a kínaiak által is megbecsült Petőfiről, az isteni Dantéról, a nem különben lángelme Goethéről, a spontán öngyulladás-

1 Újvidék, 2019, Forum Kiadó.

ról, a minden betegséget gyógyító flastromról, de leginkább Istenről és Sátánról, a két elválaszthatatlan ellenpólusról.

A két tudós fizikus és orvosdoktor egy Isten háta mögötti, anyagi gondokkal viaskodó kórházban praktizál, a létesítményt idővel elnyeli a köré épülő város. Az orvostudoroknak kapóra jön a semmiből páciensként hozzájuk vetett Tesla, mert az anyagi kiadások csökkentése érdekében az hajlandóságot mutat kidolgozni a betegek teleportálásának módját – a Philadelphia-kísérlet (az Elridge rombolóhajó eltűnése, majd megjelenése a hipertérben) mintájára –, ám ez is lesz a veszte (immár másodszor), mert egy állását féltő mentőautó sofőrje áramot vezet a kórházi ágyába, ami visszavágja Teslát oda, ahonnét jött. A mágneses tér hozta, a mágneses tér elvitte. Esetleg Isten hívta el, vagy a fényimádó Lucifer kérette magához?

Van miről tárgyalnia a két tudós professzornak, ha nem lenne, bőséggel szolgál témával Anonymus B., a vidéki krónikás, akiben nem nehéz fölismerni a mennyei és alvilági zsinórpaddást vezérlő elbeszélőt, aki hideg prédaként veti a történelem, az irodalom, a tudomány és a sajtó által mozgásba hozott ismereteket a lánglelkű vitázók elé. Azok meg alaposan megforgatják az elénk hintett kérdéseket, és okfejtésük során szívesen idéznek magyar, angol, német, latin költőket, még egy görög idézet is elhangzik párbeszédükben, miként magyar népdalok, népelemek, folklórstoryk részletei. Tesla is kiváló ismerője az irodalomnak, kiemelten a magyarnak. Kívülük és a kórház bájos pszichológusnőjén kívül, akibe mindenki szerelmes, a többi szereplő, személyzet és páciens szinte meg se jelenik, s ha igen, nem sok vizet zavar, csupán színesíti a narrációt. Arra meg nincsen különösebb igény.

A regény (ki mondta, hogy regény?), a mű anakronizmusai és anatopizmusai kellően beszivárványozzák a szöveget. Ennek módszeréről imigyen fogalmaz a könyv:

„- [...] eltulajdonítható az idő?

- Szó szerint nem tulajdonítható el. De ha úgy vesszük, képlékeny, továbbá folyékony. Ide-oda tud áramlani a felszín vékony hártája alatt, s egészen távoli, akár innen-onnan elcsent dolgok rándíthatok össze benne. [...] Én csupán a tér és az idő meg a bennük keringő tárgyak, ideák tetszőleges párosítására gondoltam. Vegytiszta akcidencia. Egyszerű blasztogén formájában például az, amikor Mátyás királyunk beugrik egy kingszáj narancssárga Pall Mallért a sarki dohányboltba.”

Vagy máshol:

„- Mi van az idővel?

- Kicsit furcsán viselkedik itt az önök kórháza körül. Nem kellett sok, hogy észrevegyem. Itt belül valamiféle védőburok működik, az is úgy-ahogy, de körötte... mintha valami zavar lenne az éterben. Nem vették még észre? Akárha valahogy összekutyulódtak volna a mágneses hullámok, ezzel együtt aztán meg itt-ott váratlan gellert kap... gomolyog. Disznófarok-ábrába rendeződik...” Dr. Faust úgy tartja erre vonatkozóan, hogy a történelmi hitelesség könnyű szívvel feláldozható az irodalom oltárán, amire Dante példája abszolút világelső, második Goethe, harmadik pedig Homérosz munkássága. A német professzor elfogadja Egon Friedell történetkutató tézisét, miszerint ha kiderülne, hogy Trója soha nem létezett, attól még a megénekelte trójai faló elpusztíthatatlan marad.

A testes mű pergeti a párbeszédet, nincsen ideje leírásokkal, megidézésekkel bibelődni, az elbeszélő mindössze apró narrátori jelenségeket tesz, mint a rádiójátékokban, hogy éppen mi történik a színpadon, de ezeket a közbevetéseket tekinthetjük egy filmforgatókönyv vagy színpadi előadás rendezői utasításainak is – mindenestre drámai dramaturgiával szembesül az olvasó. Meg *A varázshegy* analógiájával, erre utal a kórház, az eseménytelenség, a bölcselkedés, a reflektálás, az ütköztetés, még Clawdia Chauchat kölcsönkért ceruzája is föltűnik egy elnyúló ceruzahegyezési epizódban. Földúsított asztali beszélgetés, de sem a lutheri kimértség, sem az antik symposion tivornyái külsőségeit nem viselik magukon ezek a két- vagy többszemélyes, humorral, termékeny fantáziával megírt, ismeretekkel gazdagon fűszerezett beszélgetések, viták, ugratások, fizikai, metafizikai, történelmi okfejtések. A könyv kettős jellegét hatásosan illusztrálja Penovác Endre akvarelljeiről a kiadvány oldalain az olvasóra tekintő csupa derű puli és a baljós tekintetű fekete kandúr.

Óriási történelmi és áltörténelmi katyvasz ez a könyv – de van benne rendszer!

*A JÖVŐRE IS LEHET EMLÉKEZNI**Bánki Éva: Összetört idő. (Fordított idő III.)²*

Anglia és Norvégia közt egy kopár és kegyetlen éghajlatú szigeten a szorgok voltak az őslakosok, magukról úgy tartották, hogy a „legemberebb emberek”, ám a szigetet elfoglaló I. Bandemag ír király állatinál is alacsonyabb sorba taszította őket, meztelenül, négykézláb kellett járniuk, tilos volt beszélniük, egyáltalán hangot hallatniuk, a zord teleket sziklahasadékokban kellett átvészelnük, miközben palotát építettek a királynak, az írek szívesen vadásztak rájuk, meg is ették őket, bár királyuk idővel megelőlegezte a kannibalizmust.

A szorgokat violaszín pupillájuk és különös tenyérnyomatuk különböztette meg másoktól. Ilyen volt Riolda is, aki Normandiában cseperedett, onnét hazatérve fölszabadította a szorgokat, a despotikusan viselkedő írek helyére toleránsabb szászokat telepített. Nem kell valami monstre népességcserére gondolni, Riolda királynő birodalma 100-150 főnél többet képtelen volt eltartani, de a közösségben így is maradt három szorg család, amely nem keveredett idegenekkel, elutasították az integrációt és a multikulturalizmust, népük minden korábbi megpróbáltatása és szenvedése ellenére messiásként várták az őket megnyomorító, régen elhunyt ír király visszatérését.

A szorgok kényszerű némaságukban elsajátítottak egy szavak nélküli tökéletes nyelvet, érezték egymást, így egymás gondolatait is. Amíg az írástudó népek alig néhány nemzedékre visszamenőleg voltak képesek rekonstruálni a múltat, a szorgok *az idők kezdetétől* emlékeztek mindenre. Szigetükön csupán Riolda meg nevelt fia, Shiobian tudott olvasni, de a királynő hiába lapozta az örült I. Bandemag király Írországból hozatott jelentős könyvtárainak kódexeit, be kellett látnia, hogy a könyvek képtelenek minden jelentős kérdést megválaszolni, pedig a királynő fejében egyre gyarapodtak az éppen a nyelv mivoltából eredő kételyek: „A nevek tényleg megkötözik az embereket? Örökre meghatározzák a jellemünket és a tetteinket? Ha az ő neve, a Riolda nem jelentene királynőt, akkor várandós anyaként visszatérhetett volna-e a szigetére?”

Ha a szavak csak véletlenül jelentik, amit jelentenek, akkor hogyan képesek fullánkokká változni? Embereket tönkretenni és megbélyegezni? A nevek, a jelzők, a határozók lennének a mi élősködőink?

Vajon a költők mindig igazat beszélnek? Ha nem, akkor miért élvezzük a verseket? És ha a zene a legcsodásabb, a legártatlanabb igazság, akkor hogy gyönyörködhetnek benne a romlott emberek?” „...a megismerés határait a nyelv jelöli ki...” – igyekszik megérteni világának problematikus időmozgását.

Az idővel lesznek még gubancok a kora középkori trilógiát (*Fordított idő*, 2015; *Elsodort idő*, 2017) lezáró kötetben, ami zárókóként fogja egybe a főúri udvarban dadaként szolgáló, tudást, műveltséget, szabadságvágyat magába szippantó, szorgok és tündérek leszármazottjaként született Riolda – „... csak azért lehetett uralkodó, mert nyelveket tanult ugyan, de nincs saját anyanyelve – ahogy igazi anyja vagy igazi apja sincsen” – hol mesés, hol elképesztően naturalisztikus elemekben bővelkedő történetét. A szigetére és a szárazföldre egyaránt visszavágyó Riolda egyebek közt tanúja a középkor európai népvándorlásának, az egyházi hatalom fölértékelődésének, nagy mérsárlásoknak, hatalmi intrikáknak, szárazföldi és tengeri kalandozásoknak. Miután visszakerült a szorgok lakta szigetére, első dolga felszabadítani alattvalóit és visszaemelni őket a civilizált lények sorába. Időközben szeretett férje lebetegszik, a depresszió elszívja energiáját, fogadott fia eltunyul, két saját fia és lánya meg hát – mondjuk így – vannak. Ráadásul egy baljós üstökös is föltűnik, ami – tudjuk jól – éhínséget, háborút, megsemmisülést hint csóvájával a világra. A már koros uralkodónő fölkerelkedik, és a sziget egyetlen bárkájával nekivág a tengernek, hogy gyógyírt találjon férje, a kékszemű, szőke Sjön egykedvűségére. Egy szigeten rá is talál a megfiatalító vizű kútra, de amikor fölpakol valamennyit a csodavíz-ből, hogy a lakott szárazföldön értékesítse és a kapott pénzből biztosítsa alattvalói túlélését, portyázó vikingek megszárolják le férjét és a bárkáját irányító, szinte még gyermek szorgokat. Ő maga olyan, a múltját idéző teremtményekkel (a Halál Katonája, a magát istenként megéllő, „az vagyok, aki vagyok” Al-Rakmarán, Jette, a rémségesen csúf viking harcosnő, akinek végtére az életét köszönhetette, a fiatalság vizében új bizniszt sejtő Benjamin, egykori veleneci, álnok és körmönfont ereklýekereskedő) találkozik, akiket szíve-

sen elkerült volna. Viszontagságos távolléte során nevelt fia, Shiobian elcsábította Riolda már férjezett lányát, Fionát, és az uralkodói babérokra tört. Az egyszer már visszacivilizált szorgok egy hét alatt visszasüllyedtek makogó lényekké. Vagyis minden összeomlott a szépreményű uralkodónő körül. Hányattatott kalandjai során egy kódexeket is birtokló uralkodóházban pihenhetett meg, ahol meglepetésére saját élettörténetét, és annak a végét, vagyis saját jövőjét olvashatta a szerző által továbbörökített történetben, a virtuális jövőt, amelyre valaki mint évszázadokkal korábbi múltra emlékezett.

Igaz, a regényidő során az üstökös is végigbuckázott az égbolton, hatására is meggömbülhetett, elhajolhatott, öszetörhetett az idő, és ha így történt, Bánki Évának sikerült ráncba szednie. Trilógiája varázsszelenceként zárul. Összeszalazódnak a dolgok a három kötet között, lényegtelené válik, hogy valós vagy fikciós középkori történetet kínál, alakjai a képzelet szüleményei-e. Történelmi-fantasy regénye számomra olyannyira rövidre zárt, mint egy detektívregény, tele történelem- és nyelvfilozófiával, a trilógia három darabját remekül megkomponált, fejezetekre osztott, tépelődésre készítő mondatokból álló pazar mutatvány.

REGÉNYHEZ KEVÉS

*Bödöcs Tibor: Meg se kínáltak*³

Ha szerinted az a szép, ami érdek nélkül tetszik, akkor lemaradtál a világ esztétikai értékelésének trendjéről, de legalább olvastál Kantot, vagy ha nem, valahonnét lekoppintottad állítását. De Bödöcs Tibor regénybe emelt szobafestőjéről ugye még nem is hallottál! Különb tudnád, mi a ténylegesen szép. Idézem is nyomban, hogy esztétikai kérdésekben ezentúl ne legyenek kétségeid: „Szép az, ami érintésre száraz, dörzsálló, légáteresztő, és ki is van fizetve.”

Derús, takaros, megmosolyogtató mondat, egy humoristától – mert Bödöcs az – éppen ilyen derús, takaros, megmosolyogtató mondatokra számítunk. Különösen, ha olvastuk előző, irodalmi paródiákat tartalmazó kötetét (*Addig se iszik*, 2018), ami elbűvölte a közönséget.

3 Budapest, 2019, Helikon Kiadó.

Regénye, a *Meg se kínáltak* engem nem nyugtázott le, pedig igyekeztem ráhangolódni.

Az elbeszélője, Magyar Oszkár képzőművésznek indult, de (boros)pincebalet következtében elveszítette ábrázolótalentumát, falusi szobafestő- és mázolóként keresi a kenyerét, ahogy korosodik, többet áll a söntés mellett, mint a kétágú létra fokain. Rajztehetségével szellemi adottsága nem tűnt tova, különösen a beszédkézsége irigylésre méltó, képzőművészeti albumok révén jártas a művészettörténetben és az esztétikában egyaránt, járt külföldön, mondhatnánk, világot látott ember, aki szivacsként szívott magába minden megszerezhető információt. Az utóbbi harminc évben – a rendszerváltástól kezdve – élénk figyelemmel szemlélte a belföldi eseményeket.

Vezeték- és keresztnéve beszélőnév, némi diszlexiával olvasva Magyarországként hangzik, ami nem rejtett utalás, hogy a narrátor önmagában hordozza szülőhazája problémáit. Csakhogy azokkal szemben képtelen tényleges és hathatós kritikával élni. Ahhoz kevés a stadionmániás miniszterelnök, a gázszerelőből lett milliárdos vállalkozó, az úrhatnám, jómódjukban magukkal mit kezdeni nem tudó kuncsaftjai fölemlgetése, meg a végtelen, de megszakításokkal előadott monológjának egyetlen fültanúja, a pultos lány, az egyetlen, aki nem iszik a szövegben. Még ha ennyire tömören is foglal állást, az társadalomkritikának harmatgyenge: „Most meg itt vagyunk lovak közé hajított gyepelővel, a lelkek közt felrobbantott hidakkal, a Soros György-vudubabával középen. Varacskos, régi komcsik, tuskófejű új barbárok, bárgyú kereszténydemokraták, hibbant nácik, vízérkeresők, futóbolondok, jobb sorsra érdemes féltehetségek, ügynökök és tartótisztek, szinte mindenki velük van most. Ott van a házelnök a parlamentben, aki úgy beszél, mint aki épp varangyot kínoz, van az ifásbajszú köztársasági elnök, az meg csak áll a posztján, mint lófasz a hidegvízben, meg a nagyfőnök, az El Capo, a Kicsi, a Kisgömböc. A saját playboyoknak terülj, terülj, asztalka van, hotelek reggelire, újságok ebédre, kastélyok vacsorára. Basszák meg a bankszámlájukat a svájci szélfükben!” A humorista feladata a szórakoztatás mellett a társadalmi kontroll is, ám a közjogi méltóságok ocsmány szöveggörnyezetbe helyezése édeskevés ehhez. Bődöcs élszóban sokkal hitelesebb e téren.

A monológ nagy részének élménygazdája az ugyancsak piktor Ferus – a kötet ajánlása is neki szól –, aki tényleges élményekkel tölti fel a falusi szobafestők monoton szellemi világát. Ferus és Oszkár nem különül el élesebben egymástól a szövegben, de érezzük, ha arra vonatkozóan hangzik el a „meg se kínáltak” panasza, hogy a munka megrendelői nem tettek italt a szobafestő elé, akkor az Ferus gondolata, ha meg azt közli általa, hogy anélkül lopták szét az országot a nép feje fölül, hogy ő is részesedett volna a zsákmányból, Oszkárt halljuk.

Egyébként a „ki beszél a műben?” kérdése teljesen érdektelen, egyetlen beszélője és egyetlen hallgatója van, a szövegben felbukkanó többiek mindössze ötletadói, tárgyai, dekorációi a monológnak. És ez a baj, ezért nem regény a *Meg se kínáltak*. Amilyen olvasmányos és szórakoztató a könyv 45 rövid fejezete, olyannyira könnyen feledhető mindegyik része, és az egész írásmű egyben is.

Ahhoz, hogy ez a csapongó monológ regény legyen, hiányzik belőle a felépítés, a tartás, a valahonnét valahová vezető történetvezetés, az érzelmi fokozás, a tetőpont, majd az ívelés levezetése, vagy például a leírás, ami a festészet iránt rajongó elbeszélő esetében módfelett különös. Persze az se ártana, hogy ha jelenvalóként bukkannának föl egyéb regényalakok, akiket az író mozgathatna, dramatizált párbeszédbe hozva őket egymással. Nem az eddig felsoroltak teszik a regényt regénnyé, az biztos, de ezek is. A kényszeres monologizálás, a néma hallgató kevés hozzá, még ha beszélő teszi is a szépet a hallgatójának – tapasztalhatóan erőtlenség, és vélhetően eredménytelenül. A módszeres alkoholizálás terén viszont van esélye, miként a szobafestők mellett másoknak is.

Ugyanakkor a derűs, takaros, megmosolyogtató mondatok remekbe szabottak. Úgy tartom, hogy ha irodalmat olvasok, az szórakoztasson valami módon, Bödőcs könyve ezt a humor révén teszi. Páratlan ötletei, fordulatai a remek humoristát mutatják, ám ez a munkája nem ütötte egy csapásra regényíróvá.

Kár. Szurkoltam neki.

Ám még semmi sincsen veszve. Rejtő Jenő is *A három testőr Afrikában* után megírta a *Csontribigádót*.

MIT HAGYTATOK AZ OLVASÓRA?

Háy János: *Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom – Újraélesztő könyv.*⁴

Meggyőződésem, hogy az irodalmat nem lehet tanítani, legfeljebb az irodalomtörténetet. Azt meg minek? Hogy a diákok némi eligazítást kapjanak a rájuk kiszabott kötelező olvasmányokhoz, vagy ahogy felénk mondják: házi olvasmányokhoz? Ott már nagy a baj, ahol az olvasás kötelezettség, nem pedig belső késztetés folyamánya. Nekem még úgy tanították, hogy van egy szerző, aki született valahol, élt, majd meghalt, időközben írt valamit, amit el kellett olvasni. Azt viszont az ósdi tankönyveket átmásoló szerzők például elfelejtették jelezni, hogy Nagyszalonta vagy Zólyom, esetleg Küküllő már nem az akkori Magyarország területéhez tartozik. Nekünk a Vajdaságban – gyerekként meg pláne – fogalmunk nem volt a dolgok se akkori, se korábbi állásáról. Mennyivel többet tudhattunk volna meg, ha elmagyarazzák nekünk, miként kerültek ezek a települések egy korábbi államalakulatból más országba, történelmileg mi vezetett eme földrajzi, politikai átrendező-déshez stb. Az irodalom történetének efféle oktatása annyit ért, mint halottnak a csók. És akkor lássuk az irodalomtörténetnek nevezett, teljesen felesleges információsomaghoz csatolt szöveganyagot, az olvasmányokat! Csupa halott iromány, érthetetlen szavak, megmosolyogtató mondat szerkezetek értelmezhetetlen mondanivalóval. Legalábbis ahogy nekem tanították, meg előttem és utánam nemzedékek sorának. Nekünk még el kellett olvasnunk a ránk kimért kötelező olvasmányokat, manapság viszont mindegyik megtalálható zanzásított formában, idézetek kiemelésével, egy róluk szóló jó beszámoló néhány kattintással letölthető. Mindezt egybevetve, szerintem csődöt mondott az irodalomtanítás, valami új módszerre lenne szükség újjáélesztéséhez.

Az ilyen módszer létezését bizonyítja Háy János könyve, amelyből most ősz fejjel örömmel tanulom újra a magyar irodalom történetét!

Egykori tanár koromban magam is azt vallottam, hogy az irodalomtörténet-írásnak bizonyára feladata minden szerző és a legtöbb mű számbavétele, az idő majd úgyis átrostálja a felgyülemlett anyagot, tanításkor pedig egy-egy műre, életműre érdemes felhívni a figyelmet.

4 Budapest, 2019, Európa Könyvkiadó.

Ezt teszi Háy János is a kötelező olvasmányok által kijelölt idővonalon, de olyan közvetlenséggel, mintha folyamatosan jelen lett volna az említett szerzők életében és műveik születésének folyamatában. Ehhez rendkívüli terjedelmű ismeretanyagot mozgat meg, mobilizálja fantáziáját, meglovagolja humorát, a ma beszélt ironikus nyelven szólítja meg olvasóját, és nem titkolja kétségeit, mer kérdezni. Például arról töprengeni, hogy hagyhatjuk-e az értékes szövegeket több száz éves nyelvi burkuk zárványában, vagy érdemes őket onnét kibontani, és ha igen, ki és milyen alapon jogosult az ilyen nyelvi fölszabadításra. (Aki ma azt állítja, hogy érti és élvezi Berzsenyi Dániel versvilágát, az szemérmetlenül festi magát! – teszem hozzá.) A szerző mintha azt állítaná, hogy úgysem tudjuk, milyen volt az egykori megszólalás akusztikája, milyen rezgéseket váltott ki az akkori hallgatóság lelkében, nyelvében, érzelmi skáláján, meg kell próbálnunk a mai viszonyokhoz idomítani, azok által értelmezhetővé tenni régi dolgainkat. Bizony a nyelv nem ritkán paradox módon a megértés akadályá. „Csokonait elrekeszti előlünk a nyelvújítás, Berzsenyi túl komor és mitologikus, Vörösmarty túl dagályos” a mai értelmezhetőséghez, véli a szerző, aki közvetlen, humoros közbevetéseivel, közjátékaival oldja a nyelvi-történelmi eltávolodás keltette feszültséget. A 16. század végváraiban uralkodó mentalitás megértéséhez például a mai Budapest romkocsmáit hívja segítségül, ahol a nyelvek kavalkádja között halálra is ihatja magát az ember, miközben folyton hadra fogható egy kis torzsalkodás, kakaskodás, duhajkodás erejéig. Tanultuk mi is, hogy a főurak saját törvényeikkel szabályozták alattvalóik életét, Háy viszont elveti az általánosítást, és konkrétan ismerteti ezeket a törvényszámba menő rendelkezéseket, keze alatt életessé válik a múlt, távol áll tőle a megszépítés szándéka, de nem ragad le a bulváros szenzációhajhásznál, a szennyes öncélú kitergetésénél. Nem esik hanyatt a költői nagyság sokat sulykolt képzelet előtt, Balassi korai szerelmi költészete kapcsán leszögezi, hogy az semmivel se különb a mai szerelmes kamaszok verselésénél, istenes versei se magasztosabbak, hiszen egyazon célt szolgálták, az áhított nő kegyeinek elnyerését a szív vagy a hit, a lélek húrjainak pengetése által. Azt sem hallgatja el a szerző, hogy a magyar Don Juannak tekinthető Balassi magatartása több pert akasztott saját nyakába, mint ahány költeményt jegyzett, ám ezzel nem egy poétai magatartásmodellt előlegezett meg, hanem saját korában

léha, tivornyázó habitusa megengedett, úgyszólván majdhogynem elvárt volt. Később Berzsenyi kapcsán a költői nyelv megterheltségéről értekeznek, ami a ma is érvényes módszertan mellett feloldhatatlan: „(...) azt hisszük, hogy érdemes verseket teletűzdelni lábjegyzetekkel, ahogyan manapság minden Berzsenyi-kötetben van, mert akkor megszólal a tudás, az az érzelmi és szellemi energia, ami a költeményekbe bele van tekerve. De nem szólal meg.”

Az irodalomtörténet-írás voltaképpen legendagyártás. Ezt Háty Már a számára első magyar költő, Balassi példáján szemlélteti, állítván, hogy a költő alakjában ötvöződik a tényleges figura, aztán az, akit saját maga alkotott meg verseiben, végül az, akit ebből a kettőből gyúrt össze az irodalomtörténet-írás. A végső figurának vajmi kevés köze van a hitelességhez. Háty szerint, ha a reneszánsz poéta szembesülne az irodalomtörténet-írás róla alakított képmásával, nem mondhatna egyebet, mint hogy: „De piszokul kivakartak a szarból...”

Látjuk, nyelvileg oldott a szerző előadásmódja, de szellemi meggyőződését se rejti véka alá. Említi, hogy Csokonai nemzeti eposzt tervezett írni, ami kapcsán zárójelben megjegyzi, hogy „(Én megvagyok nélküle. Őszintén szólva, az összes nemzeti ász nekem inkább tökfilkó, egy-egy ilyen nemzeti eposznál nálam nem Zalán fut, hanem én, s ebben legfeljebb az isιάsz lehet akadály.)”

Általában a lebilincselő történetészövésű, számunkra vonzó stílusú, nyelvezetében bennünket megszólító könyvek kapcsán mondjuk, hogy „lehetetlen”. Lehet-e ilyen „lehetetlen” olvasmány egy irodalomtörténet? Nem hittem, hogy lehet, most tapasztaltam, hogy igen, ráadásul úgy, hogy nem kell feltétlenül kitergetni hozzá a tárgyalt szerző családi szennyesét, emberi kicsinyességét, erkölcsi botlását, de leplezni se kell azokat. Az életrajz és az életmű steril elkülönítését szorgalmazó elmélet régen dugába dőlt. A kettő termékeny egymásra kopírozásához elbeszélői nyelvre van szükség, nem az adat, nem az elemzés, nem a pletyka érint meg igazán, hanem a nyelv, a közlés módja. Háty érti az olvasó megszólításának módját. Ez pedig az író dolga, nem az irodalomtörténészé, és íme a bizonyíték, hogy szabad egymástól ellesni a mesterségbeli fogásokat, hiszen az irodalom és a művészet terén legkevesebb az eredetiség, és töméntelen az utánzás, ami végtére nem eredménytelen, sőt.

Háy „irodalomtörténetében” gyakran – szinte mindig – „meztelen a király”. Madáchról írja, hogy „olyan, mintha egy vidéki libalegélőn felkészített focistát bedobnának a világbajnokságra, s az ott seperc alatt gólkirály lesz”, hiszen dagályos lírája eleve feledhető, drámáiból meg még életművének kutatói szerint is „ember nem olvasna [...] egy бүdös sort sem, ha nem a *Tragédia* költője írta volna”.

Tény, hogy Háy olvasatában még a taglalt szerző fizikai adottságai is fontos szerepet kapnak. Nem a művek minősítése során, és nem az elemzés helyett, hanem frappáns hasonlatok kiinduló pólusaként. Ady esetében önmaguktól adódnak testi anomáliák: hatodik ujj mindkét kézen, бүtykös lábak, lenőtt fűlcimpák, és igéző, mások szerint düllelt szemek: „Ezek a később legendássá váló szemek uralkodnak az arcon, ez a hatalmas és mélybarna meleg tónus, ami mindig, a legelviselhetlenebb pillanatokban is szerethetővé teszi az örök rendbontót. Az is csak később derül ki, hogy bizony a szemóriások gyenge látást rejtenek. Nagy méret és kis teljesítmény. Ezek a szemek lehetnének akár szimbólumai is Ady költészetének: gigantikus nagyság és viszonylag szerény tartalmi erő.” Adyról egyébként sincsen túl kedvező véleménye: „Ady szakrális világpótlék [...] amennyiben nem igényelünk vezért énünk mellé, inkább megmosolyogjuk ezt a versbeszédet, kevésbé érezzük, hogy a modern magyar költészet kezdetéről van szó, inkább hogy a 19. századi romantikus versideál utolsó nagy dobásáról. [...] A szerelmes versek túlnyomó többsége beletaknyosodik az érzelgősségbe, amiben, mint másutt is, az önszeretet dominál.”

A szerző nagyon jól tudja, hogy az irodalomtörténet-írás fényesre szidolozta tárgyát, a szerzők morális héroszként, idolként, ikonként emelkednek ki az ugyancsak megemelt stílusban, történelmi-nyelvi közegbe ültetett, kvázi valóságból. És nagyon nem kedveli az ikonokat, igyekszik őket visszarángatni a tényleges korviszonyok közé, és visszahelyezni emberi mivoltuk gyarlóságai mellé. Móricz (megélhetési) grafomániáját az író saját szavaival illusztrálja: „Én addig bírom, míg van papírom.” Az író második felesége jóval frivolabban fogalmazott ugyanerről az alkotói gerjedelemről: „Magának van egy farka és egy ceruzája. Ez maga. Szíve nincs, lelke nincs, élete nincs. A farka mindig áll, és a ceruzája mindig kész jegyezni.” Mondott is itt bármi kivetnivalót Háy? Nem, csupán a tárgyban két leghitelesebb forrást idézte.

Voltaképpen nem is akkor legizgalmasabb olvasmány a kötete, ha egy-egy szerzőről értekezik, hanem az állapotrajzaiba épített általánosításai, meglátásai és az ortodox irodalomtörténet-írásnak kiosztott fricskái során, miként Petri György kapcsán fogalmaz: „Mert milyen volt az akkori magyar költészet: egyik oldalon a metaforazuhatag, felezőnyolcas, páros rím, olyan kusza képiség, hogy ha azt követi az ember, az ágytól az asztalig nem tud eljutni, másik oldalról meg a kozmikus agyömlések, tele a molekuláris biológia, a csillagászat és az atomfizika legújabb frázisaival, mintha egy modern tudományos könyvbe valaki belevágott volna egy dinamitot, s mindkettő mögött ott tobzódott kicsit divatjamúlt hacukákban az átszellemült versén.”

Háy János monumentális munkájában azt fürkészi, hogy mit hagytak fejüket irodalomra adó eleink a mai olvasóra kötelező irodalom má lúgzott, születésükkor eleven alkotásaik által. Ehhez pedig a szerzőket is vissza kell rángatni a hullamerevségből a pezsgő életbe, hiszen csupán így tudhatjuk meg, hogy kik voltak ők.

A mindennapi kávénk..., 1995

Ádám Szilamér

LEKTÚRBE OLTOTT
EGZISZTENCIALIZMUS

Mi történik Sziszüphossal, ha elveszik tőle a kövét? Illetve hogyan lehet a legegyszerűbben tönkretenni egy ember életét? Fehér Boldizsár debütáló regényének¹ főszereplője és egyben narrátora a huszonhét évesen a világ legfiatalabb milliárdosává, illetve Magyarország leggazdagabb emberévé avanszált AESDORC médiabirodalom tulajdonosa, aki hamarosan csődbe viszi a „pénzeszsákját”, ráadásul hanyagságának köszönhetően körözött bűnözővé válik. A névtelen elbeszélő szökésének utolsó állomásán, az apjának vett lovas ranchon írja le egy hét alatt a családja fura történetét, kezdve az anya dobbantásával, aki egy fiatal görög milliárdosért hagyja ott őket, amikor az elbeszélő épp csak 18 éves volt, folytatva az apja fokozatos megőrülésével, végül pedig a biológiai apjával való megismerkedéssel, akitől aztán az AESDORC által megörököli a luxuséletet. De ezzel még nem ér véget a narrátor furcsa helyzetekbe kerülése, hiszen menekülése közben egy párizsi ötcsillagos hotelben, miközben álnéven Pintér Péternek, a leghíresebb magyar írónak adja ki magát, két Nobel-díjas tudós különös pszichológiai kísérletébe keveredik. A történetről nem is mesélnék többet, elég annyi, hogy okosan kitalált, humoros, fordulatos a cselekmény, attól eltekintve, hogy olykor hatásvadász jelenetekbe és logikátlanságokba is belefut.

A könyv hátsó borítóján a kiadó „humoros kalandregényként” kategorizálja a kötetet, ami elsősorban a „felelősségvállalásról és az ember helyéről a világban”-ról szól. És való igaz, a regény humora könnyed és üdítő, ami mindenképp pozitívum. Az is igaz, hogy felelősségvállalásról is elég komoly állításokat fogalmaz meg a könyv, kezdve a kötet címétől, a *Vak majomtól*, amely a könyv közepe táján megjelenő Három bölcs majom szobrából az egyik: „aki nem lát, nem hall és nem beszél, azt elkerülik a bajok”. A vak majmot ugyanakkor, aki az elbeszélőt jelképezi a regényben, nem kerülik el a bajok, és a

1 Fehér Boldizsár: *Vak majom*. Budapest, 2018, Magvető.

narrátor át is értelmezi a szobor jelentését: „aki nem lát, nem hall és nem beszél, az ne csodálkozzon, ha egy szép napon arra ébred, hogy plafonig ér a szar”.

A könyv rengetegszer kérdez rá az ember helyére a világban, a regény felütése is egy alapvető lételméleti kérdéssel foglalkozik: „Jó néhány évvel ezelőtt volt egy tanárom, aki azt mondta, az lehet belőlem az életben, ami csak akarok...”. Ezáltal egyfajta könnyed egzisztencialista regényként is olvasható a mű. Egy másik rétege a fejlődésregényként való olvashatósága – az elbeszélő egy önmagát kereső, felelőtlen fiatal, ami konkrétan meg is fogalmazódik a könyvben: „Csak egy szerencsétlen kisfiút látok, akinek fogalma sincs róla, mi történik körülötte.” Így írja le egy oknyomozó újságíró, aki egy gátlástalan dorbézoló tulajdonost keres, és végül csak egy szerencsétlen gyereket talál, aki sokáig anyja gazdag pasijának pénzén él, nem fejezi be az egyetemet, majd csődbe visz egy hatalmas médiabirodalmat, és mindezek után menekül a felelősségre vonás elől. A regény végére azonban levonja a következőket, kész szembenézni a végig háritott felelősséggel, és feladja magát a rendőrségen.

És akkor hadd beszéljek egy keveset a könyv hiányosságairól, mert bizony az talán több van benne, mint pozitívum. A fentebb említett, filozófiai kérdéseket taglaló beszéd ugyanis megreked a hangzatos kijelentésekből álló konyhafilozófiai szinten. „Hürlimann professzor azt mondta, a tudomány legnagyobb kérdése nem az, hogyan keletkezett a világegyetem. Hanem az, hogy miért van egyáltalán bármi, ahelyett, hogy ne lenne semmi sem” – mondja egy Nobel-díjas tudós, de a világhírű teniszező, Josh Daniels sem áll meg kisebb léptékű kijelentéseknél, mint hogy: „egy ember onnantól nyilvánítható halottnak, hogy már nem vágyik semmire az élettől.” Továbbá a regény tele van ezeken kívül is közhelyekkel, például úgy jelenik meg az iskola, mint a tömegemberek gyártására létrehozott intézmény metaforája, ami ezer-szer lerágott csont: „Akkoriban nem voltam valami nagy véleménynel az iskoláról. Azt láttam ugyanis, hogy fogják a kisgyerekeket, futószalagra sorakoztatják őket, aztán tápanyagokat és vitaminokat adnak nekik (...), meg persze tudást és tapasztalatot is pumpálnak a fejükbe...” De az ember életének céljáról is tesz hangzatos és téves kijelentéseket: „Hogyan is lehetne elvárni valakitől, hogy önmaga találja meg az útját, amikor a világ már enélkül is elég bonyolult?” Ki más kellene megtalálja

az egyén útját, mint önmaga? Az olyan alapvető pontatlanságoktól pedig nehéz eltekintennem, mint hogy „A Föld százezer kilométeres óránkénti sebességgel, huszonnégy óránként kerüli meg a Napot...” Még kiigazítani is kellemetlen, hogy a Föld egy év alatt kerüli meg a Napot, és jogosan merül fel a kérdés, hogy miként maradhat benne ilyen hiba a kötetben.

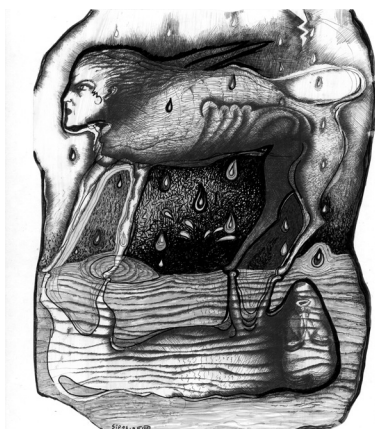
De minden közül talán a legnagyobb hiba és a legzavaróbb jelenség, hogy az elbeszélő alapvető fogalmakat magyaráz meg, mint például a *szimbiózis*, vagy mitológiai történeteket részletez a lehető legszámbarágósabb módon: „Sziszüphosz voltam, akitől elvették a követ. Sziszüphosz az ókori Görögország mitológiai királya, akit azzal büntettek az istenek, hogy örök időig ugyanazt a sziklát kell felgörgetnie egy hegytetőre.” Hasonló módon mutatja be a Krisztust tartó Madonnát, illetve Zeust, Ábrahámot, Narkissoszt stb., és ezáltal az az érzése az olvasónak, hogy a szerző egyenesen hülyének nézi, de ha nem is, végleg elveszi minden lehetőségét annak, hogy az olvasónak gondolkodnia kelljen, így lezüllesztve a könyvét a lektúr irodalom szintjére.

Ez azért is teljesen érthetetlen, mert olykor viszont pont az ellenkezője történik: olyan nevek ismertségét veszi evidensnek, mint Miró, Duke Ellington, Mondrian, vagy egy elkapott mondatról állapítja meg, hogy „az idézet Byron *Childe Harold búcsúja* című verséből volt.” Azt értem, hogy az elbeszélő minden hanyagsága ellenére rendkívül művelt, viszont a regény folyamán nem következetesen tűnik fel ez a tulajdonsága.

Rengeteg olyan elem van továbbá a történetben, amelyek vagy logikátlanok vagy átgondolatlanok, például az is fura, hogy a 21. század második évtizedének vége felé a Francia Szépirodalmi Társaság csak postán küldött levéllel értesíti a díjazottat, aminek köszönhetően álnéven meg tud szökni a körözés elől, így azon túl, hogy dramaturgiailag is ellazsált megoldás, hogy egy rossz helyre címzett levélnek köszönhetően kerüljön a főhős a La Regence hotelbe, az is sántít, hogy amennyiben álnéven utazott, honnan szerezte a hamis papírokat néhány óra alatt, illetve ha saját nevével utazott, hogy lehet, hogy körözés alatt átengedték a reptéri ellenőrzésen? Ezek a mozzanatok talán apróságnak tűnnek, de úgy gondolom, ezekből tűnik ki egy műnek az átgondoltsága, igényessége. A legnagyobb baj, hogy nem csak elvéve jelennek meg ezek a hibák a műben, és az általam imént említettek csak kiegészítésül szolgálnak Károlyi Csaba az *Élet és irodalomban*

megjelent kritikájához, melyben ő is külön kitér a logikai buktatókra. Többek között a következőket emeli ki: „Párizsban azon ábrándozik, hogy egyetlen barátjának, Mendi kutyának ezentúl csak rákot, libamájat és pástétomot ad – igen ám, de ha a szökésből nem menne haza, akkor soha többet nem találkozhatna a kutyájával, merthogy nem vitte magával. Ha hazamegy, akkor meg el fogják kapni, ezért nem etetheti majd. Egy helyen azt mondja, hogy egyedül körbelovagolta a ranchot – de életében csak másodjára ül lovon, ez így elég hihetetlen.”² Ezek a hibák azért zavarók számomra is, mert meg vagyok győződve, egy szorosabb olvasás, pontosabb szerkesztés kiszűrhetné volna azokat.

Fehér Boldizsár kötete végül egy könnyed délutáni olvasmány marad, és kár, hogy megragad ezen a szinten, mivel véleményem szerint kicsit több munkával egy nagyon jó regény lehetett volna belőle. Mindenképp bizakodásra ad okot azonban a szerző stílusa – melyben sok olvasó Kurt Vonnegutot véli felfedezni – és remek humora, amit jól hasznosítva még remek regényeket várhatunk a tőle, amennyiben nem megúszásra törekszik, és ahogy Károlyi is fogalmaz az említett kritikájában: „Jó lenne, ha második regényét majd nem azért akarná megírni, hogy legyen még egy.”³

Rajz, 1979

2 Károlyi Csaba: Vaksors. *Élet és Irodalom*, LXII. évfolyam, 43. szám, 2018. október 26.
3 Uo.

Biró Mónika-Anita

NAPI MENÜ:
NYAKLEVES SZÉKELY MÓDRA

A magyar nyelv értelmező kéziszótára a következőképpen határozza meg a nyakleves fogalmát: „Valakinek a nyakára, tarkójára, és arcára tenyérrel adott ütés.”¹ Ehhez mérten Nagy Lóránt² pontosítja, sőt nagy mértékben fel is duzzasztja a fogalom jelentésmezéjét: a nyaklevest a pedagógia évszázadokon keresztül elengedhetetlen tartozékként azonosítja be – mint ahogyan azt kötetének fülszövegében olvashatjuk. A fenyítés családjába sorolja a tenyeres, a körmös, a fülhúzás, a térdeltetés és egyéb ínyencségek gyakorlataival egyetemben: „A fizikai képzetés – ezt saját tapasztalatból mondom – boszorkányos módon tudott ösztönözni a fegyelemre és a tanulásra. Csak piszkosul rosszul esett. Innen a rendkívüli meggyőző ereje.” Eme vitathatatlanul hatékony fegyelmező és ösztönző eljárás előfordulási és alkalmazási formáival, stratégiáival ismerkedhetünk meg a múlt század utolsó harmadának kommunista rendszerében felcseperedő csíkszeredai ifjúság (csínytevéseinek) történetei mentén. Hogy hogyan kell szöveget korrektúrázni egy sportpályán, mi az a lyukszi, és mitől is egyedül Elek apó tolla? Hogyan (nem) kell fára mászni, miért nem játék a medve, mennyire könnyű egy trabant, illetve hogyan lehet forradalmasítani a bábszínház művészetét? Hogyan vált Csíkszereda a lánbtenisz őshazájává, mik egy etnikai tisztogatás eljárásai, milyen egy autentikus székely disznóvágás, s mitől veszélyes az idegenben szerzett gól? Ezekre a kérdésekre (és még számos másikra) mind választ kaphatunk *A nyakleves antológiájában*.

A 2019 őszén bemutatott kötetet olvasva azonnal indokolttá válik a címadás: a huszonhat történet mindegyikében kiosztódik legalább egy (vagy több) nyakleves. A szerepek ugyan olykor felcserélődnek a felnőttek, gyerekek, szülők, tanárok, diákok viszonyainak összetett rendszerében, így tanár is kaphat diaktól, felnőtt is gyerektől, s

1 Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. M-Zs. Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó, p. 1010.

2 Nagy Lóránt: *A nyakleves antológiája*. Csíkszereda, 2019, Tipographic Kiadó.

extrémebb esetben ember is a medvétől (persze ezen esetek gyakorisága csekélyebb, következményei nagyobb súllyal bírnak, mint a hierarchiai rendben felülről lefele irányuló pofozkodás megszokott eseteiben), azonban egy dolgot biztosan állíthatunk az olvasottak alapján: nyaklevest adni mindenképpen magasztosabb, kevésbé fájdalmas élmény, mint kapni.

A kötetben elbeszélte történetek életrajzi megalapozottságúak, a hetvenes és nyolcvanas évek Csíkszeredáját tárják elénk, a gyermek (két szöveg kivételével, melyek a kilencvenes években játszódnak, de lényegi mondanivalójukban nem térnek el a többitől) vagy éppen a fiatal felnőtt szemével nézve azt. Az egyes szám első személyű elbeszélő főszereplője is történeteinek, legtöbb esetben elszenvedője is a szóban forgó nyakleveseknek. A szövegek mindegyikét uraló személyesség a kommunizmuskori Románia Kelet-Erdélyben élő magyar anyanyelvű, kisebbségi ember egyéni sorsát és egyéni történeteit nagyítja fel és közelíti az olvasóhoz. A székely identitás, a gondolkodásmód és a szokásrendszer is merően kidomborodik a művekben, s a közössége(ke)t sajátos módon sújtó kommunista rezsim egyfajta görbetükrét tartja elénk. A valós, életrajzi adatokkal alátámasztható, megtörtént események óta eltelt idő okozta rések a fantázia elemeivel, a politikai rendszert és a közösség mindennapjait, általános állapotát tematizáló ismeretterjesztő adatokkal, kommentárokkal vannak kitöltve. Ezek a szövegrészek (realitás és fantázia, megtörtént események és a különböző ismeretek) remek fúzióját képezik a több évtized távlatából, utólagosan kialakított, retrospektív értelmezési keretnek, illetve a valóság ilyen módú elbeszélésének vagy elmesélésének. Így a gyermek perspektívájából írott szövegek naivitása elegendik az utólagos értelmezői nézőpont bölcsességével, kiegészül annak magyarázataival, s olykor a fantázia konstruktív velejárójaként egy-két fantasztikus elemmel is gazdagodik. Ugyanez az építő jellegű összeolvadás jellemzi a fiatal felnőtt szempontjából elbeszélte történeteket is, csupán annyi különbséggel, hogy az addigi gyermeki játékoság helyébe egy érettebb, ítéleteket és döntéseket meghozni képes fiatal kritikus perspektívája kerül, persze azért nem nélkülözve a kellő komolytalanságot.

Nagy Lóránt kötete a történelemkönyvek módszertanától, de még a hasonló, gyermek/fiatal perspektívát alkalmazó elbeszélő művektől is

eltérő módon képes beszélni erről az időszakról. A személyes történeteket nagy általánosságban a humor és az irónia jellemzi. E kettőt egyfajta értelmezési lehetőségként kínálja fel a szöveg az adott időszakban uralkodó állapotok, az átéltek megértésére, feldolgozására. A műveket színesítő kommentárok, „beszólások”, az általuk létrejövő irónia és önirónia meghatározzák a szövegek működését, s ezáltal azok olvasatát is. Amit a szöveg a humor révén képes kifejezni, azt a könyv borítója egy karikatúrában foglalja össze: a könyv történeteinek esszenciális elemeit, jelképeit egyetlen rajzba sűrítve hatásosan képez kapcsolatot az ábra alatt szereplő címmel, s valamelyest már a kontextust is előre kijelölik a karikatúra jelképei.

Számos esetben az elbeszélő kiszól az olvasónak, s ezáltal kapcsolatot teremt a befogadóval, bevonja őt a történet világába („ha hiszitek, ha nem”). Ilyen szerepet lát el a jellegzetes, a történet úgymond csattanóját követő „Na?” kérdés is, ami a szövegek zárásában mintegy sajátos mesebefejező formulává válik. Mintha az elbeszélő a történet végén még utoljára visszakérdezne: „Na... s ehhez mit szóltok?” Az elmés felszólítás leginkább az orális mesélés gyakorlatát juttathatja eszünkbe, amikor az elbeszélő közvetlenül nekünk szegezi a kérdést egy humoros anekdota elmesélése után, várva visszajelzésünket, reakciónkat vagy véleményünket. Ugyan az olvasó csak a saját maga számára fogalmazhat meg véleményt, vagy formálhat valamilyen ítéletet, mégis ez az utolsó kérdés mintha interaktivitásra szólítana fel.

A nosztalgia impliciten, de főleg expliciten (persze jól megindokolva, esetleg kimagyarázva) több helyen is megjelenik: „Ezek hatékonysága bizonyítottan felülmúlja a mai, modern nevelési módszerekeit, de etikai oldalról nem feszegetem a dolgot, nehogy nosztalgiázással vádoljanak. Tény az, hogy a pofozkodási érában semmivel sem volt magasabb a lelkiileg sérült gyerekek száma.” Az ilyen jellegű megszólalásokat logikusan támasztja alá az elbeszélő, így még a felületes olvasás esetében sem hihetjük, hogy a letűnt időszakot siratná. Sokkal inkább arról van szó, hogy a kommunista rendszer néhány olyan elemét emeli ki ilyenkor, melyeknek az egyszerű ember mindennapjaira és megélhetésére nézve kedvezőbb következményei voltak, előny származott belőlük (például kiszabott munkaidő teljesítése utáni aznapi korlátlan szabadidő), azonban ezzel tulajdonképpen a mai helyzet kritikáját fogalmazza meg. A feldobott probléma megoldására nem a régi mintát,

hanem annak eredményességét hozza fel. Az egyik történelmi idősikkal a másikkra reflektál. A *Lala* című elbeszélés a címben szereplő árva fiú megregulázásának két módszerét vezeti fel. A kilencvenes években a csíksomlyói árvaházban a felnőttekkel szembeni tisztelet megadásának tanítása a nyugati nézeteket valló apácák módszerei alapján a szép beszéd (eredménytelen) stratégiája volt. Eredményesebb megoldásnak mégis az elbeszélő nyakleves-osztó pedagógiai módszere bizonyult: „Húsz év telt el azóta. Lala felnőtt, dolgozik, gyerekei vannak, és a mai napig így köszönt: »Jó napot kívánok, tanár úr!« Én pedig sokszor eltöprengek azon, hogy mi a fészkes fekete fene lett volna a sok székely gyermekből, ha mi magunk, külső segítség nélkül kellett volna őket felneveljük. Na?”

Mindegyik szöveget egy-egy idézet vezeti be. Ezek származhatnak az édesanyjától, lehetnek egy, az államfőt dicsőítő vers sorai, de akár székely közmondásokat, világirodalmi vagy bibliai idézeteket is találunk köztük. Szerepük azonos: kontextusában megelőlegezhetik a szöveget, illetve egyfajta értelmezési keretet is adhatnak, amennyiben az utánuk következő történetre vonatkoztatjuk azokat, akár a címmel is viszonyba állítva. A történetek szövegének további jellegzetessége, hogy az elbeszélő a legtöbb esetben valamilyen, a korszakra és az akkor történetekre vonatkozó kommentárt, következtetést fogalmaz meg, ami konkrét ismeretanyagra támaszkodik, valós adatokat sorakoztat fel, ugyanakkor ezekben a személyes vélemény jut érvényre. Általában ezek a szövegrészek a történeteket vezetik be, s ezáltal tágabb kontextusba, narratívába helyezik az egyes személyes történeteket. Ilyen felvezetőt olvashatunk az *Etnikai tisztogatás* (egyébként egy nagyon elmés szójátékon alapuló műről van szó) első bekezdésében: az elbeszélő a világ különböző etnikumai elleni atrocitásokat veszi számba. Az ismertetést a következőképpen zárja: „Vidám történet előtt, meditációra készítetó prólógus.” Ennél ugyanakkor komorabb, a saját társadalomra konkrétan vonatkozó felvezetőket is olvashatunk, például a *Bonyolult iskolanap* bevezetőjében: „később még az is kiderült, hogy alkalomadtán még az sem számít, ha nem tanulsz, és a feladataidat elhanyagolod, csak épp ne lójj ki a sorból. Ne legyen egyéniséged, és ne pofázz kérdezetlenül. (...) Rájöttünk, annak ellenére, hogy mindenki tanulásra ösztönzött, egy olyan társadalomban élünk, ahol a szellemi sötétek a kiváltságosak. (...) A rendőrség, aki addig a népet védte a tolvajoktól,

most a tolvajokat kezdte védeni a nép haragjától. (...) Az ablaknak szeme volt, a falaknak füle. Aki kritikát zengett dicshimnusz helyett, sehol nem volt biztonságban.” Ezek a gondolatok és tények már sokszor és sok különböző módon megfogalmazódtak, s mégis ebben a kötetben (újra)olvasva valahogyan más értelmet nyernek. Az individuuum tapasztalati alapú felismerését tárják fel azáltal, hogy viszonyba vannak állítva a megélt és elbeszélt történetekkel. Így a tapasztalati megalapozottság, az indoklás sem marad el a kijelentések mellől, s még csak azon sem csodálkozhatunk, hogy az így leírt társadalmi struktúrában a nyakleves, illetve a tovább fejlesztett, még agresszívebb erőszakon alapuló megfélemlítési és fenyegetési formák képezik a rendfenntartás alapjait.

Az antológiában felsorakoztatott művek terjedelemben eltérnek egymástól: az egészen rövidtől a több tíz oldalas szövegekig. Terjedelmüktől függetlenül gördülékeny szövegek, melyek a humoros fordulatok, szójátékok vagy éppen a történetbeli csavarok mentén valamilyen történetvégi csattanó irányába terelik a szöveget, vagy egyfajta belső feszültséget teremtenek, amit aztán a beleélő olvasó a történetben haladva igyekszik feloldani. A szövegek akár egyenként, tetszőleges sorrendben is olvashatók. Azt sem állíthatjuk azonban, hogy a szövegek kötetbeli sorrendjének ne lenne semmilyen logikája. Az elsőtől az utolsóig, ugyan kisebb ugrások, kitérések és beékelések alkalmazásával, de egyfajta elnagyolt, mégis lineáris időrendi sorrendet követnek a történetek. A nyitó szöveg (*Ljuxszi*) röviden beszéli el egy ártatlan kisgyermekkorú csínynek a történetét, amit a főszereplő-elbeszélő „Ecsémmel” együtt követett el. Ez a történet még nem az iskolai környezetben, hanem a családon belüli nevelődési és szocializációs rendszer jelképes terében játszódik, amikor a nagymama templomba viszi őket, s az ott elkövetett vétség következtében ez alkalommal ő maga osztja ki azokat a bizonyos nyakleveseket. A második, *Elek apó öröksége* című írás ugyan két évvel is visszaugrik az időben, azonban az első osztályos Lórántot már az iskolai, tanítók és tanárok általi szocializáció közegében láthatjuk. Mindezekhez mérten a kötet *Az utolsó* című szövege – címének megfelelően – tudatos szerkesztési elvek alapján került az antológia végére. A humort mellőzve, némi keserű iróniával mutat rá a kommunista társadalom minden rétegét behálózó korrupció, az egyéni és a szólásszabadság hiányának súlyosságára,

kiemelve az „egyszerű” ember kiszolgáltatottságát és a rendszernek való alárendeltségét. A szövegbe fűzött kommentárok az író-elbeszélő értelmezési keretét kínálják a letűnt, de sokak által átélt időszaknak. Itt valósul meg a legerőteljesebben a szubjektív vélemény megfogalmazása, mintegy zárásként biztosítva az elbeszélő szilárdan elfoglalt álláspontját a történetekben is, több alkalommal megfogalmazott súlyosabb atrocitásokkal, összességében az egész kommunista rezsimmel szemben. A kötetben több helyen is előforduló nosztalgikus hangvételnek nyoma sincs ebben a zárásban, s ezzel az elbeszélő kiteszi azt a képzeletbeli felkiáltójelt, ami arra igyekszik felhívni a figyelmet, hogy bár a politikai rendszer egyes apró szegmensei nem voltak eleve negatívak, mégis a gyakorlati megvalósítás összességében határozottan negatív irányba billentette a történetek megítélését.

Nagy Lóránt történetei nagyon érzékenyen rajzolják meg annak a társadalmi rendnek a körvonalait, melyben a hatalom célzottan és nagyon erőteljesen egy, a testet megcélzó fegyelmezési politikát követ (gyermek fizikai megfélemlítés általi nevelése, rendőri túlkapasok és verések, kényszermunka), s ezzel párhuzamosan a tudást, az ismereteket, a (szabad) gondolkodást veszélyforrásnak, korlátozandónak ítéli meg. Mindezt a kötetben szereplő történetek úgy mutatják meg, hogy lokálisan és temporálisan, még a szituációkra nézve is konkrétak, egyediek. A korabeli Csíkszeredának, a város közösségének kifejezetten részletes és pontos társadalomrajzát, leírását olvashatjuk ki a művekből. A helybéli olvasó azonnal felismerheti a helyszíneket, az intézményeket, s ugyanígy számos név szerint említett vagy csupán körülírt szereplő is azonnal felismerhetővé válik a – nevezzük így – „beavatott” helybéli, esetleg elszármazott olvasók számára. Számos érvényes olvasata kialakulhat az antológiának attól függően, hogy az olvasó csíki vagy sem; az író korosztályának vagy esetleg a még rendszerváltás előtt felnőtt generációk egyikének tagja, vagy később született, s az efféle történetek valósága számára nem nyugszik empirikus alapokon. Ezt azonban nem kell úgy értenünk, hogy kijelölt célközönsége lenne a kötetnek, hiszen minden egyes olvasó számára nyújthat valami újat, érdekeset a kötet. A részrehajlás legapróbb jelét is mellőzve azonban nem tagadhatjuk, hogy a csíki olvasók talán másképpen értik, másképpen nevetnek vagy éppen elmélkednek a Nagy Lóránt által leírtakon, némelyek esetében: emlékeken.

Összességében a kötetet végigmérve *A nyakleves antológiája* elsődleges funkciójában szórakoztat, és ezen feladatát maradéktalanul látja el. Ugyanakkor tájékoztat is, hiszen nem enged megfélekedezni az elbeszéltek (múltbéli) valóságosságáról, s ezt erősítik, formálják a visszatekintő elbeszélői pozícióból megfogalmazott nézetek, vélemények. A kötet ezen két funkciója egymás kiegészítésében a nyilvános írásbeli beszédnek egy olyan terét teremti meg, melyben az egyén megnyilatkozhat, mesélhet, megoszthatja nézeteit, valami újat és egyedit állíthat. Így ezek alapján szinte mindegy, hogy az olvasó a felsorolt (és fel nem sorolt) kategóriák melyikébe tartozik, mivel a felkínált értelmezési lehetőségek és pozíciók valamelyikében biztosan megtalálja a számára kedvezőt, amellyel képes lesz a poénok, a tanulságok, a csattanók értelmezésére, a jelentésrétegek kibontására, s mindezek által a mű élvezete közbeni saját álláspont kialakítására. A kommunizmus egy időszakának ezen szubjektív elbeszélése sokak számára közelebbivé, érthetőbbé teheti ezt a nagy mértékben meghatározó korszakot, hiszen ennek jól vagy éppen kevésbé felismerhető hatásait mai napig is magán viseli a teljes társadalom, hiszen társadalmunk, akárcsak a főszereplő, nem úszhatta meg a nyakleves(ek)e)t. Mindenképpen érdemes elolvasni a kötet történeteit: akár érdeklődünk az adott történelmi korszak iránt, akár nem; akár átéltük, akár csak mások általi „mesék” maradnak számunkra. Csak az számít, hogy végső soron gyermek mindenki volt egyszer, nevetni mindenki szeret, gondolkodni és mérlegelni pedig mindenki számára hasznos és ajánlott, s ha nyaklevest nem is adott vagy kapott az a teljes olvasótábor, legalább azért már mindenki hallott erről a jelenségről. De ha mégsem: most, ebben a kötetben biztosan olvasni fog róla!

Máriás József

„AKIK JELEIKKEL OTTHONOSSÁ KÍVÁNJÁK
TENNI AZ OTTHONTALAN VILÁGOT”

– Cseke Gábor újabb köteteiről¹ –

Az utóbbi évtized munkásságának gyümölcseit tartalmazza Cseke Gábor két új könyve: *Riportok, olvasónaplók*, áll egyik alcímében, illetve *Újabb olvasónaplók* – áll a másikéban. Így, egybegyűjtve, hű képet nyújtanak írójuk érdeklődési köréről, arról a szellemi látóhatárról, melynek kontúrjai csíkszeredai otthonában rajzolódnak ki. Részleteiben, egyediségükben ismertek voltak, de együtt olyan egyéniségről vallanak, aki hetvenes évei derekán, mintegy a Hargita csúcsáról széttekintve vizsgálja mindennapjaink, egy régió s a távolabbi világ spirituális életének bőven termő gyümölcseit, átpréselve azokat a maga rostáján.

Az érdeklődést növeli, hogy az eddig ismert lírai és prózakötetek mellett új ösvényre lép, mintegy visszaigazolván egy régebbi televíziós nyilatkozatában elhangzottakat: „kinek mondanivalója van a világról, az talál formát is hozzá – a forma a mondanivaló szolgája”. Elgondolkozom rajta: Cseke Gábor e szavait első köteteiről írott recenziómban idéztem, 1971-ben. Tollán a mondanivaló és a forma is megtalálta a maga művészi kifejeződésének útjait, kötetről kötetre haladva, követve őt, mind szélesbedett a kép, mind határozottabb kontúrokkal rajzolódott ki az író portréja.

Maradjunk a költészeténél, újra keresvén az ösvényt, amelyet ifjan választott, amelyen haladnia adatott. A beszédes kötetcímek – *Déli harang, Elveszett birtokok, Ellenállás, Az ítélet születése, Szerpentin vándora* és az önmagával való őszinte szembenézést involváló *Tükörterem...* – mintegy előre jelzik, sejtetik a szellemi betájolódás határköveit. Ha belelapozunk köteteibe, fellelhetjük azokat a sorokat, amelyek útjelzőként irányítanak, segítenek megérteni gondolat- és érzésvilágát.

1 *Sorsok könyve*. Csíkszereda, 2016, Hargita Népe Kiadó; *Hadiösvények tegnap s ma*. Csíkszereda, 2018, Hargita Népe Kiadó.

Idézzem az ifjúi szándékot: „Minden gond hevít, / s nyomogatja / a tett / billentyűt.” Tovább lépve, tágabb térbe illeszkedve: „- szeretném szavaim felét a fél világra pazarolni, / s a fönnyel maradó másik felet / a többinek őrizni meg / - ha nem bírnak, / tudjak helyettük szólni.” Miért is? „...sokat kell igazítanunk itt is, ott is e félkész világon.” Hogyan is? „...szépen / igazul / elvszerűen / sose önzően / bátran / lelkesülten / bölcsen / másokért is / makacsul / utolsó leheletig / mintha csak egy nap lenne az élet.” A kiteljesedés útjai nem mentesek a rögtöntől. „...hibát hibára halmozva éltem / gyermeki szívvel gyanútlanul / olykor hazugságokat meséltem / és pofonok érkeztek válaszul.” .Az önmagával szemben rendkívül igényes és őszinte számvetés során elismeri: „valaha csalahatatlan voltam / valaha nagyon elbotoltam / valaha voltam ami voltam”. Tudja, a tévedés, a botlás nem marad megtorlatlanul: „körmünk alá néz az idő / tegyék ki a praclikat a padra / jár jár szűrös tekintettel közöttünk / pálcát suhogtat nem tudhatom / mit szól az én kezemhez csak / ha jól odapörköl”. Nem hátrált. Az odapörkölések ellenére is kimondta: „távol mindentől ami távoli / elzárva mindentől ami elérhetetlen / megfosztva mindentől ami reménytelen / marad a gondolat titkos csapása”. Mindenek ellenére és dacára, költői termése javát ismerve, ma is érvényesnek érzem az 1988-ban írott soraimat: „versei a gondolkodás, a tudat, az erkölcsi-etikai magatartás formálói, a felelősség ébresztői kívánnak lenni.” „...harcolni kell kell kell / foggal körömmel / valami ellen ami beléd szorult.” Teszi, bár tudva tudván, kihívja maga ellen a sorsot: „nem kutya van a kertben, a gyűlölet / kopói cirkálnak álcásan, szabadon, vajon melyik irányból / törnek rám hangtalan, lassított iramodással / illeszkedő, vigyorgó fogsorukkal, mely sose csattog / mint a metrójtó, menthetetlenül összecsukódik”. Nem kívánt magános farkas maradni. Kereste azokat a kortárs magyar és román költőket, akikkel összefogóva kérdezheti: „ki virraszt ezután velem / hogy jel legyen az életem?”

A prózakötetek sok szállal kötődnek a közírói pályához, amely Cseke Gábor létalapja volt: „tálcán kínálta” az életsorsokba kódolt eseményeket, történéseket, melyeket, művészi képességeinek köszönhetően, a napi létezés síkja fölé emelve, írói kvalitásainak köszönhetően szépirodalmi alkotásokként járulhattak hozzá társadalmunk, a bennünket

körül vevő világ jobb megismeréséhez. A *Tornác* lapjain élénk táruló falukép már nemcsak egy helység arcképvázlata, hanem a mezőségi falvaké is; *A bozót* sem egyszerű oknyomozó riport, hanem egy tragikus sors közösségi/emberi/lelki háttérének igényes rajzolata; az *Álruhában* lapjai pedig az íróársak belső világával való azonosulási képesség kivetítése. A prózáiró és a vele szemben álló világ együttélése súlyos kockázatokat hordozhat magában, csapdahelyzeteket rejteget vagy teremt. A politikum fölkapott témái súlyosan kihatnak a társadalomra. Az író szellemisége, erkölcsi tartása határozza meg az arra adandó választ. Adott időben ilyen volt a vegyes házasságok témaköre, amely a társadalmi béke, a többségi és kisebbségi nemzet egymáshoz való viszonyulásának kérdésére adott pozitív válaszként vált propaganda-eszközzé. Cseke Gábor az *Érzelmes levelekben*, Zsolt és Lia szerelmi kapcsolatában ellenpéldával szolgált. Ma is elcsodálkozhatunk azon, miként ment/mehetett át a cenzúra rostáján. Ilyen téma volt a rendszert fenntartás nélkül kiszolgáló ember elvárt típusa. Cseke Gábor regénye – *Bármely rendelést vállalok* – ismét szembement az árral. Rámutatott, hogy a korlátlan szervilizmus mily súlyos erkölcsi csapdába sodorja azt, aki bármely rendelést vállal. Ez a veszély azokat sem kímélte, akik szolgálati kötelezettségükből, vállalt hivatásukból eredően, nem kerülhették el azt, hogy adott helyzetekben, időpontokban erkölcsi szabályaik, lelkiismeretük parancsa ellen cselekedjenek. Cseke Gábor sem kerülhette el. Ám a Nagy Romlás után felvirradt időben volt ereje – a kor ismeretében párját ritkító módon – szembe nézni önmagával, megírni a maga megrázó konfesszióját. A *Jelentések magamról* „lelki szellőztetés” módjára, kendőzetlenül szól a korról, önmagáról. Önkéntes, bátor elszámolás az életútról, amely neki kiszabott.

Miért is kellett ily messzire elkalandozni az életpályát felölelő időben? Cseke Gábor alkotásainak ismeretében tudjuk igazán felismerni, felmérni és méltányolni azt az igényességet, az önmagával és másokkal – író társaival, a társadalommal – szembeni szigort, igazságkereső szenvedélyt, ami a most elemzésre, méltatásra szánt kötetekből kisugárzik.

A *Sorsok könyve* előszóírója megelőlegezi nekünk a könyv lapjain élénk táruló kötet tárgyát/témáját/szándékát: „Az írások sorstragédi-

ákat, sorsküzdelmeket, sorsvállalásokat mutatnak be. Tájékoztatnak, elgondolkodtatnak és cselekvésre ösztönöznek.” Riportok, olvasónaplók – olvashatjuk az alcím szavait, amelyek a műfaji keretet jelölik meg. A primér élmény, a konkrétan túl, az általános felé vezet, a belül és kívül látószöge, az idősíkok folytonos váltakozása teszi olvasmányossá, vonzóvá az elemzésre kijelölt művet, életsorsot. Szemléletes példája ennek a Vaszi Máriával készített interjú és az általa írott könyv méltatásának elegyítése. Benne az egyeditől jut el az általánosig. Mária és sorstársai árvaházi mindennapjaitól a „szeretetlen gyermekek” iránti gondoskodás szükségességéig, a mindennapok átélt szenvedéseitől, megaláztatásaitól „a szabadulás árvaságáig”, melynél „nincs végzetesebb teher”. „Több szempontú élethistória”-ként aposztrofálja Thamó Katának az előbbihez hasonló sorshelyzetet feltáró könyvét, mely „sűrű szövésű, sallangtalan, őszinte és hiteles vallomás egy másik társadalmi kisebbség életformájáról, kirekesztettségéről, boldogságigényéről és hősiesen viselt stigmájáról”. A bemutatást, elemzést összegző következtetése: „nem csak a problémák kibeszélésének, hanem társadalmi jóvátételének is nagyon itt lenne az ideje”. Illyés Gyula szavai jutnak eszünkbe: „Mert növeli, ki elfödi a bajt.”

Érdeklődéssel olvashatjuk az *Orvossorsok* fejezetcím által felölelt írásokat. Semmelweis Ignác, Lénárd Sándor, Nyiszli Miklós, Albert Schweitzer, Fejér Dávid / Kercsó Attila, Anton Pavlovics Csehov, Heinrich von Benda más-más léthelyzetben, más-más korban éltek, szabad akaratuktól vezérelve vagy kényszerhelyzetben, a közöny vagy az ellenséges viszonyulás közepette is cselekedtek/gyógyítottak, testi és lelki sebeket orvosolva törekedtek arra, hogy hívek maradjanak „a közösségi érzületű erkölcsi hitvallás”-t sűrítő esküjükhöz, a szenvedők, az elesettek szolgálatához.

Az olvasó számára közelebbi témakörbe vezetnek a *Székelyföldi történetek* című fejezet írásai, riportjai, könyvek/szerzők méltatását tartalmazó írások. Olyan szellemi térbe vezetnek, amelyek napjaink valóságából kívánnak kiszűrni építő, a magunk szellemvilágát is bővítő/tágító gondolatokat. A tér, a Cseke Gábor által „bejárt” ösvények mindenike a mai valóság eseményeit kívánja górcső alá venni, a pozitív jelenségektől a művészeti/irodalmi élet jelenségein át az egyéni alkotói

szabadság, a felelősségvállalás, elszánás következetes meg- és kinyilvánulásáig.

Az indító írás a Nyíró József temetése körüli bonyodalmat idézi elénk, alkalmat adva a szerző számára, hogy a „töprengések naplójá”-ban elmondja, kifejtse a maga véleményét az íróról, a végzetesen átpolitizált/tematizált eseményről, melyben „jelentősen sérült a kérdés kegyeleti vonatkozása”. Mi is történt? Az ingamutató hol jobbra, hol balra kilengései közepette elfeledkeztek az antigonéi elszánásról – a holtat el kell temetni –, akkor is, ha szembe megy a kor, a hatalom parancsaival, az uralkodó irodalmi kánon szemléletével.

Ennél barátságosabb mezőkre vezetnek a kortárs alkotók – írók, költők, fotóművészek, közírók és tudományos kutatók – életművét vagy annak valamely szegmensét bemutató írások. Sorra követik egymást Ferencz Imre, Balázs Lajos, Székedi Ferenc, Gagy József, Ádám Gyula, Sarány István, Szabó Katalin munkásságáról, illetve köteteiről/könyveiről írott reflexiók, méltatások. Szolgálni akarnak, a közjót akarják – egyetemes érvennyel, a sajátosság tiszteletével. Őket már nem kísérti/korlátozza a dogmatizmus, az irányított sajtócenzúra abban, hogy sorsunkról, életünkről, nemzeti/nemzetiségi hagyományainkról híven és felelősséggel szólnak, feltárva azt a szellemi hátteret, amely cselekvőképességünknek teret s lehetőséget biztosít, hogy „fölfedezzük a kitérülő, nyilvánvaló csodákat”, hogy szorgos szellemi munkásai legyünk mindannak, amelyet „tudásból és teremtő munkából itthon kell megépítenünk”.

A kultúra és az éppen regnáló hatalom közti összefüggés bonyolultságára, megoldatlanságaira vet fényt az *Óriásmozaik* című riport. Elénk idézi *A bozót* című kötetének oknyomozó, tényfeltáró módszerét. Sőt annál is többet: belső azonosulását a témával, amint maga is végigszenvedi Zsigmond Márton kálváriajárását, fájdalmas stációit, sokszor magaalázó küzdelmét a közönnyel, a bármily színezetű hatalomnak a kultúrával szembeni méltánytalan praktikáival, eléggé el nem ítéltető „szemléletével”: „ebből az értékből jobb lett volna egy darab útszakaszt megjavítani”. Egy csinovnyik balkáni megszólalása lenne? Az „egy évtizeden át »sajgó magánügy«” közösségi kérdéssé válik. Emberi/személyes vonatkozásai, keserves mozzanatai juttatják el a művészt abba a létállapotba, ahol már csak a természetfölöttiben lehet reménye:

„Segíts Istenem, ha vagy!” Ugyancsak neki köszöni meg évtizedes álma megvalósulását: „Köszönöm Istenem!” Mi vezette, mi éltette benne a lángot, nem hagyva kihunyni az alkotás hevét? Nemes szándék. Azok közé tartozott/tartozik – Ferencz Imre sorait idézve –, „akik jeleikkel otthonossá akarják tenni /az otthontalan várost”.

A *Hadiösvények tegnap és ma* című kötet az előbbinél is szélesebb rendet vág az alkotók/művek/eszmék mezején. Egyenes folytatása ez a világ eseményeire, szellemi áramlataira, a történelem forgószelei hozta/kínálta témákra figyelő, azokra érzékenyen reagáló író munkásságának. E kötetre is a sokszínűség, a témagazdagság a jellemző. Az itt olvasható írások egy időben jelzik Cseke Gábor világszemléletét, az adott témához való kritikus, elfogadó vagy elutasító viszonyulását. Az írások többsége elmúlt évtizedek valóságába visz vissza, de korántsem öncélúan. „Nem annyira a múlt talajában, emlékeiben végzett ásatás a célo, inkább a jelennel való, párhuzamosságok, ismétlődések, visszahangzások keresése és fölfedése.” És, mint ilyenek, szándékosan vagy szándéktalanul, mai önmagunk, gondolkodásunk, világlátásunk alakítása is.

Méltatásunkban nem a leltári megközelítést követjük. Ez túl egyszerű lenne. A megközelítés szubjektív módja elkerülhetetlen. A bemutatást – önkényesen? – témakörökbe sorolva kívánjuk elvégezni. Oly módon, hogy a részletes bemutatás helyett fölmutassuk az egyéni viszonyulás, értékítélet sorait. Ez segíthet bennünket abban, hogy jobban belelássunk Cseke Gábor létérzékelésébe, világlátásába, érték szemléletébe.

Az első körben a kötet írásaiból az egy személyhez/személyiséghez kötődőek révén indulunk el a Cseke Gábor által kijelölt virtuális ösvényeken. Elsőként mindjárt a Petőfi Sándor élete és halála kínálta rejtelmekre miként építhetők hipotézisek, kezdeményezhetők kutatások, legendák útján. Egy bizonyos: „Nem is csak költő ő már a szemünkben, hanem jelenség, erkölcs, magatartás, sors. Szimbólum. Irodalmi téma, méghozzá gyakori s hálás.” A legendák mitologikus körébe tartozik Jókai Mór regényhőse, Fatia Negra életútja is, kinek – „mint alkotó magam sem tudom megmagyarázni, mi az, ami tartósan megfogott a Nopcsa-féle személyiségben” – a nyomába ered, próbál fényt deríteni a legenda hátterére. Ugyanezen az ösvényen találkozha-

tunk Görgey Artúr nevével, akire Vörösmarty Mihály sütötte rá az áruló lemoshatatlan bélyegét, amelyet a matuzsálemi kort megért hadvezérnek mindvégig el kellett szenvednie. „...az áruló jelző osztogatása továbbra is szerencsétlenül mindennapi gyakorlat; vagy legalábbis könnyen kéznél van – nemcsak Magyarországon, de Közép-Európában is. A mutogatással, a vétkek másokra háritásával ideig-óráig lehet ugyan hangulatot és pozíciót nyerni, de nem illik sem a békeidőkhöz, sem a demokráciához.” Időben nagyot lép előre, amikor emlékező tanulmányában a volt pályatárs, Matekovics János életét és munkásságát idézi élénk. Sorain átsüt a személyes ismeretségből fakadó kapcsolat melege, az azonos sorsközösségben elviselt, megszenvedett életérzés. Matekovics János idézett sorai – „bizonyos határokon túl a kompromisszum jóvátehetetlenül beszennyez, és kiülhet belőled mindent, amivel csak együtt érsz valamit” – nemcsak az ő áldozatos sorsát idézi, hanem egy kort, amely bilincsbe verte az alkotószabadságot. Benne is, amint oly sok pályatársában is, ott élt az írás felelőssége, mindvégig kereste a becsületes megszólalás lehetőségét, igyekezett feltárni „életünk jelentésszerű konfliktusait”. Ilyen lehetőséget kínáltak az általa indítványozott Ifjúmunkás Matiné; ilyen lehetőség lett volna számára – ha a cenzúra nem gátolja meg – a drámaírás. Színművének bemutatója „elvetélt szándék” maradt. „Annál nagyobb tünik a veszteség, hogy egy ilyen ígéretes mű annyi évtizeden át gyakorlatilag szellemi karanténba került, a nyilvánosság számára olyan, mint a nem is létező!” Költői kérdés: vajon miért?

Ugyancsak a diktatúra éveire – „a romániai »aranykorszak« kellsz közepe” – kötődik a városaink kényszerű metamorfózisát felidéző *Változó valóság* című szociográfiai kötethez fűzött gondolatfüzér. Tömör összegzése: „a kötetbe foglalt írások mindenike a romániai magyarság önismeretéhez kíván hozzáadni egy-egy olyan részletet, amelyben nyoma marad annak a változásnak, ami sorsában, anyagi és szellemi létfeltételeiben, közérzetében városaink vonzáskörében bekövetkezett.” Ennél is tovább lép, még konkrét példákat idézve: a kolozsvári Hóstat negyed ledózerolását, az atyhaiak bánati áttelepülését, a legényszállásokon élők otthonvesztését feltáró tanulmányok ismertetésével. A vérbeli újságírószimat minden témában lehetőséget lát. Szemléletes példája ennek a jó száz évvel előbb megjelent *Kincses*

Kalendárium, egy, a békeidőkbeli szerelmes úrilány naplója, a párizsi magyar emigránsorsot felidéző regény, a hatvanas években letöltött katonaidő, Cseh Tamásék bakonyi kalandja, egy lektorálásra ajánlott kötet margójára írott tanulságos gondolatok...

Az időutazás legizgalmasabb momentumai az idősebb nemzedék által megélt/megszenvedett kort idéző, a közelmúlt és a jelenkor történelmi eseményeihez fűződő írások halmaza.

Az indítást – az időrendhez igazodva – a Gavriilo Princip szarajevói merénylet felidézése jelenti. Hős volt-e vagy terrorista? – tehetjük fel magunk is a kérdést, amint jeles történészek is, anélkül, hogy általános, „közös európai értelmezés”-t adnának/adhatnának/adhatnánk rá. Ha ők nem, megadják rá a „sorscédulák”, azon személyek, akik – hősök/áldozatok – végigszenvedték a négyéves háború poklát. És nemcsak ők! „...az irodalom színe-java kivétel nélkül megperzselődik a nagy háború bővületétől.” Ki így, ki úgy – tehetnének hozzá. Cseke Gábor írása bőséges szemelvényt nyújt mindkét oldal, különösen a háborút ellenzők, a borzalmakat, szenvedéseket megidézők táborából. Akkor is, azóta is ott lebeg fölöttünk a kérdés: „hol hát a háború igazsága?” Kérdezhettük a második világháború idején, s annak befejezése után is. Ez utóbbihoz kötődik az *Anne Frank naplója* is, mely a háború borzalmas szegmensét – a zsidóüldözést – tárta a világ elé. „Ki akarta írni magából a retteget, a bizonytalanságot, a meg nem értést, a beléfojtott dühöt és lázadást, sok-sok tisztulni vágyó zűrzavaros gondolatát és érzelmét.” A második világháború hozadéka volt Erdély kettészakítása. Az „Észak-Erdély visszatérése” keltette tömegujjongást nemcsak a kor sajtója tükrözte le, hanem a kor magyar íróinak, különösképpen az erdélyieknek a megszólalásai is.

A nemzetközi események sodrához tartozik a nemzetiségi sors, az erdélyi magyar nemzetiség kiszolgáltatott élete. Irodalmi megjelenítésének lelkünket ma is megborzongtató példája Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus* című költeménye, amely átszakította „a sokáig elfojtott indulat gátját”-t, oly emblematikus poéma, melynek „minden sora, vonatkozása, motívuma nem egyszerűen csak szólam, propaganda, hanem a legmélyebben megszenvedett költő- és embersors.” Nemcsak a Dsida Jenőé, hanem az erdélyi magyarságé is. Másfél százados

irodalma van – Bem József felhívásától kezdődően – annak a törekvésnek, hogy Erdély népeit, különösen annak román és magyar nemzettestét megbékélésre szólította. Mélységesen igaz Cseke Gábor következtetése: „...ha alaposan szétnézünk magunk körül, gyakorlatilag ott állunk, ahonnan elindultunk. Az elszabadult és visszahulló kövek-nél.” Az oldást és kötést szorgalmazók közt ott találjuk „a románnak nem túl jó, magyarnak nem eléggé magyar” Groza Péter börtönvallo-mását, a benne megörökített őszinte, bár erélytelen gesztust az erdélyi magyarság felé, aki „kettős kötődésében odáig jutott kultúremerként mutatkozik be, aki a román és magyar nép érdekeivel azonosulva tud és mer pártatlan lenni egy olyan korban, amikor ez a képesség csak nagyon keveseknek adatott meg.” A küzdelem nem csak „hazai vizeken” folyt. Szász Jánosnál az 1990-et követő esztendőkből a kettő ötvöződött: itthoni törekvéseit, a megbékélést, megismerést, közeledést szolgálni hivatott román és magyar nyelvű lap kiadási szándékát európai, sőt amerikai régiókban is megszéllőztette, híveket, támogatókat keresett jogsérelmeink orvoslására.

Külön kosárba kerülhetnek azok az írások, amelyek a kommunista diktatúrát idézik, annak ikonját, Sztálint és a sztálinizmust, amely zszarnoki diktatúrába sodorta Közép-Európa országait is. A „Gazda” halála átmenetileg hozott ugyan enyhülést, de béklyóiból csak évtizedek múltán szabadulhattunk. „A letűnt világba óvakodó időutazás” dokumentumok hosszú sora megidézésével értékelheti/tudatosítja bennünk, olvasókban ama kor természetrajzát. Mindenik azt az elvárást igazolja, hogy „a múlttal nem csupán elvekben kell leszámolni, hanem a lehető legapróbb kérdésekben is.” Az említett és a későbbiekben született sok más alkotás, a megismerésen túl, a változás vágyát/igényét is magában hordozta, segített a „föltápaszkodásban”. A múlt század nyolcvanas éveiben érlelődő, a kilencvenes évek fordulópontján támadt „európai tavasz” fordulópontot jelent a Szovjetunió és a kelet-közép-európai népek/nemzetek körében. Cseke Gábor arra figyelmeztet, hogy ennek, a szabadságélményen túl, volt egy nemkívánatos hozadéka: „A széthullás, a szétfejlődés csak a térség nacionalizmusát korbácsolja fel, az eddigi látszategyetértés egy pillanat alatt elillan, s maradnak a viszály, az elégtételért lihegő bosszúállás szellemei.” S még valami: „a Gazda halott ugyan, de csontkeze, szelleme nem ereszt...”

A kötetben olvasható írások közt találunk olyanokat is, amelyeket a sztálini diktatúra kisugárzásaként, a szembenállás szimbolikus eseményeként tartunk számon. Hazai viszonylatban, negatív értelemben, ilyen volt a Luka-ügy, pozitív vonatkozásban pedig az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, amelynek értelmezésében, méltatásában az irodalom is szerepet vállalt. A tiltás idején visszafogottan, 1990 után nyíltan, a pro és kontra elvek, állásfoglalások, értelmezések ütköztetésével. Egyetérthetünk a szerző ama megállapításával, hogy „a higgadt, valóban elfogulatlan ítékezés még várat magára”. A mélyen megosztott magyar szellemi élet, az egyre élesebb kultúrharc nem garancia arra, hogy erre valamikor is sor kerülhet. Az események értelmezésében a diaszpóra írói, történészei is hallatták, mindmáig hallatják hangjukat. És ebben a kórusban azokra is oda kell figyelni, akik a kommunizmus magyar arcára vetnek fényt. Közéjük tartozik Vándor Györgyi *A rémület éjszakái* című börtönnaplója, amelynek olvasásakor a szabadságba beleszületett nemzedék sem olvashatja – ha ugyan kíváncsi rá – elborzadás nélkül, kérdezve: ilyen embertelenség valóban megtörténhetett? (És az akkori börtönökben szenvedetteknek, halálra kínozottaknak – a hiányzó légköbméterekért, a zsúfoltság vagy a napfényhiány miatt – mely ügyvéd perelt kártérítést?!)

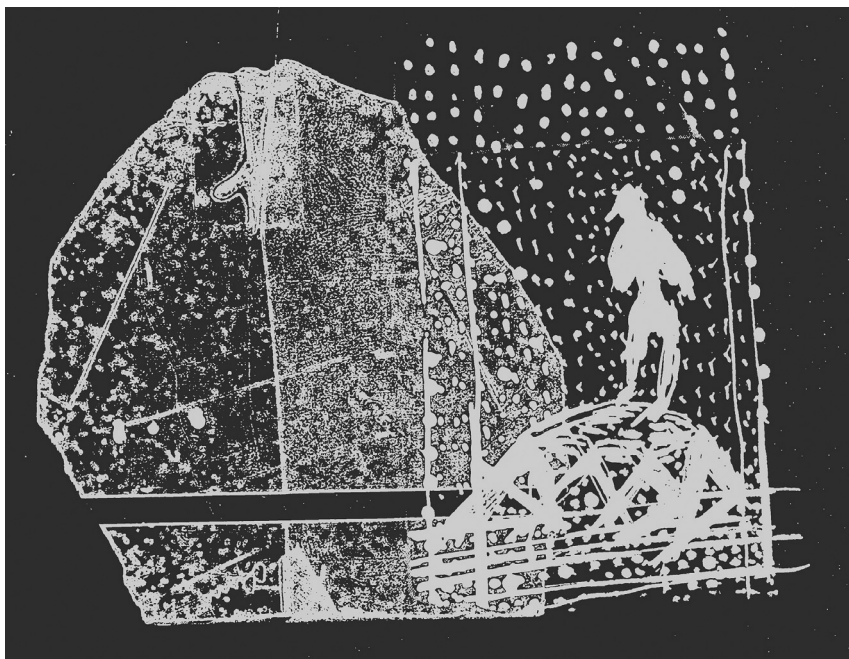
A világra szeizmográfként reagáló szerző figyelmét nem kerülte el korunk legégetőbb, legvitatottabb kérdése: a világméretű migráció, melynek hadiösvényein százezrek, milliók keltek/kelnek útra a háborúk elől menekülve, vagy egy jobb élet reményében. Írásának műfaji megnevezése: „megközelítési kísérlet (...) napló és jegyzetfüzet formájában”. Reménye pedig: „ha végigolvasnak, és ezalatt egészséges, emberséges gondolataik támadnak”. Invokációként értelmezhetjük azt a megállapítást, miszerint „lassan minden globális, és egyetlen valóság létezik: a bolygó annak minden gondja és kínja, szépsége, múltja és jövője – összeboronálva. (Ha ez nem tetszik valakinek, kereshet új Amerikát magának – hódítani és kivándorolni.)” Mit vizionálhat ez a gondolat? Nyitott a világ, univerzális schengeni övezetként járhatunk-kelhetünk benne, minden személyi okmány nélkül? Minek hát a fránya határok, különösen pedig a kerítések? A sorok olvastakor elgondolkozunk azon, hogy mely fogalom-meghatározás világosítja meg számunkra az emigráns és a migráns tartalmát/értelmét?! Hasonlóan gondol-

codásba ejtenek a *Hargita Népe* hasábjain megjelent sorok: „a Nyugatra tartó székely fiatal a nyugati polgár szemében semmivel sem különb az Ázsiából, Afrikából érkezőknél. Ez is, az is bevándorló, jövevény.” Ez az összemosás elfogadhatatlan. Hisz ki hallott arról, hogy a székely kivándorló, Nyugaton munkát kereső székely fiatal valamely nagyváros központjában, parkjában sátort emelt volna. Nem arra törekedett, hogy integrálódjék, tisztelje az őt el- és befogadó ország törvényét, hogy megtanulja annak nyelvét, tisztelje kultúráját, gépkocsival rontott volna a békés lakosság közé, súlyos életáldozatokat okozva, késsel hadonászva, sebesítve meg járókelőket?! Ők integrálódnak, idővel pedig asszimilálódnak. Ezt megkönnyíti az a tény, hogy azonos kultúrkörből jönnek. Senki sem tagadja azt, hogy az útrakelőket segíteni kell, mint minden rászoruló. Ismeretes, hogy bőséggel akadnak negatív megnyilvánulások, ellenérzések. Akadnak vélt, gerjesztett, de akadnak valós félelmek is. Ám az sem tekinthető mellékesnek, hogy valamely nép félti identitását, félti országa évezredes kultúrkincsének elvesztését.

Kavarognak bennem a gondolatok. Kenyeres pajtásként, pályatársaként, hatvanöt esztendőnyi ismeretség alapján hiszem és vallom: Cseke Gábor mindenkor felelős gondolkodó volt, olyan ember, akinek volt bátorsága önhibáival, tévedéseivel is szembenézni. Hisz „a múlttal nem csupán elviekben kell elszámolni, hanem a lehető legapróbb kérdésekben is”. Ezt, sokaktól eltérően megtette a 2009-ben kiadott *Jelentések magamról* című önvallomásban, megtette egy, tizenöt évvel előbb megjelent vezércikkében – *Érzékenyek vagyunk* – is, melyet e kötetében is közzétett. Jellemrajzához, személyiségjegyeihez hozzátartoznak az 1994-ben született írás vallomásos sorai. „...a jó szándékok is lehetnek ám tehetetlenek: hullámtörőknek csapódók, a lehetetlenség faláról visszapattanók, önmagukba bicsaklók. Fáj a meg nem értés, a nyilvános beolvasás, ugyanakkor oly könnyen fekszik mindenkienél a sértés, az odamondás szelleme. (...) Mindenki mondja a magáét, s miért is ne, amikor nincs tiltva, hallgattunk eleget, ha kellett, ha nem, nem mérlegeljük eléggé szavaink súlyát, de minek is, hogyha meghalt a cenzúra, egyik szó olyan, mint a másik, elvégre mindenik benne van a szótárban, s különben is, félre a tabukkal, a tilalomfákkal, hát nem ezt akartuk valamikor? Vajon, tudjuk-e még, mit is akartunk?” Lesznek olvasók, akik úgy érzik, hogy e kötet szavai nem riadnak vissza a

hullámtörőkről, a lehetetlenség falairól. Szókimondó szándékának akkor is hangot ad, vállalva annak minden ódiúját. Bizonyára ő sem kívánja, hogy minden szavával, sorával egyetértsünk, de azt is sikernek könyvelheti el, ha írásai az olvasókat elgondolkoztatják.

A címként választott idézetben önkényesen megváltoztatott szó – várost/világot – nem a pontatlanság műve. Olyan intenció, amellyel e kötetek szerzőjének szándékát kívántam érzékeltetni. Azt a szellemi otthonkereső/otthonteremtő, bennünket gazdagító szándékot, amely Cseke Gábor tollát vezette, és vezeti ma is..., remélhetőleg még sok éven át.

Erdély, 2007

Lőrinczi Dénes

SZÉKELY FALVAK AZ 1916-OS HADAK ÚTJÁN

– „*El a hontalanságba...*” Az 1916-os román betörés
az unitárius egyházi forrásokban –

„Reggel négy órakor még alig mozdult a falu, s még szürke pitymallat sírt a tarlókon, de távol a horizont mélyében valami történt, tompa dörrenés s különös zaj szakadtak erre. Egyszerre csak egy vágató szekér rohant át a falun, egy előrehajolt sötét férfi kergette a lovakat. A szekérben pedig fennállva, ziláltan és égő arccal, egy asszony ordította, örült lelkét visítva a hangokba:

– *Betörtek az oláhok! Meneküljetek! Meneküljetek!*

A vérből jövő hang átzúgott a falun, s a megriadt vér meghallotta a rokon kiáltást. Az emberek kiszaladtak házaikból, szemeikben még az álom ki nem törölt butaságával néztek a rohanó szekér után. Mindenki kérdezett, mindenki jajgatott. Csakhamar új és új szekerek jöttek, rajtuk egy-két férfi, asszonyok, gyermekek, összekapdosott holmik, arcukon az elérkezett végzet szörnyű írása.”¹

Az első világháború centenáriumának éveiben (2014–2018) több megemlékezést is szerveztek a száz évvel azelőtt történetekről. Születtek tudományos munkák, és rendeztek konferenciákat a Nagy Háborúként is ismert első világháborúról. Különösen a történészek egy része próbálta kutatási eredményeivel emlékeztetni a ma emberét arra, mi is történt Erdély lakosságának életében 1914–1918 között. A Nagy Háborút számtalan formában, több szempontból, több megközelítésben lehet kutatni ahhoz, hogy részletesebben megismerhetőek legyenek az akkori események.

Ezen megközelítések egyike az „*El a hontalanságba...*” Az 1916-os román betörés az unitárius egyházi forrásokban című könyv. (Csikszereda, 2018, Hargita Népe Lapkiadó) Kötetcímnek a szerzők az Ütő András, nyugalmazott nagyajtai kántortanító által adott választották,

1 Részlet Szabó Dezső *Az elsodort falu* regényéből. Debrecen, 1989, Csokonai Kiadóvállalat, 295. o.

aki az *Unitárius Közlöny* 1916. szeptemberi lapszámában e cím alatt megjelent írásában a betörést követő tapasztalatait foglalta össze.

Gidó Csaba és Pál János történészek,² valamint Márk Attila, fő szakmáját tekintve unitárius kántor, e könyvvel tovább bővítették az 1916-os évi erdélyi román katonai betörésre, a térség akkori életének megrázó történelmi időszakára vonatkozó ismereteinket. Utóbbi szerző vállalta a munka oroszlánrészét, átkutatva az unitárius és állami levéltárak fondjegyzékeit.

Gidó Csaba és Pál János az előszó végén leszögezik, hogy „a román betörés által érintett unitárius egyházközségek döntő többsége a székelyföldi vármegyékben helyezkedett el, ezért a korabeli politikai, katonai és közigazgatási történések tárgyalásakor kimondottan csak erre a térségre” összpontosítottak.³ Az unitárius források mentén maradvá a szerzők kiemelték, hogy nemcsak azoknak a településeknek a jelentéseit gyűjtötték össze, amelyek román katonai ellenőrzés alá kerültek, hanem a front szomszédságában lévő települések lakóinak beszámolóit is felhasználták, akik a menekülteken keresztül közvetetten szintén kárt szenvedtek.

A könyv 1916-ra vonatkozóan egy lényegre törő összefoglalással kezdődik. Az előtanulmányból kiderül, hogy bár a magyar politikai elit erélyesebben kívánta erősíteni az erdélyi hágók és a térség katonai felügyeletét, mégis csupán kisebb intézkedéseket volt módjuk megtenni. A tágabb értelemben vett Erdély védelmére augusztus elején megalakult az I. osztrák–magyar hadtest Arz Artur vezérezredes parancsnoksága alatt, de ennek elenyésző hadteste⁴ augusztus 27-től kezdve kevésnek bizonyult a védelem ellátására. 1916 augusztusa előtt a belügyminisztérium már számolt egy lehetséges román katonai betöréssel, ezért tervbe vette, hogy a határmenti vármegyék lakossága szükség esetén az ország belsejében lévő vármegyék közül melyikbe meneküljön.⁵

A szerzők az említett évet két nagyobb részre tagolva vizsgálták. A könyv első része – történészek tollából – a betörést megelőző

2 A történészek már az előszóban feltüntettek néhány jelentősebb tudományos munkát, amelyek az 1916-os eseményeket dolgozzák fel. Lásd a kötet 7. oldalon olvasható lábjegyzetét.

3 8. o.

4 40 zászlóalj, 34 ezer katonából állt és 76 löveggel volt felszerelve.

5 Lásd részletesebben 15. o.

politikai-katonai változásokat és az unitárius egyház 1916-os helyzetét tekinti át. A második, terjedelmesebb rész, alfejezetekre osztva visszaemlékezéseket sorakoztat fel 1916 augusztusától 1917 első feléig. Az unitárius esperesi hivatal által kiadott 529/1917-es számú körlevélre⁶ válaszoltak az egyházi tisztviselők, akik egyházközségük akkori híveinek a menekülésből származó tapasztalatait kutatták fel és foglalták össze. A korabeli visszaemlékezések szerzőinek többsége unitárius lelkész és jegyző.

A források csoportosításának I. fejezetében a betöréskor elhangzott imák olvashatók. A II. rész településekre lebontva arról ad hírt a keblitanácsi és közgyűlési jegyzőkönyveken keresztül, hogy a román hadsereg betörését követően az adott egyházközség lelkésze és lakossága hogyan élte meg a menekülést, valamint az elszenvedett károkat. A III. fejezetbe „az egyházi főhatósági, valamint a főhatósághoz oktatás és segélyezés ügyében beérkező iratok”-at gyűjtötték össze, az utolsó részben pedig a „vallásügyi minisztériumi iratok” szerepelnek.

A román katonai betörést követő kaotikus állapotok miatt az érintett települések közigazgatási apparátusait áthelyezték az ország belső vármegyéibe. Az érintett településeken az oktatás érthető okokból teljesen szünetelt, míg a menekülteknek Erdély belső részébe történő visszahúzódása miatt sok helyen az 1916-os tanév csak késő ősszel vagy télen kezdődött el.

A visszaemlékezésekben nem esik szó a magyar királyi csendőrségről, melynek a román hadsereg előnyomulásakor részleges utóvéd szerep jutott, de a menekülés okozta zűrzavarban és a hazatérések utáni tolvajlások kivizsgálásában, meg a visszaszolgáltatásokban is közreműködött. Magyarozatként szolgálhat, hogy a közigazgatás egyéb szerveinek szerepét sem igen említik, inkább egyházi szempontból reflektálnak az adott hónapokra.

Románia 1916. augusztus 27-én belépett az első világháborúba.⁷ A szeptemberi–októberi hetek a zavar és a káosz jegyében teltek el.

6 Az 529/1917. számú körlevél elrendelte, hogy a román betörés során közvetlenül vagy közvetetten érintett egyházközségek számoljanak be az elszenvedett károkról, amelyek az egyházat, a belső embereket és a híveket érték augusztus és október között.

7 Lásd bővebben: A nagy háború beköltözik Erdélybe című tanulmányt. In Nagy József (szerk.): *A határvédelem évszázadai Székelyföldön. Csíkszék és a Gyimesek vidéke*. Szépvíz, 2018.

A Szabó Dezső tollából született *Az elsodort falu* című történelmi regényből a felvezetőben idézett rész jól tükrözi a betörés napjaiban kialakult pánikhelyzetet és az azt követő dominószerű menekülési hullámot. A tradíciókból kiközlentett hagyományos faluközösségek a háború végéig nem tudták kiheverni a betörő román csapatok, valamint a hátramaradtak alkalmi visszaélései és a felszabadító hadsereg okozta emberi, lelki és anyagi veszteségeket, traumákat, amit néhány évvel később, 1920-ban végleg betetőzött a trianoni döntés.

A visszaemlékezések írói az unitárius egyház tisztviselői voltak, ezért elsősorban a székelyföldi unitárius települések sorsát ismerhetjük meg. A menekülés során a lelkészek természetesen nemcsak saját hívekkel találkoztak, hanem más felekezetűekkel is, így ha érintőlegesen, de említésre kerültek azok is.

A menekülőkön gyakran felülkerekedett a földjükhöz, gazdaságukhoz, otthonukhoz való ragaszkodás. A menekülés kezdete után többen is visszatértek – gyakran még az ellenség megérkezése előtt – az otthonukba, vállalva a kiszolgáltatottságot, csak hogy életük munkája ne kerüljön idegen kezekre. A menekülést követő első napokban a nagyobb méretű rablásokat a településeken otthonmaradt és a szomszédos falvakból átjött szegényebb lakosság követte el.

Az elmenekült, nincstelenné vált egyházi tisztviselők közül sokan komoly anyagi nehézségbe kerültek. Részben magánszemélyek, részben az állam segítette őket. De olvashatunk arról is, hogy több befogadó település lelkésze átadta templomát az unitárius szertartások megtartásához, vagy közös istentiszteleteket is tartottak. Kelemen Lajos, kolozsvári unitárius főgimnáziumi tanár és történész naplójegyzetében Ferencz József unitárius püspök passzív és érdektelen magatartását említi, hogy a menekülőknak „egy fillért, egy darab kenyeret, három szép gyümölcsökertjéből egy hulló almát vagy egy szem szilvát, s egyetlenegynek nagy lakásának bár a kapualjában fedett helyet nem adott.”⁸

A jegyzőkönyvi forrásokból kirajzolódik, milyen károkat szenvedtek a román katonai betörés által érintett települések. A letragikusabb mind közül az ellenséges hadak által elkövetett számos emberölés, nők elleni nemi erőszak és tűzok elhurcolása volt.

Az érintett településeken augusztus végén, szeptember első heteiben szüneteltek az egyházi szertartások. Október végétől, attól függően, hogy a települést mikor szabadították fel az osztrák–magyar és a német csapatok, valamint a hívók és a lelkészek mikor tértek vissza a korábban számukra kijelölt szolgálati helyre, lassan elkezdődött a károk felmérése és lehetőség szerint kijavítása, orvoslása.

Ha az 1916-os román „hátbatámadásra” gondolunk, kézenfekvő lenne az a következtetés, hogy az ellenség dúlt fel mindent. Ezt a gyakori nézetet a könyv több fejezetében is cáfolják azok a források, ahol a visszaemlékezők hangsúlyozzák, hogy a szegényebb otthonmaradotakon kívül a Monarchia és a német hadsereg alakulatai is rongáltak, dúltak fel magán- és középületeket, hátráltatva az oktatás és a közigazgatás helyreállítását, újrakezdését, keserű szájját hagyva a feldúlt települések lakosságában. A zűrzavar mindig lehetőség a bűnözés térnyerésére is.

A forrásközlések feldolgozása kihívásnak is tekinthető a többi erdélyi történelmi felekezet számára, hiszen az unitárius egyház hagyatékának feldolgozásával a szerzők bebizonyították, hogy a felekezeti levéltári hagyatékok segítségével jobban megismerhetjük történelmünk bizonyos szeleteit.

Rajz, 1993

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Angi Gyula - Marosvásárhely
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda

Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlök
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Buna Blanka Boróka - Tamásfalva

- Burus János Botond – Csíkszereda
 Czikó László – Búzásbesenyő
 Czipa István – Kézdivásárhely
 Czoppelt Julianna – Kovászna
 Császár Vilmos – Csíkrákos
 Csatlós Mihály Levente – Kézdi-
 vásárhely
 Cseh András – Csíkszereda
 Cseke Péter – Kolozsvár
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Csiki Zoltán – Parajd
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszter Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Balázs – Csíkszereda
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárád
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltíz
 Erdei Márk – Gálospetri
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszögöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely

- Dr. Garda Dezső -
Gyergyószentmiklós
Gáspár Sándor - Marosvásárhely
Gazda Árpád - Magyarfenes
Gazda József - Kovászna
Geréd Gábor - Székelyudvarhely
Gergely Borbála - Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta - Maros-
vásárhely
Gulácsi Gizella - Marosvásárhely
Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor - Csíkszicsó
Haáz Sándor - Székelyudvarhely
Hahnagy Géza - Farkaslaka
Hantz András - Kolozsvár
Hegedűs Enikő - Csíkszereda
Hegyí Sándor - Székelyudvarhely
Hertza Mikola - Csíkszereda
Dr. Holló Attila - Csíkszereda
Hubert Sándor - Bukarest
Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
Imecs Márton - Kolozsvár
Imre Jolán - Csíkszereda
Incze Szabó László - Marosvásár-
hely
Istvánffy Katalin - Torda
Izsák Balázs Árpád - Marosvásár-
hely
Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely
Jancsó Miklós - Kolozsvár
Jankó András - Arad
János Ágnes - Csíkszereda
János Julianna - Csíkszereda
János Bertalan - Csíkszereda
Jánosi Csaba - Csíkszereda
Joikits Attila - Szilágysomlyó
József Álmos - Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde - Csíkszereda
Kacsó Elemér - Temesvár
Kacsó József - Hármasfalva
Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Káli Király István - Marosvásárhely
Gróf Kálnoky Tibor - Sepsikőröspatak
Kánya József - Csíkszereda
Kassay Vilmos - Csíkszereda
Katona Lajos - Kolozsvár
Kedves Béla - Gyimesközéplek
Kémenes Bernadette - Gyergyó-
szentmiklós
Kerekes Ágnes - Nagyvárad
Dr. Kerekes Jenő - Maksa
Keresztes Éva - Brassó
Dr. Kikeli Pál István - Marosvásár-
hely
Király Gyöngyi - Marosvásárhely
Király László és Edit - Nagyenyed
Király Zoltán - Kolozsvár
Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
Kiss Lóránd - Marosvásárhely
Kocsis László - Marosvásárhely
Kolbert Tünde - Borszék
Kolumbán-Antal József - Zetelaka
Kolumbán Gábor - Énlaka
Kolumbán László - Székelyudvarhely
Koncsag László - Szentegyháza
Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
nya-Hamar Sándor - Kolozsvár
Kosza Gabriella - Marosvásárhely
Dr. Kovács Albert - Bukarest
Kovács Barna - Marosvásárhely
Kovács Béla - Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
Kovács Katalin - Csíkszereda
Kovács Mária - Székelyudvarhely
Kovács Piroška - Méréfalva
Kovács Zsuzsanna - Bukarest
Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
Köblös Attila - Kézdivásárhely
Köllő Éva - Borszék

- Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyó-
 remete
 Laczkó Szentmiklósi Endre –
 Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 László Károly és Katalin – Kézdi-
 vásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Liker Henrietta – Székelykeresztúr
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Madaras Lázár – Brassó
 Mag István – Lövete
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Márk Dezső – Csíkszereda
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Márton Károly – Marosvásárhely
 Maşteriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester János – Marosvásárhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lövete
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székely-
 udvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Mikó Júlia – Brassó
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda

- Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (5 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkcicsó
 Szabó Magdolna – Csíkcicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmári János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szócs István – Szentegyháza
 Szócs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely

- Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Útő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiablis
 Dr. Veress Albert – Csíkszereda
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vítályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zöld János – Salamás
 Zsidó Enikő – Rugonfalva
 Zsidó Jolán – Székelykeresztúr
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK*
- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft.– Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos

- Községi Könyvtár – Csikszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csikszentmárton
 Községi Könyvtár – Csikszentmihály
 Községi Könyvtár – Csikszensimon
 Községi Könyvtár – Csikszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplok
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kőkös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövété
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
- Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szentersébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csikszereda
 Németh Géza Egyesület – Csikszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Polgármesteri Hivatal – Csikszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csikszereda
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csikszentlélek

- Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-
szentmiklós
Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
Sapientia Egyetem Könyvtára –
Csíkszereda
Székely Nemzeti Múzeum – Sepsis-
szentgyörgy
Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyó-
szentmiklós
Tamási Áron Gimnázium – Székely-
udvarhely
Tamási Áron Színház – Sepsiszent-
györgy
Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyó-
szentmiklós
Temesvári Római Katolikus Püspök-
ség – Temesvár
Tortoma Kft. – Barót
Unitárius Parókia – Marosvásárhely
Városi Könyvtár – Barót
Városi Könyvtár – Borszék
Városi Könyvtár – Gyergyószent-
miklós
Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
Városi Könyvtár – Kovászna
Városi Könyvtár – Maroshévíz
Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
Városi Könyvtár – Szentegyháza
Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
Városi Művelődési Ház – Barót
Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
tár – Kézdivásárhely
- Magyarország**
MAGÁNSZEMÉLYEK
Abafáy-Deák Csillag – Budapest
Ágh István – Budapest
Alföldy Jenő – Kecskemét
André András – Martonvásár
Dr. Antal Balázs – Budapest
Bakos József – Budapest
Dr. Balássy Péter – Szombathely
Bálint Gábor – Dabas
Barta László – Budapest
Dr. Bartók Gergely – Budapest
Báthori Csaba – Budapest
Beke Mihály András – Budapest
Benke Éva – Paks
Bereczky Gábor – Budapest
Bertha Zoltán – Debrecen
Bíró Miklós – Budapest
Birtalan Ferenc – Budapest
Dr. Botz Lajos – Pécs
Bodor Ádám – Budapest
Borbás János – Veszprém
Bozó Zoltán – Szentes
Burján Pál – Pécs
Czakó Gábor – Budapest
Császár Zoltán – Budapest
Csender Levente – Üröm
Csontó Lajos – Pilisborosjenő
Dávid Ferenc – Szentes
Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla – Szikszó
Demse Márton – Budapest
Dr. Dobos László – Budapest
Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán – Veszprém
Fazekas Edit – Cegléd
Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
Fejér Istvánné – Szentes
Fekete Béláné – Budapest
Fekete Miklós – Szeged
Ferenz Ernő – Páty
Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
Dr. Ferencz Csaba – Budapest
Ferencz I. Szabolcs – Budapest
Fritsch László – Budapest
Dr. Füleky György – Budapest
Fürjesi Csaba – Budapest
Füzi Michael Stephan – Budapest
Dr. Gál József – Budapest

- Gálffy Attila – Budapest
Gátay István – Devecser
Dr. Gottwald Péter – Győr
Guba Pál – Miskolc
György Tünde – Budapest
Hankó Zoltán – Kistarcsa
Harmath Ilona – Baja
Dr. Hartványi Tamás – Győr
Hayek Ibolya – Budapest
Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
Herman Levente – Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese –
Budapest
Ilia Mihály – Szeged
Iancu Laura – Velence
Jámbor Zoltánné – Makó
Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
Jancsó Gyula – Dunapataj
Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
Kántor József – Baja
Kádár Tibor – Veszprém
Karap Ágnes – Budapest
Dr. Kata Mihály – Szeged
Keppel Gyula – Budapest
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Kiss Éva – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császárt
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Máriás József – Nyíregyháza
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Mészáros János – Gödöllő
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Buda-
pest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentcsanak (4 darab
egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Dr. Pocsay Gábor – Gyula
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár

Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Szakolczay Lajos - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mo-
 sonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tök János - Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér - Veszprém
 Ungváry Rudolf - Budapest
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbricske
 Várhelyi Gyula - Tokaj
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zalán Tibor - Budapest
 Zsolnai József - Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 - Algyő
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület - Szolnok
 Etnoproject Bt. - Isaszeg
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 - Budapest
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
 Magyar Patrióták Közössége - Buda-
 pest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont - Budapest
 MTA Titkárság - Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület - Algyő
 Országgyűlés Hivatala - Budapest
 - 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság - Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 - Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs
 Páterház Panzió - Szentés
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára - Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Ozsváth Ildikó – New York

Anglia

Sárközi Mátyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Buna István – Antony
 Dénes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera – Neshet

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock

Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby
 Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Rancz Károly – Pancsova
 Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma
 Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábrián László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyari Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Hargita Megye Tanácsa

Barátom a(z)... okostelóm? *A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára*

*„Zavarva lelkem, mint a bomlott cimbalom;
Órül a szívem és mégis sajog belé,
Hányja veti a hab: mért e nagy jutalom?
Petőfit barátul mégsem érdemelé.”
(Arany János: Válasz Petőfinek)*

„Nincs emberi kapcsolat, mely megrendítőbb, melyebb lenne, mint a barátság. (...) Csak a barát nem önző; máskülönben nem barát. Csak a barát nem hiú, mert minden jót és szépet barátjának akar, nem önmagának. A szerelmes mindig akar valamit; a barát nem akar önmagának semmit. A gyermek mindig kapni akar szüleitől, túl akarja szárnyalni atyját; a barát nem akar kapni, sem túlszárnyalni. Nincs titkosabb és nemesebb ajándék az életben, mint a szükséztől megértő, türelmes és áldozatkész barátság. S nincs ritkább.”

(Márai Sándor: A barátságról)

Petőfi és Arany, Ady és Móricz, Kosztolányi és Karinthy, Babits és Szabó Lőrinc, József Attila és Ilyés Gyula... néhány olyan név az irodalom történetéből, akik nemcsak azért ismertek ma, mert maradandót alkottak, hanem mert tehetségük olyan lelki érzékenységgel és igénnyel párosult, amivel rátaláltak a *másikban* az életre szóló barátságokra.

Mit jelent a barátság fogalma? Milyen a (jó) barát? Van rossz barát (is)? Honnan és meddig barát a barát? Szükséges-e, hogy hasonló korú legyen, mint mi, hogy hasonló legyen az érdeklődési körünk? Létrejöhet-e barátság fiú és lány, férfi és nő között? Ha igen, hol van a határ? Kialakulhat-e barátságból szerelem, vagy fordítva: szerelemből barátság? Összetartozó érzések-e ezek? Megoszthatok-e a baráttal mindent öszintén, megmondhatok-e neki olyant is, ami számára bántó, fájó, de igaz? És én hogyan fogadom, ha engem szembesít a barátom az igazsággal vagy a gyengeségeimmel?

Vannak-e barátaim? Ha igen, milyen(ek)? És milyen barát vagyok én? Fontos vagyok-e valaki(k)nek, elfogad(nak)-e olyannak, amilyen vagyok, és én elfogadom-e őket? Mennyi időt, energiát szentelek a barátságoknak, miben merül ki az együtt töltött idő, hogyan élem meg én és hogyan a barátom, barátaim az együtt, avagy az egymástól távol töltött időt? Mit vállalunk, vállalnánk egymásért? Vagy talán nincs is barátom? Ha nincs, miért nincs? Csalódtam abban, akit barátnak hittem, vagy ő csalódott bennem? Akkor valójában barátok voltunk-e?

Mit jelent ma a barátság fogalma? Helyettesítheti valami más? Elég például a személyes találkozások helyett barátságot tartani fészbukon, instagrammon, telefonon? Lehet, hogy legjobb barátom a(z)... okostelóm?

Úgy gondoljuk, olyan kérdések ezek, amelyekre ti, életre szóló, tartós emberi kapcsolatokra, értékekre vágó mai IX–XII.-es diákok is keresitek a választ, olyanok, amelyek fogódzókat jelenthetnek a hétköznapi off-line és on-line valóságában. Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy irjatok ezekről a kérdésekről: miért fontos nektek – ha fontos egyáltalán – a barát, a barátság, mit jelent számotokra barátnak lenni, mit jelent a barátság vagy annak hiánya stb. Ami fontos, hogy közhelyektől mentes és a Tietek legyen az élmény, a tapasztalat – a ti hangotokon szólaljon meg versben, prózában vagy esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk tőletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz.) vagy a *szekelyfold@hargitamegye.ro* címre. A borítékra kérjük ráírni: PÁLYÁZAT: BARÁTOM A(Z)... OKOSTELÓM?

Beküldési határidő: 2020. október 30.

Eredményhirdetés 2020 decemberében.

A PÁLYÁZAT DÍJAI: I. díj: 1000 lej II. díj: 750 lej III. díj: 500 lej

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.